

VG

Metoderapport SKUP 2018

TOLGA-SAKEN

Frank V. Haugsbø, Maria Mikkelsen
og Mona Grivi Norman

INNHOLD

Innsendere	3
1 Innledning	3
2 Første møte med tolga	4
2.1 Tipset	4
2.2 Den første saken	4
2.3 Et viktig funn i pasientjournalen	4
2.4 Tre veier videre	5
3 Tre brødre	5
3.1 Ukjent tilskuddsordning og tomme skjema	5
3.2 Ti år med data	6
3.3 Vår database og analyse i R	6
3.4 Undersøke historiske rundskriv	6
3.5 Dokumenter og samtykke	7
3.6 Tidslinje og utvikling	7
3.7 Jakten på diagnosene	7
3.8 Innsyn i kommunens register	8
3.9 Pengesporet	8
3.10 Ingen vil svare	9
3.11 Påstander og samtaler på tomannshånd	10
3.12 Bistand til innsyn	10
3.13 Magnus: Ekspert, økonomi og dagligliv	10
3.14 Ettergå nye opplysninger	11
4 Kommuner og konsulenter	11
4.1 Søkbare nasjonale tall	11
4.2 Ekspertvurderinger	12
4.3 Krysse flere diagnoseregister	12
4.4 Manuell kartlegging av 80 kommuner	12
4.5 Ingen ekstern kontroll	13
4.6 Et uventet tilbud	13
4.7 Søk i Doffin og utvikling av nye hypoteser	13
4.8 Research i 43 kommuner	14
4.9 Kryssing med egen database	14
4.10 Press mot leger	15
4.11 Ikke utredet av spesialister	15
5 Vergemål og tvang	15
5.1 Hva handler saken egentlig om?	15
5.2 Samtykke	16
5.3 Ny lov i praksis	16
5.4 Innsyn i bakgrunnsintervjuer	16
5.5 Nye hypoteser	16
5.6 Oppsiktsvekkende svar	16
5.7 Et unikt innsyn	17
5.8 Intern base over alle vergemål	17
5.9 Analyse av 41.000 saker	18
5.10 Kildekritikk av data	18

5.11 Konfrontasjon og lovendring	18
6 Organisering av arbeidet.....	18
7 Etikk og spesielle erfaringer	19
7.1 Kildehåndtering brødrene	19
7.2 Kildehåndtering mor	19
7.3 Rykter og udokumenterte påstander	19
7.4 Ikke innsyn i egen sak.....	20
7.5 Medietrykk.....	20
8 Dette er nytt.....	20
9 Konsekvenser.....	21

INNSENDERE

Frank V. Haugsbø, frank.haugsbø@vg.no – 90548992
Maria Mikkelsen, maria.mikkelsen@vg.no – 90073783
Mona Grivi Norman, mona.norman@vg.no – 95780073

Takk til: Krister Sørbø, Isabelle Valette, Jari Bakken, Lone Lohne, Tom Byermoen, Anders Sooth Knutsen, Synnøve Åsebø, Ida Aaberg Evensen, Hallgeir Vågenes og Svein Kjølberg.

Publisert:

Fra 6. oktober 2018. Arbeidet fortsetter inn i 2019.

Kontaktperson:

VG ved Mona Grivi Norman, Pb. 1185 Sentrum, 0107 Oslo

Redaksjon:

Verdens Gang, Pb. 1185 Sentrum, 0107 Oslo. Sentralbord: 22 000 000

Saker:

Tre brødre på Tolga: <https://www.vg.no/spesial/2018/verge/>
Fordeler over en milliard – ingen tilsyn : <https://www.vg.no/spesial/2018/pu-tilskuddene/>
Fratatt styring over eget liv – uten å bli hørt: <https://www.vg.no/spesial/2018/vergetall/>

Lenke til samtlige saker fra VG.no, samt PDF av artikler publisert i papiravisen, er vedlagt.

1 INNLEDNING

«Jeg synes det er riktig at man lokalt sier unnskyld. Jeg mener vi må gjøre det fra alle myndigheters sider i dag. Det er ikke slik at folk skal kunne bli fratatt myndighet over sine egne liv på denne måten».

Torsdag 11. oktober gikk Erna Solberg direkte på Dagsrevyen fra statsministerboligen. På vegne av regjeringen ba hun brødrene Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen fra Tolga om unnskyldning.

Da hadde det gått seks dager siden VG avslørte hva som skjedde da de tre brødrene ble registrert som psykisk utviklingshemmede av kommunen – og fikk et vergemål de ikke ønsket.

Tolga-saken kom til VG som et tips om én familie. Men opprullingen av brødrenes historie viste hvordan stigmatisering og lærevansker kan påvirke en familie, og hvordan inngripende avgjørelser tas over hodene på dem det gjelder.

Med utgangspunkt i brødrenes erfaringer med myndighetene, har vi avdekket en sammenheng mellom diagnoser og økonomi over hele landet. Vi har avdekket hvordan registrering av psykisk utviklingshemmede har blitt millionbutikk for et konsulentselskap. Og vi har vist hvordan misforståelser og misbruk av vergemålsordningen kan ha fått konsekvenser for tusenvis av nordmenn.

Nå skal loven endres og over 18.000 nordmenn skal kontaktes for å sikre at de som har et uønsket vergemål, vil få det opphevet.

Samme dag som Erna Solberg ba om unnskyldning til de tre brødrene, sto Magnus Holøyen grytidlig opp om morgenen og kjørte de fem timene fra Tolga til Oslo. Her skulle han stille i Debatten på NRK for å fortelle hvordan det er å ha et vergemål han ikke ønsker. Så kom

beskjeden han hadde håpet på i 19 måneder: Vergemålet hans ble opphevet med umiddelbar virkning.

«Nå kan jeg fylle diesel når jeg vil, kjøpe meg mat når jeg vil, betale regninger selv. Det føles som jeg har fått friheten igjen».

2 FØRSTE MØTE MED TOLGA

2.1 Tipset

Hvert eneste døgn får VG rundt 300 tips til redaksjonen. En stor andel av henvendelsene kommer fra nordmenn som har opplevd noe vanskelig – og ber en journalist undersøke det de mener er urett begått mot seg selv eller mennesker de kjenner.

Slik begynte også historien om de tre brødrene Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen fra Tolga i Hedmark. En venn av familien beskrev i stikkordsform hvordan de tre brødrene hadde fått et vergemål uten å bli hørt.

Det var et tips som det ville kreve mye arbeid å ettergå. E-posten kunne blitt liggende, men endte opp hos journalist Frank Haugsbø. I mai 2017 tok Frank og fotograf Hallgeir Vågenes den første kjøreturen opp Østerdalen til Tolga.

2.2 Den første saken

På Tolga møtte vi Liv Melgård og de tre sønnene hennes. I løpet av intervjuet ble Frank sikker på at dette var en sak han måtte skrive. Det var særlig tre ting som trigget de journalistiske refleksene:

- Tre unge menn hadde i flere instanser blitt behandlet som ett individ.
- Brødrene kom fra en liten plass der alle kjenner alle. Det gjaldt trolig også de som tok avgjørelsene om å søke om vergemål for dem.
- Kommunelegen som hadde underskrevet legeerklæringen som lå ved søknadene om vergemål, hadde ikke møtt de tre brødrene.

Dokumenter og vedtaksbrev familien satt på, bekreftet flere av opplysningene. Mor Liv Melgård hadde klaget på kommunelege Karen Prytz allerede 5. april, men først etter at vi tok kontakt med fylkeslegen, 29. mai, ble det opprettet en tilsynssak mot Prytz.

VG publiserte artikkelen *«Legen snakket ikke med noen av brødrene – alle satt under vergemål»* 13. juni 2017. Dette kunne endt som en enkeltstående historie om et offentlig overgrep mot tre personer. Hadde myndighetene valgt å rydde opp i feilene som ble avdekket, ville det trolig ikke blitt en Tolga-sak 16 måneder senere. Men til tross for at både rådmannen, kommunelegen og Fylkesmannen ble kontaktet av VG, var det ingen som tok tak i saken.

2.3 Et viktig funn i pasientjournalen

Etter at Frank hadde ferdigstilt saken, fikk han tilsendt flere dokumenter fra familien. Blant dokumentene var en kopi av et journalnotat som skulle få stor betydning for saken.

I desember 2013 skrev fastlege Ove I. Feragen en henvisning til Sykehuset Innlandet for at Arvid Holøyen skulle utredes. Fastlegen skrev at bakgrunnen *«er at det fra Tolga kommune er etterspurt diagnoser hos Arvid. Man etterlyser da om han kan ha en psykisk utviklingshemmingsdiagnose som vel gir mer inntekter til kommunen»*. Feragen skrev at det var Tolga kommune som hadde tatt initiativ til henvisningen.

Formuleringen var oppsiktsvekkende. Det var første gang vi forsto at diagnosen psykisk utviklingshemming kunne påvirke kommunale inntekter. Daværende fylkeslege Trond Lutnæs fortalte oss at hver registrerte bruker sørget for over en halv million i tilskudd. Og vi synes det var mildt sagt underlig at kommuneøkonomi ble brukt som begrunnelse for å utrede personer – spesielt siden Arvid selv, ifølge journalen, var skeptisk til en slik utredning.

Det åpnet opp for noen alvorlige spørsmål: Hadde kommuneøkonomi spilt en rolle når diagnosene ble satt? Kunne brødrene ha fått diagnoser på feil grunnlag?

2.4 Tre veier videre

Fastlegens notat var et veiskille for prosjektet. Vi kunne velge å publisere en oppfølgingssak med bakgrunn i notatet. Men basert på disse setningene så vi konturene av en større sak, i Tolga kommune, og kanskje også på nasjonalt nivå.

Vi bestemte oss for å finne ut hva som egentlig skjedde da brødrene fikk en diagnose og et vergemål de mente var feil. Brødrene selv beskrev inngående hvordan vergemålet hadde fått store konsekvenser for det livet de ønsket å leve: Hvor inngripende det opplevdes ikke å få lov til å styre sin egen økonomi eller kjøpe diesel til bilen uten å spørre noen om lov.

Allerede fra starten hadde vi tre tydelige mål for hva vi ville finne svar på.

1. Tolga: Grave i brødrenes historie

Hadde brødrene diagnosen psykisk utviklingshemming, slik det ble påstått? Hva betød de tre setningene fra fastlegens notat om mer inntekter til Tolga kommune? Hvem tok avgjørelsen om å søke om vergemål for brødrene, og hvorfor ble de behandlet som ett individ?

2. Undersøke vergemålsordningen

Lovens hovedregel er at vergemål skal være en frivillig ordning, men brødrene ble ikke spurt om de ønsket verge. Kunne det samme ha skjedd i flere saker?

3. Kartlegge registreringen av psykisk utviklingshemmede

Har norske kommuner et økonomisk motiv for å øke antall registrerte innbyggere med diagnosen psykisk utviklingshemming? Kan det ha ført til at personer har blitt registrert med diagnoser de ikke har?

På mange måter er dette tre selvstendige graveprosjekter, og arbeidet med disse tre sporene har gått parallelt etter at vi ble et team på tre journalister vinteren 2018. Men prosjektet har hele tiden hatt et felles overordnet spørsmål:

Hva skjedde egentlig på Tolga – og kan det samme ha skjedd andre steder?

3 TRE BRØDRE

3.1 Ukjent tilskuddsordning og tomme skjema

Først måtte vi finne ut mer om det fastlegen til Arvid Holøyen skrev: Hvorfor fikk kommunen mer penger for innbyggere med psykisk utviklingshemming? Vi kontaktet kommunenes interesseorganisasjon KS og fikk vite at alle kommuner årlig rapporterer antall psykisk utviklingshemmede som mottar en kommunal tjeneste. Dette er én av mange nøkler som påvirker rammetilskuddet for kommunene, siden man antar at det er kostbart å tilby tjenester til denne gruppen. Midlene er ikke øremerket og kan derfor brukes på det kommunen selv mener er nødvendig.

Kommunene rapporterer inn antall psykisk utviklingshemmede til Helsedirektoratet via Altinn. Vi ba om innsyn i en tom versjon av skjemaet kommunene sender inn. Det viste at de sentrale helsemyndighetene ikke mottar annen informasjon enn et absolutt tall. Dette er den eneste ordningen der kommunenes *egen* rapportering direkte påvirker hvor mye de får i frie midler. Ifølge KS utgjorde det ca. 650.000 kroner per registrerte person i 2017. Totalt handler det om hvordan over en milliard offentlige kroner fordeles.

Milliardbeløpet og notatet fra Arvid Holøyens journal gjorde at vi bestemte oss for å kartlegge registreringen for hele landet.

3.2 Ti år med data

Vi ville undersøke hvordan norske kommuner brukte denne ordningen og om det var noen som skilte seg ut. I hvilke kommuner var endringene størst? Hvilke kommuner hadde brå hopp i rapporteringen og hvilke kommuner hadde den høyeste andelen registrerte psykisk utviklingshemmede?

Vi tok kontakt med data scientist Isabelle Valette på VGs analyseavdeling for å forstå hvordan vi best kunne undersøke dette. Høsten 2017 startet vi med å hente inn antall *personer over 16 år registrert som psykisk utviklingshemmede* (ref. PU) og befolkningstall over 16 år for samtlige norske kommuner gjennom ti år. Tallene ble hentet fra og kvalitetssikret av Kommunaldepartementet (KMD) og Statistisk sentralbyrå (SSB).

3.3 Vår database og analyse i R

I mars 2018 utviklet Isabelle en interaktiv database ved hjelp av de statistiske verktøyene R og Shiny. Den viste: a) Antall psykisk utviklingshemmede per kommune per år, b) Befolkningstall per kommune per år, c) Antall PU per 1000 innbygger per år.

En utfordring med materialet var endringer i kommunenummer, -navn og -sammenslåinger over tid. Dette løste Isabelle ved å rekonstruere datahistorikken basert på dagens kommunestruktur.

Analysen av databasen avdekket at antall personer registrert med psykisk utviklingshemming hadde økt med 3000 personer på ti år.

I dataene så vi store variasjoner mellom kommunene. Ved hjelp av deskriptiv statistikk hentet vi ut tre lister med kommuner med størst avvik fra median.

- De 50 kommunene som hadde den største prosentvise økningen i hele perioden.
- De 20 kommunene med høyest antall PU per 1000 innbyggere.
- De 42 kommunene som hadde den største prosentvise økningen fra ett år til et annet.

På denne siste listen fant vi Tolga kommune i Hedmark. Fra 2013 til 2014 doblet de antall psykisk utviklingshemmede fra 5 til 10 personer.

3.4 Undersøke historiske rundskriv

I et årlig rundskriv beskriver Helsedirektoratet hva som skal til for å kunne registrere noen som psykisk utviklingshemmet i Altinn. For 2018 var kravet at personen var over 16 år og mottok en kommunal tjeneste. Det er ingen krav til omfang på tjenester; to timer støttekontakt i uka er nok til å utløse betalingen. Det er også et krav om at personen enten har a) utredet diagnosen psykisk utviklingshemming, b) utredet en annen diagnose der utviklingshemming er en del av sykdomsbildet, eller c) en erklæring fra lege eller psykolog om at personen «*har en tilstand som tilsvarer psykisk utviklingshemming*».

Vi ba Helsedirektoratet om innsyn i historiske rundskriv for hvert år mellom 2007-2018. Da vi sammenlignet dem, så vi at ordlyden i regelverket har forandret seg ni ganger siden 2007. Kravet har endret seg fra «*diagnose fastsatt av lege eller annen type dokumentasjon som viser at det har vært vurdert av fagpersonell*» og «*diagnose fastsatt av personell som har autorisasjon til å fastsette diagnose*». Helsedirektoratet hevdet likevel at det alltid har vært de samme menneskene ordningen er ment å omfatte.

Flere steder i de eldre rundskrivene fant vi uthevet tekst med advarsel f.eks «**Det er ikke i noe høve anledning til å bruke skjønn i registrering!**». De gjentatte advarslene kunne tyde på at det har vært tvil rundt hvordan regelverket skal brukes. Innsynet i historiske rundskriv ble også viktig for oss da vi dykket dypere inn i Tolga-saken.

3.5 Dokumenter og samtykke

Høsten 2017 holdt Frank kontakt med familien på Tolga, men det var først vinteren 2018 – etter at analysen av PU-tilskuddene var klar – at vi tok opp tråden for fullt. Heldigvis hadde mor Liv Melgård aktivt søkt om og tatt vare på dokumenter som nærmeste pårørende. Men hun har ikke e-post eller kopimaskin, så det har vært nødvendig med syv turer til Tolga for å møte familien og fysisk få tilgang på ny dokumentasjon.

Brødrene viste stor vilje til å la oss få se all informasjon de hadde. Dette inkluderte pasientjournaler, utredninger fra PP-tjenesten og barne- og ungdomspsykiatrien (BUP), kommunikasjon med kommune og fylke, rapporter fra tilrettelagt arbeidsplass, klager, brev og kontoutskrifter.

De opphevet også taushetsplikt for offentlige ansatte i sine saker, og ga beskjed til mennesker rundt seg at det var i orden for dem at de snakket med VGs journalister.

På dette tidspunktet var alle tre brødrene erklært *ikke samtykkekompetente* av kommunelegen. I vergemålssaken betydde det at legen mener de ikke var i stand til å forstå hva et vergemål er. Dette skapte ekstra utfordringer – både i møte med offentlige instanser som ikke tok hensyn til hva brødrene sa de ønsket – og for oss som måtte forsikre oss om at de både ønsket og forsto hva vi jobbet med hele veien. Dette kommer vi tilbake til under *7.1 Kildehåndtering brødrene*.

3.6 Tidslinje og utvikling

For å holde styr på diagnoser, saksgang og offentlige prosesser i tre individuelle saker, tegnet vi opp tidslinjer for hver bror i verktøyet *Timegraphic* og i Google Sheets.

Her førte vi også inn utviklingen i brødrenes saker gjennom vinteren og våren 2018. Blant annet da Fylkeslegen i Hedmark i februar konkluderte med at kommunelege Karen Prytz hadde brutt helsepersonelloven. Da Statens sivilrettsforvaltning (SRF) kom fram til at vergemålet til Arvid Holøyen skulle oppheves samme måned. Og da Fylkesmannen opphevet vergemålet for Lars Peder Holøyen i juni.

3.7 Jakten på diagnosene

Både Lars Peder og Magnus Holøyen har hevdet at de aldri har blitt utredet eller hatt diagnosen psykisk utviklingshemming. Hvorfor krysset både kommunelegen og NAV-lederen likevel av for at begge brødrene var utviklingshemmede da søknaden om vergemål ble skrevet i juni 2017?

De som hadde krysset av for diagnosen ville ikke svare på spørsmål fra oss. Derfor finleste vi brødrenes journaler. I Lars Peder sine papirer er det ikke spor av noen utviklingshemming-diagnose.

I journalen til Magnus står diagnosen *lett psykisk utviklingshemming* fra 2013. Men da vi leste den opprinnelige utredningen av 16 år gamle Magnus fra 2006 sto det at det ikke er riktig å sette diagnosen *mental retardasjon*. Det er en gammeldags betegnelse på utviklingshemming, ifølge eksperter. Den første gangen vi fant diagnosen omtalt var i en avsluttende rapport fra BUP i 2009. I bunken med papirer fant vi et brev der PP-tjenesten i 2013 påpekte at de ikke forsto hvorfor diagnosen hadde blitt endret, og de anbefalte dette ble avklart nærmere. PPT skrev at de ga muntlig beskjed om det til NAV-kontoret på Tolga i 2013. Det var ingen tegn i Magnus' journal på at bekymringen ble fulgt opp.

Vinteren 2018 ble Lars Peder og Magnus Holøyen for første gang utredet av Sykehuset Innlandet i forbindelse med klager i vergemålssakene.

I april fikk de bekreftelsen: Hverken Lars Peder eller Magnus Holøyen har en psykisk utviklingshemming. Hvorfor hadde kommunelegen likevel krysset av for diagnosen to år tidligere?

3.8 Innsyn i kommunens register

Da vi analyserte antall psykisk utviklingshemmede i kommunene, var vi selvfølgelig nysgjerrige på hvordan utviklingen hadde vært i Tolga. I en kommune med 1600 innbyggere hadde antall registrerte doblet seg fra 2013 til 2014, fra 5 til 10 personer.

Vi visste fra fastlegens notat at Arvid Holøyen ble utredet i desember 2013. Var han og brødrene tre av de nye som ble registrert dette året?

Hvorvidt man er en del av den årlige Altinn-registreringen, står ikke i pasientjournaler. Det er heller ikke mulig å få innsyn i anonymiserte individdata på kommunenivå. Derfor bisto vi brødrene med å søke innsyn i dette registeret hos kommunen. Her ba de om å få opplyst om de var en del av årets registrering – og når de første gang ble registrert.

Ettersom ingen av brødrene hadde fått svar da det hadde gått én måned, bisto vi også med å purre på kommunen. To måneder etter at de stilte spørsmålet fikk brødrene svar. Dette er hentet fra rådmann Siv Sjøvolds brev til Arvid Holøyen:

1. Er jeg en av ni personer som Tolga kommune har registrert i Altinn-skjema «Registrering av tal på personar med psykisk utviklingshemning i kommunen» for 2017 og 2018?

Du er for 2017 og 2018 rapportert inn via Altinn-skjema «Registrering av tal på personar med psykisk utviklingshemning i kommunen» ut fra gjeldende regler for registrering.

2. I hvor mange år har Tolga kommune inkludert meg i denne registreringen?

Vi finner at du er registrert siden 2012.

Arvid ble altså registrert før fastlegen skrev henvisningen for utredning. Lars Peder og Magnus Holøyen fikk beskjed om at de hadde vært registrert siden 2013. Såvidt vi vet er dette første gang det er søkt om, og gitt innsyn i, denne kommunale registreringen.

Dette var første gang brødrene fikk vite at Tolga kommune hadde registrert dem som psykisk utviklingshemmede. Det sørget for at kommunen fikk over halvannen million ekstra i årlige overføringer.

3.9 Pengesporet

Rådmannen i Tolga kommune ville ikke svare på hvorfor antallet registrerte psykisk utviklingshemmede ble doblet fra 2013 til 2014. Vi måtte derfor finne ut av hva som hadde skjedd på andre måter.

Vi hadde funnet et eksempel på at et kommunestyre ble orientert om registreringen av psykisk utviklingshemmede som et «kostnadsbesparende tiltak». Kunne noe lignende finnes i offisielle dokumenter eller møtereferater i Tolga? Vi gikk tilbake og leste budsjettene fra de siste fem-seks årene. I budsjettforslaget for 2014 fant vi noen oppsiktsvekkende opplysninger: Den daværende rådmannen mente kommunen måtte sett av noen millioner kroner i et fond for trangere tider. Muligheten for å «øke handlingsrommet» i Tolga var spesielt stort i Tjenesten for funksjonshemmede (TFF).

«Vi tror det er mulig å kunne få inntil 5 personer som får tiltak innen TFF. $5 \times 550\,000 = 2\,750\,000$. Det forutsettes at det gis tjenester for inntil 1 250 000. Nettoen blir da 1 500 000», skrev rådmannen høsten 2013.

Antallet personer han viste til samsvarte tilsynelatende med doblingen i rapporteringen samme år. Var det Altinn-registreringen av psykisk utviklingshemmede rådmannen mente kunne gi 2,75 millioner ekstra til kommunen? Vi ringte den tidligere rådmannen. Han bekreftet sammenhengen.

Opplysningene ga saken en ny dimensjon. Det sto at penger som var ment å kompensere for tjenester til psykisk utviklingshemmede, i stedet kunne bli satt på bok. Ifølge budsjettet kunne Tolga kommune rett og slett tjene penger på å øke antallet psykisk utviklingshemmede.

Vi fant også en artikkel i *Arbeidets Rett* fra desember 2013. Under tittelen «*Milliontap for Tolga*» ble rådmannen intervjuet om en revisjonsrapport som viste at Tolga hadde sviktet i oppfølgingen av personer som befant seg i «grenseområdet» for psykisk utviklingshemming. Vi ba om innsyn i revisjonsrapporten. Her fant man at manglende kartlegging hadde ført til at kommunen gått glipp av millioner i tilskudd.

Kommunen lovet å rydde opp innen utgangen av 2013. Tidspunktet samsvarte med journalnotatet fra Arvid Holøyens fastlege fra desember samme år.

Med bakgrunn i legenotatet, kommunens svar til brødrene og funnene i budsjettdokumentene, kunne vi bekrefte to hypoteser:

- ***Brødrene Holøyen hadde vært registrert som psykisk utviklingshemmede i fem år eller mer, og journalnotatet tydet på at Arvid hadde blitt en del av oppryddingen i diagnoser høsten 2013.***
- ***Tolga kommune hadde hatt et økonomisk motiv for å registrere flere som psykisk utviklingshemmede.***

3.10 Ingen vil svare

Vi ba Tolga kommune om et intervju seks uker før vi publiserte saken i oktober 2018. Forespørselen ble gjentatt flere ganger. Men kommunen sto fast ved samme strategi som året før: Til tross for at brødrene hadde opphevet taushetsplikten, var svaret at kommunen ikke kunne uttale seg i enkeltsaker. Rådmannen ga kun generelle svar på noen få av våre skriftlige spørsmål.

Uviljen til å snakke med oss gjaldt også andre personer som satt på sentral informasjon, (*se 7.3 Rykter og udokumenterte påstander*). NAV-lederen, nåværende og tidligere kommunelege viste til rådmannen. Dermed fikk vi ikke stilt spørsmål om det som fremgikk i de offentlige dokumentene, eller forsikret oss om at vi hadde tilgang til alle relevante opplysninger.

Heller ikke Fylkesmannen forholdt seg til at brødrene Holøyen ønsket at de skulle svare VG på spørsmål i deres saker. Til tross for at Fylkesmannen hadde mottatt underskrevne opphevelser

av taushetsplikt, sa direktør Bernhard Caspari at det var usikkert om brødrene forsto hva det ville si å oppheve taushetsplikt.

3.11 Påstander og samtaler på tomannshånd

Til tross for at ingen offentlige instanser ville uttale seg offisielt, fikk vi stadig høre at det var gode grunner for å beskytte brødrene. Ett svar på hva det handlet om, fant vi i et vedlegg i tilsynssaken mot kommunelege Karen Prytz. I et brev til Fylkeslegen i Hedmark skrev Prytz om «*en dominerende mor*» som «*utnyttet sine sønner økonomisk*». Legen viste til samtaler med ansatte i flere kommunale tjenester.

Ettersom ingen ville dokumentere eller målbære disse beskyldningene, valgte vi å vise fram hva som ble skrevet i offentlige dokumenter og la moren Liv Melgård svare på dette i saken, (*se mer under 7.2 Kildehåndtering mor*).

Fordi en av påstandene fra kommunelegen var at brødrene ikke foretar seg noe uten morens samtykke, var det viktig for oss å møte både Lars Peder, Arvid og Magnus på tomannshånd. Vi måtte føle oss trygge på at hver og en av brødrene var komfortable med å ha historien sin på trykk. (*se mer under 7.1 Kildehåndtering brødrene*)

3.12 Bistand til innsyn

Ettersom de offentlige kildene ikke ville svare oss, ble det ekstra viktig at brødrene fikk det innsynet de ønsket og hadde krav på i sine egne saker. Vi gikk lenger enn vi normalt gjør med å bistå brødrene med å skrive innsynsbegjæringer og purringer til kommunen og Fylkesmannen. Dvs. at vi skrev teksten med lovhenvvisninger, mens de leste gjennom og skrev under. De mest brukte paragrafene var helseregisterloven §24 og personopplysningsloven §18.

Når det gjelder retten til innsyn i egne opplysninger fra offentlige registre og retten til å få se dokumenter i egne saker, er lovverket tydelig. Likevel opplevde brødrene flere ganger å få nei. (*se mer under 7.4 Innsyn i egen sak*)

Et ufravikelig krav for å kunne føre en person opp i PU-registeret, er at personen mottar en kommunal tjeneste. Men det hevdet Magnus Holøyen at han ikke hadde fått fra Tolga på flere år. Til tross for at Magnus med vår bistand, ba om svar på hvilke tjenester de mener han mottok i 2017, fikk han ikke svar. Dermed har det ikke vært mulig for oss å slå fast om kommunen hadde brutt disse reglene eller ikke. Magnus fikk heller ikke svar på om hva som var grunnlaget for at kommunen hadde registrert ham som psykisk utviklingshemmet.

3.13 Magnus: Ekspert, økonomi og dagligliv

Sommeren 2018 hadde både Arvid og Lars Peder Holøyen fått opphevet sine vergemål etter klager. Men Fylkesmannen i Hedmark valgte i juni å opprettholde et økonomisk vergemål for Magnus Holøyen. De påsto blant annet at Magnus ikke hadde styr på økonomien og at det var mulig å si at han var psykisk utviklingshemmet på dette området.

Siden Fylkesmannen ikke ville snakke med oss, måtte vi forsøke å ettergå disse påstandene på andre måter.

Ekstern vurdering

Utredningen Magnus hadde vært gjennom på vinteren, konkluderte med at han ikke var psykisk utviklingshemmet. Vi fikk Norges fremste ekspert på diagnostisering, professor Jens Egeland, til å vurdere denne opp mot Fylkesmannens konklusjoner. Han reagerte kraftig og mente Fylkesmannens vedtak var tendensiøst.

Kredittsjekk og registersøk

Magnus Holøyen var åpen om at han har hatt problemer med egen økonomi, men var samtidig klar på at det ikke var så ille som Fylkesmannen ga uttrykk for. Sommeren 2018 hadde han ikke hatt tilgang på sin egen bankkonto på over ett år, og dermed kjente hverken han eller vi til eksakt status på nedbetalinger og lån. Søk i løsreregisteret viste bare billånet hans. Magnus sa ja til at vi kunne bestille en kredittsjekk på ham, men resultatet hos *Bisnode* var at Magnus Holøyen var sperret for slike undersøkelser på grunn av vergemålet. Magnus hadde lenge ønsket å få en nøyaktig oversikt over gjelden sin, og hadde i flere måneder forsøkt å få et sammendrag fra vergen sin. Like før publisering kom den: Den viste at Magnus hadde lån på 137.000, i hovedsak lån på bil og vedmaskin, men også noe forbrukslån og inkassovarsler. Det bekreftet også at det Magnus og vennene hans fortalte om den økonomiske situasjonen hans, stemte.

Dagligliv og egne ord

En evnetest av psykisk utviklingshemming skal kombineres med en vurdering av hvordan personen fungerer i dagliglivet. Vi er ikke helsepersonell og har ingen forutsetning for å stille diagnoser. Men vi opplevde det som underlig at den unge mannen vi ble kjent med skulle være psykisk utviklingshemmet. Ved å følge Magnus på jobb, med videokamera, ønsket vi å gi lesere det samme inntrykket av ham som vi fikk.

3.14 Ettergå nye opplysninger

Saken «Tre brødre på Tolga» ble publisert 6. oktober 2018. I dagene og ukene som fulgte, haglet det av kritikk mot Tolga kommune og ordfører Ragnhild Aashaug, som tok rollen som kommunens talsmann. På kontrollutvalgsmøtet 22. oktober ga rådmann Siv Sjøvold en helt ny opplysning i saken: Ingen av brødrene Holøyen hadde vært en del av økningen på fem psykisk utviklingshemmede fra 2013 til 2014.

Flere aviser hadde dette som vinkel, og også VG skrev det i sine saker fra kommunestyremøtet.

Men da vi studerte dokumentene rådmannen la frem for møtet, fikk vi ikke opplysningene til å stemme. Kommunen hadde laget en anonymisert tabell over alle som var rapportert inn via Altinn. Ifølge oversikten var kun én ny person registrert i 2013. Ingen så ut til å være registrert for første gang i 2012. Dette samsvarte ikke med svarene brødrene hadde fått av rådmannen.

Da vi spurte Sjøvold om dette, hevdet hun at registrering eldre enn 2012 lå hos kommunerevisor og at det ikke var noe kommunen hadde tilgang på. Til tross for at brødrene eksplisitt hadde spurt om hvor lenge de hadde blitt registrert som psykisk utviklingshemmede, mente rådmannen at hun hadde sitt på det tørre fordi hun svarte «*Vi finner at du er registrert siden 2012*», fordi det var dette kommunen *fant* på kommunehuset.

Etter flere muntlige og skriftlige henvendelser fikk vi omsider svar. Tolga kommune hadde registrert Lars Peder og Arvid Holøyen siden 2010. Det vil si at de hadde feilinformert brødrene og fått statlige millionoverføringer for to av brødrene i åtte år.

4 KOMMUNER OG KONSULENTER

4.1 Søkbare nasjonale tall

Parallelt med at vi gravde i brødrenes saker, hadde vi utviklet en database som viste hvordan *antall personer registrert med psykisk utviklingshemming* (PU-registreringen) hadde økt i Norge de siste ti årene. Som nevnt var 3000 flere registrert med diagnosen i 2017, sammenlignet med 2008.

Når VG jobber med data ønsker vi å være åpne og transparente både om funn og metodikk. Vi ville også gi lokale myndigheter og lokalaviser mulighet til å ettergå sine kommuner. Derfor ønsket vi å publisere en søkbar nasjonal database med PU-registreringen for 2008-2017.

For mange kommuner, inkludert Tolga, gjelder dette et lavt antall personer. Det betyr at små endringer kan skape store utslag i økningen. Vi la derfor inn en tydelig merknad for små kommuner der enten befolkningstall eller antall PU var lavt.

4.2 Ekspertvurderinger

Vi tok kontakt med flere av Norges fremste eksperter på diagnostisering og forekomst av psykisk utviklingshemmede. De luftet ulike forklaringer på de lokale økningene, f.eks; tilflytting, ny kunnskap om tilskuddsordninger og nye tilbud i kommunen. Men de mente det var vanskelig å se noen naturlig forklaring på brå økning i store kommuner – eller den nasjonale økningen. Tvert imot er det sannsynligvis noen færre personer som har psykisk utviklingshemming i dag enn i 2008, sa professor Jens Egeland.

4.3 Krysse flere diagnoseregister

For å se om kommunene rapporterte inn et for høyt antall psykisk utviklingshemmede til Helsedirektoratet, prøvde vi å finne sammenlignbare data. Men det finnes ingen absolutte tall for diagnosen psykisk utviklingshemming. Tallet som gjerne blir brukt av offentlige myndigheter, stammer fra Altinn-rapporteringen.

Vi oppdaget imidlertid at kommunene skal rapportere opplysninger på individnivå til helseregisteret IPLOS. Det var ekstra interessant fordi de historiske rundskrivene viste at registrering av diagnoser i dette registeret i flere år var et krav for å rapportere innbyggere som psykisk utviklingshemmede i Altinn.

Vi ba om innsyn i ti år med data fra IPLOS. Men da vi fikk tallene før sommeren, var beskjeden fra SSB at registreringen hadde så store svakheter at tallene måtte brukes med forsiktighet. Det er også noen ulike kriterier for hvem som kan registreres. Tallene viste at det var registrert 3174 færre personer med diagnosen psykisk utviklingshemming i IPLOS-registeret enn i Altinn. Det er registreringen i Altinn som gir mer penger til kommunene.

4.4 Manuell kartlegging av 80 kommuner

Basert på analysene var det ikke mulig å slå fast noen årsaker til økning eller variasjon mellom kommuner. Vi bestemte oss for å kontakte kommunene som pekte seg ut. Målet var å få høre deres forklaring på hoppene ekspertene mente det var vanskelig å forklare.

Vi brukte listene vi hadde hentet ut tidligere, (se 3.3) og kontaktet rådmennene i kommunene med brå hopp og størst prosentvis økning de siste ti årene. Noen gikk igjen på begge listene. Vi endte derfor opp med en kontaktliste på 80 rådmenn. Vi genererte e-poster med likelydende spørsmål til kommunene, bl.a.:

1. Hva er forklaringen på at [kommunenavn] har hatt en økning fra [antall] til [antall] registrert med psykisk utviklingshemming fra [årstall] til [årstall]?

I løpet av fem uker og utallige telefonsamtaler og purringer, fikk vi svar fra kommunene. Svarene varierte, men noen ting var det mulig å slå fast.

- Et flertall innrømmet at kvaliteten på data og tall i IPLOS-registeret var for dårlig.
- Mange pekte på tilflytting, fødsler og tilfældigheter.
- Flere opplyste at den viktigste grunnen var at de ga et bedre tilbud i dag, men at det også handlet om å sikre seg statlige overføringer de hadde krav på.

- Sirdal kommune fortalte at Helsedirektoratet hadde registrert feil tall for dem i 2011. Men da de ønsket å betale det tilbake, fikk de ikke lov.

4.5 Ingen ekstern kontroll

Da vi researchet ordningen med PU-registrering, så vi at rundskrivene viste til at rådmann og revisor skulle godkjenne tallet – og beholde dokumentasjonen *«for evt. seinare kontroll»*.

Vi spurte Helsedirektoratet om omfanget av kontroller, tilsyn og resultater av disse, men fikk til svar at det ikke var gjennomført noen form for kontroll med kommunenes rapportering siden 2009. Heller ikke før dette var det noen form for ekstern kontroll med kommunene. Det var heller ingen tanke om hvordan en slik kontroll kunne gjennomføres.

Det er et tillitsbasert system som det er liten grunn til å tro noen misbruker, var svaret fra både Helsedirektoratet og Kommunaldepartementet.

4.6 Et uventet tilbud

14. oktober publiserte vi saken *«Fordeler over en milliard – ingen tilsyn»*. Dagen etter fikk vi flere spennende tips. De dreide seg om at selskaper tjente penger på å hjelpe kommuner med å finne personer de kunne registrere som psykisk utviklingshemmede.

Vi fikk blant annet informasjon om at Oslo kommune for noen år siden hadde fått en spesiell henvendelse fra et selskap som het Sødermann AS. Vi spurte byrådsavdeling for finans om den hadde fått tilbud fra dette selskapet de siste fem årene. Byrådsavdelingen bekreftet at de hadde mottatt en henvendelse i 2014.

«I forbindelse med en stor undersøkelse av psykisk utviklingshemmede og kommunal økonomi så ser man at Oslo kommune har noen fantastiske muligheter», het det i tilbudet fra selskapet, som vi fikk innsyn i. Sødermann hevdet at Oslo hadde et potensiale til øke inntektene med 498 millioner kroner.

Budskapet og måten det var formulert på, var oppsiktsvekkende. For det første ble det knyttet et sterkt økonomisk insentiv til å registrere flere som psykisk utviklingshemmede. For det andre, og dette var helt nytt for oss, var det andre enn kommunen som kunne tjene penger på å øke antallet.

Konsulentselskapets forretningsmodell var nemlig knyttet direkte til en eventuell økning. Sødermann tilbød en betalingsmodell der de fikk betalt for hver ekstra person kommunen kunne registrere etter å ha kjøpt selskapets tjenester. Dette kalte de «No Cure, No Pay».

Kunne et slikt økonomisk insentiv føre til at personer ble registrert som psykisk utviklingshemmede på feil grunnlag?

4.7 Søk i Doffin og utvikling av nye hypoteser

Det var åpenbart at konsulentselskapets tjenester var etterspurt. I en artikkel i lokalavisen Fjordabladet fortalte Sødermann om en økonomisk suksesshistorie, noe søk i Bizweb bekreftet. På noen få år hadde omsetningen nådd 15 millioner kroner.

Oslo hadde takket nei til bistand fra Sødermann, men gjennom søk i Doffin, kunngjøringsdatabasen for offentlige anskaffelser, så vi at flere kommuner nylig hadde inngått avtaler med selskapet. Vi kontaktet alle for å undersøke hvilke tjenester det dreide seg om.

Rådmannen i Harstad var en av flere som opplyste at avtalen de hadde inngått med selskapet *ikke* gjaldt psykisk utviklingshemmede. Dagen etter måtte han snu. Etter å ha undersøkt

saken fant han ut at avtalen likevel gjaldt utviklingshemmede. Ikke bare det, flere ansatte i kommunen reagerte på det etiske grunnlaget. Avtalen ble sagt opp.

Til tross for at vi sto midt i oppfølging fra Tolga og publisering av egne funn, ville vi følge de nye sporene fortløpende. De neste ukene ble flere journalister fra nyhetsavdelingen, deriblant Lone Lohne, involvert (*se 6 Organisering*).

Vi utarbeidet tre nye spørsmål vi skulle ha svar på:

- ***Hadde kommuner økt antall psykisk utviklingshemmede etter å ha kjøpt tjenester fra Sødermann AS?***
- ***Hadde målet om større inntekter til både kommunene og konsulentselskapet ført til innbyggere ble registrert som psykisk utviklingshemmede på feil grunnlag?***
- ***Hadde penger ment for å bistå psykisk utviklingshemmede gått til konsulentselskapet?***

4.8 Research i 43 kommuner

Vi fortsatte med en bred research av Sødermann i Brønnøysundregisteret, Doffin, Retriever og Google. I artikkelen i lokalavisen fortalte grunnlegger Petter Sødermann at de på fem år hadde økt fra 1 til 21 ansatte, og hadde de hadde avtaler med mange norske kommuner.

Sødermann AS driver rådgivning på mange områder, så det vi lette etter for å svare på hypotesene, var kommuner som hadde inngått avtale om registrering av IS-3 (forvaltningens betegnelse for registrering av psykisk utviklingshemmede).

Hver gang vi fant informasjon om at kommuner hadde en kontrakt med Sødermann AS registrerte vi det i et regneark. For å se hva slags avtaler de hadde hatt, ba vi om den samme dokumentasjonen fra alle kommunene vi visste hadde hatt kontakt med firmaet: Innsyn i alle tilbud, kontrakter og kommunikasjon med Sødermann AS.

I løpet av noen uker hadde vi kartlagt avtaler i 43 kommuner. 28 kommuner hadde avtale om IS 3-registrering, 12 kommuner hadde ikke slike avtaler. For tre kommuner mangler vi fortsatt fullstendig dokumentasjon.

I tilbudene fra Sødermann fikk kommunene som regel valget mellom en avtalt fastpris (ofte mellom 100.000 og 300.000,-) og en «No Cure, No Pay»-løsning. Dersom de gikk for det siste alternativet, måtte de ut med 25% av «skapt resultat» – som altså var pengene kommunen fikk i ekstra inntekter for hver person. I 2017 utgjorde det rundt 650.000 kroner. Etter å ha fått innsyn i kontrakter fra 28 kommuner, viste vår oversikt at 16 av kommunene hadde inngått en slik provisjonsavtale.

4.9 Kryssing med egen database

Fra arbeidet med den kommunale registreringen av psykisk utviklingshemmede, hadde vi allerede en nasjonal database på kommunenivå for hvert år fra 2008-2017. Disse tallene la vi inn i regnearket som viste alle kommunene som hadde inngått en kontrakt med Sødermann.

Vi registrerte også for hvilket år kommunen inngikk avtale med Sødermann og hvorvidt de hadde hatt økning i, eller like etter, avtaleåret.

Det var særlig seks kommuner som skilte seg ut: Aurskog-Høland, Austevoll, Balestrand, Brønnøy, Skiptvet og Øyer. De hadde hatt en kraftig økning i PU-tall året etter at konsulentene hadde vært i kommunen.

Samtlige hadde inngått avtale om «No Cure, No Pay». Dermed fakturerte konsulentselskapet kommunene for over fem millioner kroner som var ment for å bedre tilbudet til psykisk utviklingshemmede.

4.10 Press mot leger

Vårt viktigste spørsmål var om konsulentbistanden hadde fått noen konsekvenser for innbyggere i disse kommunene. Dette er det ikke mulig å svare sikkert på uten å kjenne detaljene og diagnosene i hver enkelt sak.

Etter våre saker om Sødermann innrømmet flere kommuner at de hadde inngått dumme og dyre avtaler. Men samtlige kommuner avviste at personer hadde blitt registrert som psykisk utviklingshemmede uten at de i realiteten hadde diagnosen.

En drøy uke etter de første sakene, ble vi kontaktet av fastlege Rita Hansen Møller fra Sør-Fron kommune i Gudbrandsdalen. Hun fortalte at alle legene i kommunen hadde mottatt samme brev fra Sødermann: *«Kjenner du innbyggere i kommunen som har, eller burde hatt, diagnose som (lett) psykisk utviklingshemming og som ikke har kommunale helse- og omsorgstjenester?»*.

Møller fortalte i et intervju at brevet hadde blitt oppfattet som et press om å stille diagnoser.

4.11 Ikke utredet av spesialister

Da vi undersøkte diagnostiseringen psykisk utviklingshemming, var beskjeden at slike diagnoser skulle settes av spesialister. Etter at våre saker ble publisert, var både statsminister Erna Solberg og helseminister Bent Høie enda tydeligere: Solberg sa at en utredning i spesialisthelsetjenesten var en *«absolutt standard»*.

Men Helsedirektoratet åpnet i sitt regelverk for at en legeerklæring kunne være nok til å registrere en person som psykisk utviklingshemmet. Direktoratet forklarte at hensikten var å slippe å presse eldre brukere gjennom en utredning, når alle uansett visste at de hadde diagnosen. Men de hadde ingen oversikt over om det var slik denne adgangen ble brukt.

Vi gikk tilbake i svarene vi hadde fått da vi intervjuet 80 rådmenn. Her innrømmet en rekke kommuner at de hadde registrert personer som ikke var utredet. Samme dag som regjeringen opprettet en granskning av Tolga-saken, kunne vi slå fast at *«Minst 53 personer var ført som psykisk utviklingshemmet uten utredning»*.

5 VERGEMÅL OG TVANG

5.1 Hva handler saken egentlig om?

Allerede i de første samtalene med Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen var det vergemålene som plaget dem mest. Følelsen av avmakt når de ikke lenger hadde kontroll på egne penger. Hvor inngripende det opplevdes at en fremmed gikk gjennom posten deres.

Vi hadde også reagert på at vergemålsordningen ikke opplevdes frivillig for brødrene. Vinteren 2018 kom avgjørelsen som fikk oss til å stusse. Statens sivilrettsforvaltning (SRF) behandlet klagen til Arvid Holøyen og opphevet vergemålet for ham. Her skrev de at der *«vergehaver klart og konsist motsetter seg det, vil det ikke være hjemmel for å opprette eller opprettholde vergemålet»*.

Dette var realiteten for alle de tre brødrene. De hadde klart og konsist motsatt seg vergemålet gjennom klager. Likevel hadde Fylkesmannen i Hedmark opprettet, og opprettholdt, vergemålene uten å snakke med dem.

5.2 Samtykke

Et sentralt begrep i brødrenes saker var *samtykkekompetanse*. Det handler om hvordan myndighetene anser din evne til å forstå og ta del i ulike valg i livet. Vergemålsloven har hatt en unntaksregel som har åpnet for at vergemål kan opprettes for personer som ikke har evne til å samtykke.

I brødrenes sak hadde kommunelegen laget ett felles skriv som erklærte at de ikke var samtykkekompetent i vergemålssakene. Både NAV-sjefen som sendte søknaden om vergemål og Fylkesmannen som opprettet det, la til grunn at Lars Peder, Arvid og Magnus ikke var i stand til å samtykke.

Men i Arvid Holøyens klagesak viste SRF til at manglende samtykkekompetanse ikke ga hjemmel «*for tvungent vergemål i de tilfeller vergehaver motsetter seg det*».

- ***Hadde Fylkesmannen brutt loven da de opprettet vergemål for de tre brødrene***
- ***Hvis regelverket var så klart, hvorfor kunne Fylkesmannen fortsatt opprettholde vergemålene for Magnus og Lars Peder?***
- ***Dersom Fylkesmannen hadde gjort en feil i brødrenes saker, kunne det gjelde flere?***

5.3 Ny lov i praksis

Vi snakket med jurister og forskere som kjente praksisen med den ferske vergemålsloven fra 2013. Det viste seg at det allerede pågikk en opphetet debatt om hvordan loven skulle tolkes. I løpet av vinteren hadde både SRF og Justisdepartementets lovavdeling kommet med rundskriv og tolkningsuttalelser som fremhevet at loven skulle forstås slik at ingen skulle få vergemål mot sin vilje.

5.4 Innsyn i bakgrunnsintervjuer

I februar 2018 publiserte Riksrevisjonen en rapport om vergemålsreformen. Her slo de fast at reformen hadde store svakheter og at det utfordret den enkeltes rettssikkerhet.

For å danne oss et helhetsbilde av vergemålsreformen ba vi om innsyn i bakgrunnsmaterialet Riksrevisjonen hadde hentet inn. Spesielt ga intervjuene Riksrevisjonen hadde gjort med enkelte fylkesmannsembeter en usminket versjon av situasjonen. Blant annet fikk vi bekreftet at vurderingene av samtykkekompetanse var krevende, på grensen til vilkårlige:

«*Det kan være vanskelig å forene den teoretiske jussen på dette området med hva som er mulig å få til i praksis, og her kan det være faglig uenighet. Legeerklæringer kan være knappe, og det kan være ressurskrevende å avklare spørsmålet om samtykkekompetanse i saker der det kan være tvil*», skrev Fylkesmannen i Hedmark i sitt svar til Riksrevisjonen.

5.5 Nye hypoteser

Alt vi fant tydet på et problem som omfattet langt flere enn de tre brødrene på Tolga. På et saks møte i april utviklet vi en tredelt hypotese som vi ville undersøke om stemte:

Flere tusen personer får verge uten å bli spurt om de ønsker dette. I noen saker skjer det mot personens vilje. Det er i strid med Justisdepartementets tolkning av loven.

5.6 Oppsiktsvekkende svar

For å besvare denne hypotesen, måtte vi vite hvor mange som var erklært *ikke samtykkekompetent* da de ble underlagt vergemål. Vi ville også vite i hvor mange saker det var gjennomført en samtale.

Statens sivilrettsforvaltning (SRF) er både fag-, klage- og tilsynsorgan for vergemålsordningen. De er også ansvarlige for datasystemet VERA der alle vergemål registreres. Men overraskende lite statistikk var tilgjengelig. Mellom mars og mai 2018 ba vi SRF om en rekke tall, og fikk blant annet opplyst at omtrent en fjerdedel av totalt 67.000 personer var vurdert som ikke samtykkekompetent i spørsmålet om vergemål.

Vi fikk også andre oppsiktsvekkende svar: «*Det er bare registrert gjennomført samtale i drøyt 200 av sakene. I ca. 10.000 av sakene er det ikke registrert om det er gjennomført samtale eller ikke, men det er rimelig å anslå at det er gjennomført samtale i et fåtall av disse sakene*», skrev SRF.

I mange tusen saker hadde vergemålsmyndighetene trolig ikke snakket med den som skulle få verge. Hvordan kunne de da vite at vergemålet var frivillig? Hvor mange kan ha fått verge mot sin vilje ved at de er blitt erklært ikke samtykkekompetent?

5.7 Et unikt innsyn

En utfordring med svarene fra SRF var at de var omtrentlige og fulle av forbehold. De brukte også tidvis lang tid på å svare på oppfølgingsspørsmålene våre. Vi forsto at vi måtte ha detaljert data som vi selv kunne kryssjekke.

I mai 2018 fikk vi kontakt med en seniorrådgiver hos SRF. Vi ble invitert på et møte i lokalene deres 5. juni, der de fortalte om datasystemet sitt og hvilke opplysninger de registrerte. I møtet fikk vi detaljert innsikt i hvilken statistikk de var i stand til å hente ut til internt bruk. Rådgiveren fortalte også at det kunne være mulig å generere anonymisert bakgrunnsdata på individnivå.

Dagen etter møtet bestemte vi oss for å be om innsyn i samtlige vergemål i databasen VERA. Vi ba om at de inkluderte elleve ulike parametre, blant annet opplysninger om når vergemålet ble opprettet og hvorvidt det var gjennomført en samtale i forkant.

Dette ville ikke bare gi oss en unik oversikt over alle vergemål i Norge. Vi ville også kunne si noe om hvordan vergemålsreformen hadde fungert i praksis.

5.8 Intern base over alle vergemål

I ukene som fulgte hadde vi en omfattende dialog med SRF om hvilke data de kunne utlevere, og i hvilken form. De siste dagene i juni fikk vi flere uttrekk med data om 66.414 aktive vergemål.

Utvikler Jari Bakken laget et internt verktøy som lot oss intervju dataene i basen underveis i arbeidet. Ettersom de ulike uttrekkene inneholdt sammenlignbare data som vergeID, saksID og personID kunne vi krysse datasettene med hverandre. Koblingene ble en database som inneholdt følgende informasjon: dato for opprettelse, kjønn, fylke, type vergemål (*voksen/mindreårig/midlertidig*), begrunnelse (*alvorlig sinnslidelse/demens/psykisk utviklingshemming/rus- eller spillavhengighet/alvorlig svekket helbred*), samtykkekompetent (*ja/nei/ikke registrert*) og gjennomført samtale (*ja/nei/ikke registrert*).

Alle spørringer kunne kjøres enkeltvis og i kombinasjon. Såvidt vi vet er det første gang SRF har utlevert et så detaljert datasett.

Kritikere av vergemålsloven har hevdet at adgangen til å erklære personer som ikke samtykkekompetente, er en snarvei til umyndiggjøring. Nå kunne vi for første gang vise fram fakta.

5.9 Analyse av 41.000 saker

Vi valgte å konsentrere oss om de varige vergemålene for 41.196 voksne nordmenn – og særlig de som var opprettet etter at ny vergemålslov ble innført i 2013.

Analysene våre viste at kun noen få prosent av de som ble erklært for å være *ikke samtykkekompetent*, hadde fått en samtale med Fylkesmannen før vergemålet ble opprettet.

Fra og med 2014 hadde 9301 nordmenn fått opprettet vergemål på bakgrunn av det som var ment å være en unntaksregel da loven ble innført. Basert på en analyse av første halvår 2018 – der SRF var trygge på datakvaliteten, og som ble underbygd av tall for tidligere år – kunne vi slå fast at myndighetene ikke visste hvorvidt disse vergemålene var frivillige.

Mange tusen hadde altså fått vergemål uten at norske myndigheter kunne utelukke at det hadde skjedd mot deres vilje.

5.10 Kildekritikk av data

Vi trodde at datasettet ville være en gullgruve av interessante saker og spørsmål. Men da vi tok kontakt med SRF for å stille spørsmål om ulike funn, var svarene nedslående. «*Det hadde vært mye dårlig registrering før 2016*». «*Tall for samtaler var usikre helt fram til 2017*». «*Diagnoser var det ikke et krav om å registrere før i 2018*».

En artikkelserie fra Bergens Tidende i 2015 avdekket hvordan datasystemet ARVE hadde kollapset og ført til kaos og køer etter vergemålsreformen. I midten av 2016 fikk SRF et nytt datasystem, VERA. Data før 2017 var derfor ofte upålitelige, mente SRF. For enkelte kategorier mente SRF at kun tallene for 2018 var til å stole på, fordi fylkesmennene hadde gjort mange feilregistreringer.

Tilbakemeldingene fra SRF kunne imidlertid være uklare og variere noe fra gang til gang. Vi hadde omfattende dialog på e-post og snakket med dem flere ganger for å få et tilstrekkelig grunnlag for å vurdere hvilke tall vi kunne legge til grunn. Vi endte med å legge til side flere interessante poeng på grunn av det usikre datamaterialet. Andre funn mente vi imidlertid var riktig å publisere fordi de viste en stabil utvikling over tid, noe som kunne antyde et mønster i hvordan forvaltningen behandlet sakene. I disse tilfellene ble funnene publisert med et tydelig forbehold.

5.11 Konfrontasjon og lovendring

Vi konfronterte justisminister Tor Mikkjel Wara med våre funn 14. november. Han innrømmet at loven hadde blitt praktisert feil siden den ble innført i 2013 og la fram forslag til lovendringer. Men han ville ikke love noen nasjonal granskning av tidligere vergemålssaker.

To dager senere – etter at vi hadde publisert flere saker om vergemålstallene – hadde Wara ombestemt seg: En gjennomgang av tusenvis av gamle vergemålssaker var uunnngåelig.

6 ORGANISERING AV ARBEIDET

Den første tiden jobbet Frank Haugsbø alene med saken. Fra mars 2018 ble Maria Mikkelsen og Mona Grivi Norman koblet på. De tre journalistene har stort sett fått jobbe på fulltid med sakene siden. Fotograf Krister Sørbø har både tatt foto og video fra Tolga. Teamet har fått uvurderlig bistand til dataarbeid og presentasjon av Isabelle Valette, Jari Bakken og Tom Byermoen. Ida Aaberg Evensen har redigert video og laget grafikk. For å kunne følge opp flere hundre tips og

løpende nyhetsutvikling har vi fått bistand fra Lone Lohne og flere andre journalister i nyhetsavdelingen og VGTV.

7 ETIKK OG SPESIELLE ERFARINGER

7.1 Kildehåndtering brødrene

Da vi begynte å jobbe med saken, var brødrene Holøyen underlagt vergemål. En lege hadde erklært at de ikke var samtykkekompetente. Arvid er psykisk utviklingshemmet og det ble påstått at Magnus og Lars Peder hadde samme diagnose. I sum førte dette til at vi måtte gjøre ekstra grundige vurderinger rundt belastningen en medieomtale kunne føre til, og i ytterste konsekvens ta stilling til om de burde beskyttes mot seg selv. Underveis i arbeidet spurte vi brødrene flere ganger om de ønsket at vi skulle jobbe med saken. Alle fikk spørsmål om dette på tomannshånd med VG. Vi gjorde det klart at de når som helst kunne trekke seg fra prosessen og vi var ekstra nøye med å forberede dem på hvilken oppmerksomhet saken kunne føre til. Før publisering reiste vi til Tolga for å la dem lese gjennom saken, se nettspesialen, videoene og alle bildene vi hadde tatt.

Vi sikret oss at brødrene var komfortable med hvilke personlige opplysninger som ble gjengitt og var ekstra oppmerksomme på å omtale dem på en respektfull og varsom måte. Alle ble kontaktet om titler og forsider dagen før publisering.

Nær familie ble informert i forkant av publisering 6. oktober.

7.2 Kildehåndtering mor

Liv Melgård, brødrenes mor, var en av hovedkildene våre. Hun kjempet sønnenes sak og var en stor ressurs i påklagingen av vergemålssakene. Samtidig pekte kommunen på henne som én av årsakene til at brødrene burde ha en verge. Vi hadde flere samtaler med henne om anklagene, som hun avviste kategorisk. Vi konfronterte henne også med konkrete påstander. Siden dette var en del av bakteppet i vergemålssakene, var det viktig for oss at beskyldningene, og hennes svar på disse, kom frem i saken som ble publisert.

7.3 Rykter og udokumenterte påstander

I arbeidet med denne saken har noe av det mest krevende vært at mange ikke ville snakke med oss. Spesielt var dette krevende da vi forsøkte å ettergå hva som lå til grunn for begjæringen om vergemål. Vi hadde tilgang til den korte begrunnelsen som ble sendt inn fra NAV og kommunelegen. Men vi ville vite hva som lå til grunn for at moren ble omtalt som *dominerende og kontrollerende* og hvorfor man vurderte at brødrene ikke var i stand til å ivareta sine egne interesser.

Da vi forsøkte å ettergå påstandene, fikk vi i stedet servert nye hentydninger og utsagn som at det var *mye vi ikke visste* - og at det var en *grunn til at brødrene hadde fått verger*. Men da vi stilte oppfølgingsspørsmål ville ingen svare, til tross for at brødrene hadde opphevet taushetsplikten. I de offisielle dokumentene fant vi ingenting som underbygget antydningene. Vi opplevde det som om kommunen og Fylkesmannen var enige om et bakteppe vi ikke kjente til.

Dette var utfordrende å forholde seg til. Vi forsøkte å finne ut om det fantes perspektiv eller begrunnelser vi ikke kjente. Vi tilbød blant annet offentlige ansatte å gi oss sin versjon av saken uten at det skulle komme på trykk eller brukes mot dem.

Vi gikk på nytt gjennom det vi visste med sikkerhet: Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen ble satt under vergemål uten at noen snakket med dem. De ga tydelig uttrykk for at de ikke ønsket

verge. To av brødrene har *ikke* diagnosen psykisk utviklingshemming, selv om det sto i legeerklæringen. Kommunelegen har brutt helsepersonelloven.

Summen av funnene var så alvorlig at vi mente det var riktig å publisere, selv om det kunne være opplysninger vi ikke visste om.

7.4 Ikke innsyn i egen sak

I arbeidet med denne saken har vi blitt svært overrasket over med hvilken arroganse offentlige myndigheter har behandlet forespørsler fra Magnus Holøyen. Som tidligere nevnt, svarte ikke Tolga kommune på Magnus' spørsmål om hvilke kommunale tjenester han skal ha mottatt de siste årene. Brevet ble sendt i august, og Magnus har fortsatt ikke fått svar.

VG tok kontakt med Fylkesmannen i Hedmark i juni. Vergemålsavdelingen varslet allerede da at de ville nøle med å ta et fritak fra taushetsplikt fra Magnus på alvor. Til tross for at Magnus på dette tidspunktet kun hadde en verge på det økonomiske området, sa direktør Bernhard Caspari at han ville bli nødt til å undersøke om Magnus forsto konsekvensene av å oppheve taushetsplikten. Til tross for at Magnus bekreftet dette muntlig og skriftlig, ba Fylkesmannen i august en sakkyndig fra Sykehuset Innlandet vurdere om Magnus hadde kognitive evner til å forstå hva det ville si å frita Fylkesmannen for taushetsplikt – og om han kunne være utsatt for press fra utenforstående.

I juli sendte Magnus en e-post til Fylkesmannen i Hedmark der han ba om å få se alle dokumenter i sin egen sak. Kravet ble ikke innfridd. Begrunnelsene har vært vikarierende: Først sa Fylkesmannen at de ikke kunne vite at forespørselen kom fra ham. Deretter sendte Magnus en signert innsynsbegjæring i posten. I en telefonsamtale med Caspari bekreftet Magnus at han ønsket innsyn. I samme samtale sa han også at han ønsket å oppheve taushetsplikten, noe Fylkesmannen tidligere hadde mottatt skriftlig. Likevel fikk han avslag. Først etter VGs publisering fikk Magnus innsynet han hadde bedt om flere måneder tidligere.

I denne saken har vi kunnet følge det offentliges saksbehandling fra sidelinjen. Vi klarer ikke fri oss fra tanken på hva mennesker under vergemål kan oppleve i saker som ikke når medienes søkelys.

7.5 Medietrykk

Journalister snakker ofte om hvor frustrerende det er at redaksjoner ikke siterer hverandres avsløringer. At ingen vil bruke tid og ressurser på å følge opp en sak der én redaksjon har et forsprang. Og at det fører til at viktige saker ikke skaper den nasjonale debatten de burde. I denne saken vil vi berømme kolleger i andre medier for å sitere og følge opp med egne reportasjer og intervjuer fra Tolga. I tillegg har lokal- og regionsaviser over hele landet brukt de nasjonale oversiktene vi har publisert – og fulgt opp sakene om tilskudd og konsulenttjenester lokalt i flere hundre artikler. Denne dynamikken tror vi har vært viktig for at gjennomslaget har kommet så raskt og så tydelig etter våre avsløringer.

8 DETTE ER NYTT

- Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen fikk for første gang vite at Tolga kommune hadde registrert dem som psykisk utviklingshemmede. I 2017 ga det 655.152 kroner mer i statlige overføringer per person.
- Et halvt år etter den første VG-saken, ble Lars Peder og Magnus Holøyen for første gang utredet ved Sykehuset Innlandet. Spesialisten slo fast at de ikke har psykisk utviklingshemming.

- Vi viste hvordan Arvid Holøyens fastlege i 2013 opplevde at Tolga kommune ba om en utredning av psykisk utviklingshemming, fordi det ville gi kommunen mer inntekter.
- Vi avdekket at den tidligere rådmannen i Tolga i budsjettforslaget skrev at en økning av antall psykisk utviklingshemmede ville gi kommunen et årlig overskudd.
- Tolga kommune opplyste til Lars Peder og Arvid Holøyen at de hadde vært registrert som psykisk utviklingshemmede siden 2012 og 2013. VG kunne avsløre at dette ikke stemte, brødrene ble registrert allerede i 2010.
- Vi avdekket at Fylkesmannen i Hedmark nektet å gi Magnus Holøyen innsyn i sin egen vergemålssak, til tross for at han hadde rett til det.
- Norske kommuner registrerte 3000 flere personer som psykisk utviklingshemmede i 2017 enn i 2008. Registreringen avgjør hvordan over en milliard kroner fordeles mellom kommunene.
- Flere kommuner hadde kraftig økning i antall registrerte psykisk utviklingshemmede fra ett år til et annet. Dette mener ekspertene det er vanskelig å finne en naturlig forklaring på.
- En kartlegging av 80 kommuner viste at minst 53 personer var registrert som psykisk utviklingshemmede, uten å ha blitt utredet i spesialisthelsetjenesten.
- Helsedirektoratet innrømmet at regelverket for registrering av psykisk utviklingshemmede åpnet for skjønn.
- Konsulentfirmaet Sødermann AS solgte inn registrering av psykisk utviklingshemmede som «fantastiske muligheter» for Oslo kommune. Minst 28 kommuner hadde inngått en avtale med selskapet om dette.
- Et flertall av disse kommunene inngikk en provisjonsavtale med Sødermann som innebar at selskapet skulle få betalt for hver ekstra innbygger som ble registrert.
- Syv kommuner fikk krav om å betale Sødermann over fem millioner kroner av pengene de fikk for psykisk utviklingshemmede.
- Fastlege Rita Hansen Møller i Sør-Fron fortalte at hun hadde opplevd et press om å stille flere psykisk utviklingshemmings-diagnoser etter at kommunen inngikk en avtale med Sødermann.
- Siden vergemålsloven ble innført har over 9300 personer blitt erklært *ikke samtykkekompetent* da vergemålet ble opprettet. Det utgjør 41% av alle vergemål i perioden.
- Våre analyser viste at fylkesmennene bare snakket med 5% av de som ble erklært ikke samtykkekompetent i perioden 1.1.-28.6.2018.
- Vi avdekket at i 18.000 eksisterende vergemålssaker, vet ikke sentrale myndigheter om dette er en ordning vergehaver selv ønsker.
- Vi avdekket at 14 av 16 fylkesmenn tror de har opprettet vergemål som er i strid med lovforståelsen justisdepartementet mener de skal bruke.
- Vi avdekket hvordan fylkesmenn allerede i januar 2017 advarte justisministeren om at den nye lovtolkningen ville få store konsekvenser for eksisterende vergemål.

9 KONSEKVENSER

- Justisdepartementet har gitt Statens sivilrettsforvaltning i oppdrag å kontakte 18.000 nordmenn som i dag har et vergemål for å undersøke om det er frivillig. De skal også gjennomføre samtaler i alle saker der det kommer fram at vergemålet er uønsket.

- Vergemålet til Magnus Holøyen ble opphevet av Fylkesmannen i Hedmark fem dager etter at VG skrev om saken. Det skjedde 19 måneder etter at han først klaget til Fylkesmannen.
- To endringer i vergemålsloven ble sendt på høring i november. Justisministeren sa lovendringen ble fremskyndet etter VGs saker fra Tolga.
- Kommunalminister Monica Mæland, helseminister Bent Høie og justisminister Tor Mikkjel Wara beordret i oktober en full granskning av alle sider av Tolga-saken. Dette arbeidet ledes av Fylkesmannen i Hordaland og skal være klart i februar 2019.
- Statens helsetilsyn ba fylkesmennene kontrollere om utredning og diagnostisering av personer registrert som psykisk utviklingshemmede, har vært forsvarlig. Rundt 600 saker i 90 norske kommuner skal undersøkes i 2019.
- Tolga kommune har vedtatt at de vil bestille en ekstern gjennomgang av saken i en kommunerevisjon. Dette vil først gjøres etter at den nasjonale granskningen er klar.
- Med utgangspunkt i VGs søkbare database, har titalls kommuner over hele landet gransket eller undersøkt om registreringen av psykisk utviklingshemmede skjer i tråd med regelverket.
- Helsedirektoratet skal endre rundskrivene for Altinn-registreringen av psykisk utviklingshemmede. De planlegger også en bredere undersøkelse av dette i 2019.
- Helsedirektoratet varslet 13. desember at de i 2019 vil undersøke praksis for utredning og fastsetting av diagnosen psykisk utviklingshemming og gjøre kriteriene for dette tydeligere.
- Alle fylkesmannsembeter og nettsiden Vergemålsportalen har publisert en guide for hvordan du går frem for å klage på et vergemål du ikke ønsker å ha.
- I etterkant av sakene våre har Sødermann AS beklaget ordlyden i flere brev. De tilbyr ikke lenger provisjonsmodellen.
- Harstad kommune sa opp avtalen med Sødermann og beklaget at den var inngått.
- Aurskog-Høland kommune har bestilt en revisjon av alle sider ved kommunens avtale med Sødermann AS.
- Øyer kommune innrømmet at penger som burde gått til psykisk utviklingshemmede, i stedet gikk til et konsulentfirma.
- Kommunalminister Monica Mæland møtte ledelsen i Sødermann AS i oktober. Hun har kalt kommunenes pengebruk på konsulenttjenestene «uklok, unødvendig og feil».
- Mæland kalte KS og Norges kommunerevisorforbund inn til møter for å følge opp Tolga-saken og diskutere hvordan registreringen av psykisk utviklingshemmede fungerer.
- Ordføreren i Tolga, Ragnhild Aashaug, dro hjem til familien Holøyen og ga dem en uforbeholden unnskyldning på vegne av kommunen.
- Fylkesmannen i Hedmark, Sigbjørn Johnsen, beklaget at embetet ikke møtte brødrene før vergemålene ble opprettet.
- På vegne av norske myndigheter ba statsminister Erna Solberg Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen om unnskyldning.

VEDLEGG

Vedlegg: Lenkesamling over alle saker publisert på vg.no

Lørdag 6. oktober 2018

Tre brødre på Tolga

<https://www.vg.no/spesial/2018/verge/>

Et offentlig overgrep

<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/0Ey5Go/et-offentlig-overgrep>

Søndag 7. oktober

Stortingspolitikere krever gransking av Tolga-saken

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/3jbrVX/stortingspolitikere-krever-gransking-av-tolga-saken>

Ordfører ber om intern gransking av Tolga-saken

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/gPn5Xl/ordfoerer-ber-om-intern-gransking-av-tolga-saken>

Mæland krever svar i Tolga-saken

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/6nRxp0/maeland-krever-svar-i-tolga-saken>

Mandag 8. oktober

Forbundsleder reagerer sterkt etter VG-avsløring

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/oRbXWj/forbundsleder-reagerer-sterkt-etter-vg-avsloering>

VG mener: Tolga må granskes

<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/0EyP2o/tolga-maa-granskes>

Tirsdag 9. oktober

Professor om vurdering i Tolga-saken: – Tendensiøs

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/vm7MGV/professor-om-vurdering-i-tolga-saken-tendensioes>

Kommunerevisor: Ikke trygg på at Tolga har fulgt reglene

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/MgrxXK/kommunerevisor-ikke-trygg-paa-at-tolga-har-fulgt-reglene>

Onsdag 10. oktober

Nekter Tolga-bror innsyn i egen vergesak

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/oRb5yj/nekter-tolga-bror-innsyn-i-egen-vergesak>

Torsdag 11. oktober

Fylkesmannen opphever vergemål for Magnus Holøyen

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/7lvl8w/fylkesmannen-opphever-vergemaal-for-magnus-holoeyen>

Et soleklart bevis på uretten som er begått

<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/qlzlvv/et-soleklart-bevis-paa-uretten-som-er-begaatt>

Erna Solberg med unnskyldning til Tolga-brødrene

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/qlzoiP/erna-solberg-med-unnskyldning-til-tolga-broedrene>

Magnus fra Tolga: Føler jeg får friheten tilbake nå

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/xR2PJQ/magnus-fra-tolga-foeler-jeg-faar-friheten-tilbake-naa>

Ingen uforbeholden unnskyldning fra Tolga-ordføreren

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/EoeWko/ingen-uforbeholden-unnskyldning-fra-tolga-ordfoereren>

Magnus fra Tolga: - Jeg er skuffet over at ordføreren ikke sa unnskyld

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Xwlgbx/magnus-fra-tolga-jeg-er-skuffet-over-at-ordfoereren-ikke-sa-unnskyld>

Fredag 12. oktober

Fylkesmannen Sigbjørn Johnsen: Beklager at vi ikke møtte brødrene

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/zL2g49/fylkesmann-sigbjoern-johnsen-beklager-at-vi-ikke-moette-broedrene>

Lørdag 13. oktober

VG mener: Det vanskelige ordet

<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/Kv4yj4/det-vanskelige-ordet>

Søndag 14. oktober

Tolga-ordfører til brødrene: Unnskyld!

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/vm2Oqj/tolga-ordfoerer-til-broedrene-unnskyld>

Fordeler over en milliard - ingen tilsyn

<https://www.vg.no/spesial/2018/pu-tilskuddene/>

Når tilskudd blir selvskudd

<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/OEyP2o/tolga-maa-granskes>

Mandag 15. oktober

Regjeringen iverksetter full granskning av Tolga-saken

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/J18xeR/regjeringen-iverksetter-full-gransking-av-tolga-saken>

Minst 53 personer ført som psykisk utviklingshemmet uten utredning

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/p62QIX/minst-53-personer-foert-som-psykisk-utviklingshemmet-uten-utredning>

Tirsdag 16. oktober

Tilbyr kommuner hjelp for å øke tilskudd for psykisk utviklingshemmede

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/7lv34K/tilbyr-kommuner-hjelp-for-aa-oeke-tilskudd-for-psykisk-utviklingshemmede>

Pengesporet styrkes

<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/vm2grl/pengesporet-styrkes>

Onsdag 17. oktober

Monica Mæland om registrering av psykisk utviklingshemmede: - Jeg er rystet

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/P3Jd8X/monica-maeland-etter-vg-avsloering-om-registrering-av-psykisk-utviklingshemmede-jeg-er-rystet>

Søndag 21. oktober

Konsulentselskapet Sødermann etter VG-avsløring: - Ser at vi har gjort feil

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/J18Bb8/konsulentselskapet-soedermann-etter-vg-avsloering-ser-at-vi-har-gjort-feil>

Mandag 22. oktober

Mæland fastholder kritikk etter møte med omstridt konsulentselskap

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/a293G5/maeland-fastholder-kritikk-etter-moete-med-omstridt-konsulentselskap>

Kontrollutvalget: - Her skal det ryddes opp

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/MgGjX0/kontrollutvalget-her-skal-det-ryddes-opp>

Bestiller uavhengig gjennomgang av Tolga kommune

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/rL2mbw/bestiller-uavhengig-gjennomgang-av-tolga-kommune>

Tirsdag 23. oktober

Tolga-brødrenes mor: - Vi vet at vi ikke er alene

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/bKxqav/tolga-broedrenes-mor-vi-vet-at-vi-ikke-er-alene>

Fredag 26. oktober

Tastefeil ga Sirdal 4,7 millioner for mye i tilskudd

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/3j0E2A/tastefeil-ga-sirdal-47-millioner-for-mye-i-tilskudd>

Lørdag 27. oktober

Tolga feilinformerte to av brødrene om når de først ble registrert som utviklingshemmede

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/5VKyy6/tolga-feilinformerte-to-av-broedrene-om-naar-de-foerst-ble-registrert-som-utviklingshemmede>

Mandag 29. oktober

Fastlege fikk brev fra Sødermann: - Følte meg presset til å stille diagnoser

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/6nQWQ0/fastlege-fikk-brev-fra-soedermann-foelte-meg-preset-til-aa-stille-diagnoser>

Tirsdag 30. oktober

Sterkt kritisk til jakten på diagnoser

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Rx0pb8/sterkt-kritisk-til-jakten-paa-nye-diagnoser>

Torsdag 1. november

Lokalpolitikere landet rundt krever svar etter Tolga-saken: - Blir bekymret

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Ondzpl/lokalpolitikere-landet-rundt-krever-svar-etter-tolga-saken-blir-bekymret>

Tirsdag 6. november

Konsulentselskap har tjent millioner på registrering av utviklingshemmede

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/EoeGd3/konsulentselskap-har-tjent-millioner-paa-registrering-av-utviklingshemmede>

Torsdag 8. november

Omstridt konsulentselskap i millionkrangel med kommune

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/xR2a2R/omstridt-konsulentselskap-i-millionkrangel-med-kommune>

Torsdag 15. november

Fratatt styring over eget liv – uten å bli hørt

<https://www.vg.no/spesial/2018/vergetall/>

Vill villere vergemål

<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/OnOo5E/vill-villere-vergemaal>

Fredag 16. november

Fylkesmenn advarte Justisdepartementet om vergemål

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/MglP9K/fylkesmenn-advarte-justisdepartementet-om-vergemaal>

Justisministeren snur etter VG-avsløring: Skal granske tusenvis av vergemål

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/9mw8ml/justisministeren-snur-etter-vg-avsloering-skal-granske-tusenvis-av-vergemaal>

Torsdag 29. november

Opphever flere vergemål

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/9mwQq5/opphever-flere-vergemaal>

Fredag 30. november

Riksrevisoren om vergemål: - Omtrent alt har gått galt

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/G19bw9/riksrevisoren-om-vergemaal-omtrent-alt-har-gaatt-galt>

Tirsdag 4. desember

Vil kontakte 18.000 nordmenn etter VG-avsløring

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/4dkMdR/vil-kontakte-18000-nordmenn-etter-vg-avsloeringer>

Fredag 7. desember

Justisministeren går inn for å undersøke 18.000 vergemål-saker

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/3j8k5v/justisministeren-gaar-inn-for-aa-undersoeke-18000-verge-saker>

Fredag 21. desember

Skal ta stikkprøver etter Tolga-saken

<https://direkte.vg.no/studio/nyhetsdoegnet#!verbatimId=5c1d17335152f72f07a7e340>

Lørdag 22. desember

Fylkesmenn: Har ikke ressurser til å gjøre vergemål-jobben

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/xROEQG/fylkesmenn-har-ikke-ressurser-til-aa-gjoere-vergemaal-jobben>

Vedlegg: PDF av alle saker som har stått på trykk i avisen

Legen: De tre brødre Brødrene: Har aldri

Av FRANK HAUGSBØ
og HALLGEIR VÅGENES (foto)

TOLGA (VG) På en og samme dag konkluderte kommunelegene med at de tre brødrene ikke kunne styre sin egen økonomi, og at de trengte verge. Brødrene sier de aldri har snakket med eller hatt time hos legen.

– Det som har skjedd er helt forferdelig. Sønnene mine er blitt utsatt for et grovt maktovergrep som er umulig å akseptere, sier moren Liv Melgård (67) til VG.

Kommunelege Karen Prytz i Tolga granskes nå av Fylkesmannen i Hedmark, som opprettet tilsynsak mot henne i slutten av mai.

– I denne saken foreligger det påstander om at legeerklæringene er utstedt på sviktende grunnlag.

PSSST!

Både Lars Peder, Arvid og Magnus har egen bil, som de har lånt penger til.

Vi vil derfor søke å få klarhet i hva som har foregått, opplyser fylkeslege Trond Lutnæs til VG.

26. juni 2016 tar Nav-leder Synnøve Narjord i Tolga en beslutning som skal få stor innvirkning på livet til de tre brødrene Magnus (24), Arvid (31) og Lars Peder Holøyen (33).

Narjord har kommet frem til at ingen av brødrene er i stand til å ivareta sine egne personlige eller økonomiske interesser, og fyller ut skjemaene som brukes når kommunen mener personer har behov for hjelpeverge.

Hoppet over fastlegene

Tre dager senere havner saken på bordet til kommunelege Karen Prytz, som er bedt om å skrive erklæringene som skal følge Nav-lederens anmodninger til Fylkesmannen i Hedmark. På dette tidspunktet har hun vært fastlege for Magnus i en kort periode, mens Arvid og Lars Peder alltid har hatt andre fastleger.

Prytz konkluderer som Narjord med at brødrene ikke har nok orden på økonomien sin til at de er i stand til å ivareta sine egne interesser. Fylkesmannen i Hedmark har ingen innvendinger, og 17. mars i år tas den endelige beslutningen om at Arvid, Magnus og Lars Peder skal ha hjelpeverge.

Mistet kontroll

Konsekvensene blir store for

TRE BRØDRE: Mens Arvid har cerebral parese og er sterkt bevegelseshemmet, er Lars Peder (t.v.) og Magnus Holøyen i jobb og bor i egen bolig.

søsknene: I april og mai tar vergene kontroll over brødrenes bankmidler. Det medfører at trygdeytelsene - som er inntekten deres - kommer inn på egne vergekontoer som kun vergene har disposisjonsretten til.

Ordningen innebærer at det er vergene som heretter skal betale regningene og godkjenne alle overføringer til brødrenes private kontoer.

Magnus og Lars Peder får også omdressert posten til sin felles

verge de første fire ukene, og plutselig mottar de bare reklame i postkassene sine.

Da VG var på besøk på Tolga i slutten av mai, hadde de tre brødrene mottatt til sammen 4310 kroner fra vergene i løpet av en

treukers-periode. De legger ikke skjul på at de synes det er en nedverdiggende ordning.

Brødrene ikke spurt

– Nå er det slik at dersom vi trenger å kjøpe noe spesielt, må vi spør-

ene trenger verge snakket med henne

re vergen om å få overført penger. Det er ikke noe kjekt, sier Lars Peder.

Både Nav-lederen og kommunelegen mener det er brødrenes helsestilstand som medfører at de ikke kan ta ansvar for sin egen økono-

mi. Men verken Arvid, Magnus eller Lars Peder blir spurt om å godkjenne vergemålsordningen, slik loven åpner for:

Kommunelege Karen Prytz mener nemlig at brødrene ikke forstår hva et samtykke til vergemål

innebærer. Dermed fratas de samtykkekompetansen, noe som gjør at de ikke trenger å gi sin tilslutning til at det blir oppnevnt verge.

Narjord mener Magnus sin evne til å ivareta seg selv økonomisk er «usikker», mens Lars Peder iføl-

ge Nav-lederen har «en uryddig økonomi med betalingsanmerkninger og ubetalte regninger som har gått til Namsmannen». Når det gjelder Arvid, er hennes vurdering at heller ikke han er i stand til å ivareta sine egne økonomiske in-

teresser. I dokumenter VG har fått tilgang til, fremgår det at Nav-lederen er bekymret for at Magnus skal overta og drive farsgården.

– Det antas at han grunnet sine diagnoser og funksjonsevne ikke vil kunne klare det, skri-

HAR PROTESTERT: – Sønnene mine er blitt utsatt for et grovt overgrep, sier Liv Melgård (66). Arvid i rullestol, Lars Peder (i rødt) og Magnus Holøyen

← ver hun.

De tre brødrene har alle hatt ulike hjelpebehov siden de var små, og Nav-lederen slår fast at både Magnus og Lars Peder har diagnosen lettere psykisk utviklingshemming. Om Arvid - som har cerebral parese, epilepsi og er sterkt bevegelseshemmet - heter det at han har «alvorlig svekket».

Moren sier at Lars Peder aldri er blitt diagnostisert med diagnosen lettere psykisk utviklingshemming.

– Fikk feil diagnose

– Han er aldri blitt utredet av spe-

sialisthelsetjenesten. At han får det stempelet, uten å ha vært diagnostisert av spesialister, er helt horribelt, mener hun.

Sissel Skarsbø Dokken og Marie Goodell er venner av familien og har kjent brødrene i mange år. De mener brødrene er blitt fulgt for dårlig opp fra kommunens side gjennom lang tid.

– Vergemål er ikke løsningen her. Vi er flere som tror at dette er en del av en prosess for å få solgt familiegården.

Alle de tre brødrene har hele tiden motsatt seg at det blir oppnevnt hjelpeverge for dem, og de støttes fullt ut av moren.

– Denne prosessen har gått over hodet på sønnene mine, sier Liv Melgård.

Har bil og leilighet

Eldstemann Lars Peder bor i dag i egen leilighet på Tolga. Han jobber i en vernet bedrift i kommunen, og bruker fritiden sin på isfiske, fluefiske og dugnadsarbeid i idrettslaget på vinterstid.

– Har du noen gang vært hos kommunelege Karen Prytz?

– Nei, aldri.

Han innrømmer at han fra tid til annen har vært sen med å betale regninger.

– Ja, men det er alltid blitt ordnet opp i, sier han.

Magnus bor også i egen bolig, etter at han flyttet fra farens gårdsbruk i fjor. Gjennom en avtale med

den vernede bedriften som eldstebrøren jobber på, hospiterer han hos en lokal bonde, og på et bil- og landbruksverksted i den vesle kommunen i Nord-Østerdalen.

Utdannet agronom

– Jeg trives godt med det, sier Magnus, som tok tilpasset agronomutdannelse på Storsteigen landbrukskole i Alvdal for fire år siden.

Heller ikke han har vært hos kommunelegen, forteller han.

– Jeg har vært til lege en gang de

siste årene, etter at jeg ble trakkert på av en ku. Da var det en skotsk vikarlege som behandlet meg, sier han.

Yngstemann Arvid er sterkt bevegelseshemmet og har bodd hjemme hos moren hele sitt liv.

– Så lenge jeg kan bo hos mor, klarer jeg meg veldig bra. Men jeg innser at den dagen hun ikke kan ta vare på meg, så trenger jeg annen hjelp.

– Har du noen gang hatt kontakt med Karen Prytz?

– Nei, det har jeg ikke hatt, sier han.

VG har snakket med Arvid Holøyens fastlege, Ove Ingebriktsvoll Feragen. Han bekrefter at han ikke har vært involvert i den aktuelle saken.

– Hva tenker du om at du ikke er blitt rådspurt i en sak som gjelder en av dine pasienter?

– Jeg ønsker ikke å kommentere det, sier Feragen.

PSSST!

Fungerende leder for Nav i Tolga, Synnøve Narjord, skriver i en e-post at hun ikke vil uttale seg i saken.

BER LEGEN OM MER INFORMASJON

Fylkesmannen har gitt kommunelege Karen Prytz frist til 24. juni med å svare på flere spørsmål i saken. Blant annet vil fylkeslegen ha informasjon om grunnlaget kommunelegen har hatt for å skrive legeerklæringene, om hun har vært pasientenes fastlege og om hun har hatt dem til konsultasjon.

Prytz sier til VG at hun ikke vil kommentere saken, og henviser til rådmannen i kommunen, Stein Halvorsen. Han sier at de ikke kan kommentere enkeltsaker, og henviser til Fylkesmannen i Hedmark.

– På generelt grunnlag kan vi si at noen har rett til å begjære oppnevnt vergemål, og andre har en plikt til å melde fra når de ser det er behov for vergemål. Meldeplikten som påligger kommuner og institusjoner gjelder for institusjon der personen er innlagt, den ansvarlige for kommunens sosialtjeneste og kommunens helse- og omsorgstjeneste utenfor institusjon.

– Brødrene sier de aldri har møtt legen som har skrevet legeerklæringer i saken?

– En lege kan bruke dokumenter som er notert ned av andre i hjelpeapparatet. Det kan være tilstrekkelig. Vedtakene som gjøres er basert på en total dokumentasjon, og det er fylkesmannen som avgjør hvilken dokumentasjon som er tilstrekkelig i forhold til å fatte vedtak om vergemål, sier Halvorsen.

Leder for kommunalavdelingen hos Fylkesmannen i Hedmark, Bernhard Caspari, sier til VG at legeerklæringer blir tillagt stor vekt når begjæringer om vergemål skal behandles.

– Som du er kjent med så har det kommet klage på opprettelsen av vergemålene. Vi har av den grunn bedt om en «second opinion» fra

annet helsepersonell. Dette er i tråd med vanlig praksis.

– Dette handler om tre enkeltpersoner, med ulik bakgrunn og livssituasjon. Når en sak mot tre søsken behandles på en og samme dag, vitner det vel ikke om at det er foretatt en veldig individuell vurdering?

– Det skal alltid gjøres en konkret vurdering i hver sak. Her er det vel gjort av praktiske grunner. Caspari sier det er alvorlig dersom et vedtak fattes på bakgrunn av feilaktig informasjon.

– Hvis Fylkesmannen får kunnskap om at det er brukt feil diagnose, og det er gjort en feil, vil vedtaket bli endret.

Vergemål for voksne

● Det å få oppnevnt en vergemål innebærer at man får hjelp til å ivareta sine interesser, slik at man kan fungere på lik linje med andre personer i samfunnet.

● Et vergemål skal tilpasses det behov man har, og det skal ikke være mer omfattende enn behovet tilsier. Vergemål skal forholde seg til personens ønske.

● Dersom man ikke er fratatt rettslig handleevne, kan man motsette seg at vergemål gjennomføres. Dersom man selv ikke ønsker.

Kilde: Vergemål.no

HELE NORGES «OLUF» RAMMET AV DEMENS:

«Enkeltte dager husker jeg ingenting»

Arthur Arntzen (81)

Foto: THERESE ALICE SANNE

VG

HELG

NR. 275 • LØRDAG 6. OKTOBER 2018 • UKE 40 • KR. 35,00 • Dørsalg kr. 35,00

KOMMUNEN FANT EN MÅTE Å FÅ MER PENGER PÅ

VG fulgte Arvid, Magnus og Lars Peder i ett år

BRØDRE FRATATT FRIHETEN

LES HELE HISTORIEN PÅ SIDENE 12-20!

Foto: KRISTER SØRBØ

NORDMENN I STOR UNDERSØKELSE:

Slik er våre sex-liv

● SIDE 32, 33 og 34

Foto: ISTOCK

KJENDISER HYLLER NY DIETT

● SIDE 42 og 43

Foto: ISTOCK

7 052961 902483

- Tenk deg at du ikke lenger får styre din egen bankkonto.
- Tenk deg at ingen spør hva du vil, fordi noen hevder du ikke
- Tenk at det skjer på grunnlag av en diagnose du ikke har.

BARNDOMSHJEMMET: Lars Peder (t.v.), Magnus og Arvid Holøyen har kjempet en lang kamp for å bli kvitt et vergemål ingen spurte om de ville ha.

TRE BRØDER

er i stand til å forstå.

RE PÅ TOLGA

«Jeg skjønnte vi var en familie som folk tenkte var annerledes.»

Magnus Holøyen

Av MARIA MIKKELSEN, MONA GRIVI NORMAN, FRANK HAUGSBØ, KRISTER SØRBØ (foto) og TOM BYERMOEN (design)

TOLGA, HØSTEN 2013:

Hedmarkskommunen med drøyt 1600 innbyggere har i flere år slitt med en stram økonomi. I det brunbeisede kommunehuset i sentrum jobber administrasjonen med å ferdigstille budsjettet for neste år.

Rådmann Stein Halvorsen ønsker å sette av flere millioner kroner i et fond som skal være en sikkerhet for trangere tider.

I kommunestyret i november presenterer han et budsjettforslag han mener kan gi en «skattesvak og folkefattig» kommune som Tolga et nødvendig handlingsrom.

Ifølge rådmannens forslag er det mest å hente i pleie- og omsorgssektoren. Inntektssystemet til kommunene fungerer nemlig slik at én psykisk utviklingshemmet kan øke statlige overføringer med en halv million kroner i året. Penger kommunene kan bruke på hva de vil.

Tolga har nylig fått kritikk for oppfølgingen av nettopp denne gruppen. Manglende kartlegging har ført til at kommunen har gått glipp av statlige tilskudd, påpekte en revisjonsrapport få uker tidligere.

Rådmannen i Tolga tror det er mulig å registrere ytterligere fem. Selv om det vil koste å gi dem tjenester, vil kommunen fortsatt gå i overskudd: «Nettoen blir da 1500 000», skriver rådmannen.

Det neste året dobler Tolga kommune antall personer som registreres som psykisk utviklingshemmede. Fra fem til ti.

TOLGA, HØSTEN 2018:

Det siste året har VG fulgt tre brødre som alle har vært en del av denne statistikken. Gjennom VGs undersøkelser har Lars Peder (35), Arvid (32) og Magnus Holøyen

Hva er et vergemål?

- Dersom myndighetene mener at en person ikke er i stand til å ivareta sine egne interesser, kan fylkesmannen velge å oppnevne en verge.

- Vergen kan være et familiemedlem, en bekjent eller en av fylkesmannens faste verger.

- Vergemålet kan gjelde personlige forhold, økonomiske forhold eller begge deler.

- Et vergemål er et frivillig hjelpetiltak som krever samtykke fra den det gjelder.

- Loven åpner for unntak hvis en person ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer.

- For å få en verge må du ha en sykdom, skade eller funksjonsnedsettelse.

Kilde: VERGEMÅLSPORTALEN, VERGEMÅLSLOVEN, STATENS SIVILRETTSFORVALTNING

(25) for første gang fått vite at hjemkommunen i flere år har registrert dem som psykisk utviklingshemmede.

Diagnosene ga ikke bare mer penger til Tolga kommune. De ble også brukt til å sette brødrene under personlig og økonomisk vergemål. Det vil si at staten griper inn i brødrenes liv og økonomi.

Lovens hovedregel sier at den som skal få verge, skal samtykke. I over to år har brødrene kjempet for å bli kvitt et vergemål hverken kommunelegen eller Fylkesmannen spurte dem om de ville ha.

VG kan nå avsløre at nye tester viser at to av brødrene ikke er psykisk utviklingshemmede. Den tredje broren ble registrert av kommunen før han fikk diagnosen.

Hvorfor ble alle brødrene en del av kommunens statistikk, da de skulle rydde opp i registreringer av psykisk utviklingshemmede?

Ble mobbet

Magnus Holøyen tror noe av svaret finnes langt tilbake i tid. Til oppveksten i landbruksbygda Øversjødalen. Et sted med knapt 50 innbyggere, der alle kjenner alle.

– Jeg skjønnte vi var en familie som folk tenkte var annerledes. Jeg fikk vel egentlig høre det fra første skoledag. Vi hadde en bror i rullestol og det var andre ting som folk snakket om. Jeg var jo litt tregere i en del ting på skolen enn de fleste. Det skal ikke så mye til før du blir pekt ut.

Magnus Holøyen (25) er høy og sterk, nesten alltid kledd i arbeidsklær. Han bruker ikke mange ord når han snakker, og smiler ofte forsiktig når han skal fortelle om det han synes er vanskelig. Han er likevel tydelig når han beskriver lese- og skrivevanskene, oppveksten og mobbingen.

Som yngstemann i søskenflokket var Magnus den siste som begynte på Åstun barneskole i 2000. De var rundt 20 elever, to på hans klassetrinn. «På skolen ble han mobbet fra dag én», står det i en rapport fra Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk på Tynset (BUP).

– Det gjaldt vel egentlig alle oss brødrene, sier Magnus.

Da han var ti år gammel, i 2003, ble skolen lagt ned. Omtrent samtidig ble foreldrene skilt. Søsknene flyttet til Tolga sentrum med moren.

– Da skolen stengte og vi flyttet med mamma, fulgte det bare med. Alle på Tolga visste hvem alle fra Øversjødalen var. I hvert fall visste alle hvem vi var, sier Magnus.

Erklært ufør

I likhet med storebrødrene er han i dag uføretrygdet. Han leier en enebolig i

nabokommunen Os, noen få hundre meter fra gården der han jobber som avløser på en bondegård med melkeproduksjon. Her har han ansvar for rundt 20 kyr og store maskiner, men han kan bare jobbe opp til maksimum ved siden av trygden.

– Jeg ønsket aldri å bli uføretrygdet. Men kommunen mente jeg kunne ha en tilrettelagt arbeidsplass der jeg satt og brettet kluter hele dagen, sier Magnus Holøyen.

– Hvorfor skulle NAV ønske å ha deg på trygd?

– Jeg tror noen har forventet at jeg ikke kom til å klare meg selv. Kanskje de bladde gjennom noen papirer fra jeg var tenåring og så at «han der Magnus er visst mildt psykisk utviklingshemmet, han kommer ikke til å klare seg».

Magnus trekker på skuldrene og ser ned i bordplaten:

– Jeg vet ikke hvorfor, men jeg føler at kommunen har stemplet meg uten å vite så mye. De behandler meg og brødrene mine som om vi er samme person.

Diagnosene

VG har fått tilgang til brødrenes pasientjournaler og utskrifter fra sykehus og Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP). VG har også fått tilgang til dokumenter fra kommunale tjenester og offentlige instanser som NAV.

Dokumentene viser at alle brødrene har hatt behov for ekstra hjelp fra både skolen og kommunen. Både Lars Peder og Arvid mottar tjenester fra kommunen i dag.

■ ■ Lars Peder Holøyen (35) har lærevansker, men i journalen hans er det ingen spor av diagnosen psykisk utviklingshemming.

■ ■ Arvid Holøyen (32) er født med cerebral parese og har diagnosen moderat psykisk utviklingshemming, ifølge en utredning fra 2014.

■ ■ Magnus Holøyen (25) fikk diagnosen ADHD i tenårene. I en utredning fra BUP i 2006 står det at det ikke er riktig å sette diagnosen psykisk utviklingshemming. Tre år senere står den likevel i en avsluttende rapport.

PP-tjenesten, som hjelper barn og unge som trenger spesialundervisning, påpeker dette i 2013. De skriver at de ikke skjønner hvorfor diagnosen til Magnus er endret. PPT anbefaler at diagnosen avklares nærmere. De skriver også at de har gitt muntlig beskjed om det til NAV-kontoret på Tolga.

Det er ingen tegn i Magnus' journal på at bekymringen ble fulgt opp. Brødrene har fritatt Tolga kommune fra taushetsplikten, men kommunen har ikke ønsket å gi ut opplysninger eller svare på om det finnes annen dokumentasjon eller legeerklæringer som forklarer hvorfor de har registrert brødrene som utviklingshemmede. VG har også spurt kommunen om hvilke tjenester de har fått de siste fem årene, men heller ikke dette svarer kommunen på.

Mer inntekter

«Milliontap for Tolga», skrev Arbeidets Rett i desember 2013. Lokalavisen omtalte en revisjonsrapport som konkluderte med at Tolga kommune ikke hadde vært flinke nok til å følge opp personer

TOLGA: Kirken, lensmannskontoret, NAV og kom

«Jeg vet ikke hvorfor, men jeg føler at kommunen har stemplet meg uten å vite så mye.»

Magnus Holøyen

«Jeg tror det faktisk i mange år var gjort en underrapportering.»

Tidligere rådmann Stein Halvorsen

GODE VENNER: Magnus Holøyen er ofte på besøk på gården til kameraten Esten Håseter i Tufsingdalen. Han hjelper blant annet til med de to hestene Hector og Boss.

Kommunenes registrering

- Hvert år rapporterer kommunene inn antall innbyggere over 16 år med psykisk utviklingshemming.
- Tallene inngår i den kompliserte beregningen av hvordan midler fra staten skal fordeles mellom kommunene.
- Personene som registreres må ha diagnosen psykisk utviklingshemming eller bekreftelse fra lege eller psykolog på at tilstanden deres tilsvarer psykisk utviklingshemming. I tillegg må de få kommunale tjenester.
- I år tilsvarer denne kompensasjonen 656.000 kroner per person.

Kilde: HELSEDIREKTORATET/KMD

← som befant seg i «grenseområdet» for psykisk utviklingshemming.

Rapporten påpekte at flere burde fått bistand tidligere. Disse var ikke blitt kartlagt og hadde ikke fått en diagnose i tråd med loven. Dette kan ha kostet kommunen millioner, innrømmet rådmann Stein Halvorsen i lokalavisen.

Kommunenes årlige registrering av psykisk utviklingshemmede innbyggere er en del av beregningen når staten skal fordele penger mellom norske kommuner. En person kan utgjøre en forskjell på over en halv million kroner.

Det var dette den tidligere rådmannen viste til i budsjettforslaget for 2014: Det ville koste å gi flere tjenester, men kommunen ville fortsatt få et overskudd på halvannen million kroner. Samme år ble antallet psykisk utviklingshemmede doblet fra fem til ti. I dag sier den tidligere rådmannen til VG:

– Jeg tror det faktisk i mange år var

gjort en underrapportering, fordi man ikke hadde fått bekreftet den diagnosen som må til for å få de midlene som en kommune da får. Jeg tror ikke det var noe som plutselig dukket opp.

– Aldri testet

De tre brødrene fikk aldri vite at Tolga kommune startet et arbeid for å registrere flere personer som psykisk utviklingshemmede. Først i år kunne VG fortelle brødrene om dette. Med bistand fra VGs journalister ba brødrene kommunen svare på om de var en del av Tolgas rapportering.

To måneder etter at brevet ble sendt, fikk de svar. Arvid Holøyen fikk beskjed om at han hadde vært registrert som psykisk utviklingshemmede av kommunen siden 2012 – før han fikk diagnosen. Lars Peder og Magnus Holøyen har vært en del av kommunens register siden 2013.

– Jeg skjønner ikke hvordan kommu-

nen kom frem til at jeg er psykisk utviklingshemmed. Jeg aldri har vært testet for noe før, sier Lars Peder i dag.

«Etterspurt diagnoser»

I desember 2013, en måned etter at revisjonsrapporten var klar, skriver Arvid Holøyens fastlege en henvisning til Sykehuset Innlandet for å få ham utredet. Arvid har i en årrekke fått oppfølging på grunn av cerebral parese.

Fastlege Ove I. Feragen opplyser at bakgrunnen for henvisningen «er at det fra Tolga kommune er etterspurt diagnoser hos Arvid. Man etterlyser da om han kan ha en psykisk utviklingshemmingsdiagnose som vel gir mer inntekter til kommunen».

Feragen skriver at det var Tolga kommune som tok initiativet til henvisningen. Fastlegen legger til at det ikke er aktuelt å presse Arvid gjennom en utredning han ikke ønsker.

Arvid Holøyen har cerebral parese og

«Jeg skjønner ikke hvordan kommunen kom frem til at jeg er psykisk utviklingshemmet.»

Lars Peder Holøyen

er avhengig av hjelp fra kommunen. Han bor hjemme hos moren Liv Melgård. Han forteller at det viktigste i livet hans er å beholde den friheten det er å kunne gå selv i gåstol, og ikke være avhengig av rullestolen overalt.

– Jeg synes det er fint å komme meg ut. Jeg tenkte at hvis kommunen fikk mer penger, betød det kanskje at jeg kunne få et bedre tilbud, sier Arvid Holøyen i dag.

Han ble utredet ved Sykehuset Innlandet i 2014 og fikk diagnosen moderat psykisk utviklingshemming.

– Jeg vet jo at jeg har CP. Og jeg vet at jeg noen ganger sliter litt med å finne ord; med å huske alt. Men om det betyr at jeg er psykisk utviklingshemmet, vet jeg ikke, sier Arvid.

VG kan ikke finne spor i journalene av at det gjøres utredninger av Magnus eller Lars Peder i 2013.

Men i april samme år deltok Magnus' fastlege Helge Ludvigsen i et tverrfaglig

møte med NAV. Han var også kommunelege i Tolga på denne tiden. En snau måned etter dette møtet står diagnosen «*psykisk utviklingshemming lett*» for første gang i journalen til Magnus. Samme år ble han erklært arbeidsufør.

Ludvigsen vil ikke kommentere saken. Han er ikke lenger kommunelege i Tolga.

Feragen, som i dag er fastlege for alle tre brødre, ønsker ikke å kommentere noen av pasientene sine eller opplyse hvem som kontaktet ham på vegne av Tolga kommune.

Dramatiske konsekvenser

Er det egentlig et problem at det står i journalen at du har en diagnose du ikke har?

Ja, mener professor og daglig leder Karl Elling Ellingsen ved Norges fremste fagmiljø om utviklingshemming, NAKU ved NTNU i Trondheim: – Det er alvorlig. Begrunnelsen for å ha en diagnose er å få

behandling eller hjelp man har krav på. Har man ikke diagnosen, har man ikke nødvendigvis det behovet. Da kan man bli sittende med en diagnose, og kanskje også tjenester eller oppfølging, som man hverken trenger eller som er til noen hjelp. I verste fall kan diagnosen åpne opp for tiltak som er uheldig og feil.

– Som et vergemål?

– Ja, det kan åpne for umyndiggjøring og et uønsket vergemål. Fordi man har diagnosen, kan det åpne for en praksis som gir dramatiske konsekvenser, sier Ellingsen.

Ville sagt nei

Våren 2016, tre år etter at de først ble registrert, er brødrene Holøyen tema i samtaler mellom NAV-leder Synnøve Narjord, lederen for den vernede bedriften TOS-Asvo og den nye kommunelegen Karen Prytz.

I juni blir det skrevet en begjæring som

skal endre hverdagen for de tre brødrene. Lars Peder Holøyen husker godt den dagen brevet kom.

«*Fylkesmannen i Hedmark har den 15.07.2016 mottatt en begjæring om at det oppnevnes verge for deg*», het det i det korte skrevet som kom hjem til det lille huset han leide på Tolga.

NAV mente han trengte verge. Fylkesmannen skulle nå vurdere om han tilfredsstilte kravene. Forventet saksbehandlingstid var tre måneder, sto det.

Lars Peder ble irritert. Han dro rett bort til moren for å vise henne brevet.

– Jeg synes det var urettferdig, spesielt siden de ikke hadde snakket med meg først.

Brødrene, Magnus og Arvid, fikk samme beskjed, samme dag.

Hvert år griper myndighetene inn i livet til tusener av nordmenn de mener ikke klarer å ta vare på seg selv eller sin egen økonomi. Lovens hovedre-

«Selvsagt utnytter jeg ikke sønnene mine!»

Moren til Magnus, Lars Peder og Arvid

ANKLAGET: Liv Melgård sier det er vondt å lese om beskyldningene mot henne. Hun avviser på det sterkeste at hun utnytter sønnene sine.

HJEMME: Arvid er den eneste av brødrene

	60 000,-			
NAV	Kvalifiseringsprogram	55 000,-	55 000,-	Bruk mindre midler enn det som er avsatt de siste årene.
PLO	Økte inntekter TFF		1 500 000,-	Vi tror det er mulig å kunne få inntil 5 personer som får tiltak innen TFF: 5x550 000,- = 2 750 000,-. Det forutsettes at det gir tjenester på inntil 1 250 000,-. Nettoen blir da 1 500 000,-
Totalt		2 515 000,-	5 335 000,-	

BUDSJETTFORSLAG: I 2014 beskrev den daværende rådmannen hvordan kommunen kunne øke inntektene gjennom den kommunale tjenesten for funksjonshemmede (TFF).

GLAD IDYR: Magnus Holøyen er utdannet

← gel er at den som får oppnevnt verge, skal ha sagt ja.

VG har spurt Lars Peder, Arvid og Magnus hva de hadde svart, dersom legen eller NAV hadde tatt kontakt med dem før de sendte inn begjæringen. Alle tre opplyser at de ville sagt nei. De ønsker ikke vergemål. Moren sier hun informerte Fylkesmannen om dette kort tid etter at de hadde fått det første varselet.

Vergemål samme dag

«Vurderes som ikke i stand til å kunne ivareta sine egne interesser», het det i de tre begjæringene som ble skrevet av NAV 22. juni 2016.

Det ble krysset av for at brødrene ikke var i stand til å ta vare på sin egen økonomi og at de også trengte bistand i personlige forhold.

For å kunne opprette et vergemål krever loven at personen må ha en tilstand eller en diagnose som gjør at man ikke kan ivareta interessene sine selv. Dette må oppgis når det søkes om vergemål.

Både NAV-sjefen og kommunelegen i

Tolga erklærte at både Lars Peder og Magnus hadde psykisk utviklingshemming. Arvid, den eneste som hadde fått utredet diagnosen i voksen alder, hadde ifølge papirene en «alvorlig svekket helbred».

Legen, Karen Prytz, oppga at ingen av brødrene var i stand til å forstå hva et vergemål ville innebære, og at det derfor ikke var behov for å innhente samtykke.

I et kort tilleggsskriv som skulle gjelde for alle tre brødrene, skrev hun:

«Når det gjelder samtykke, er det en klar oppfatning av at i hvert fall to av de tre brødrene kvier seg for å foreta seg noe uten morens samtykke. (...) Det burde vært logisk å innkalle disse brødrene på time for å spørre de direkte hvordan det ligger an, men det synes vanskelig å få gjennomført praktisk uten mors viten og deltagelse».

Beskyldninger

Brødrene har «en dominerende mor som vi har stor grunn til å tro utnytter sine voksne barn økonomisk», skrev kommunelege Karen Prytz i et senere brev til Fylkesmannen. Det sto at moren ønsker at Arvid

skal bli boende hjemme «og at dette dreier seg mye om tilgang til Arvids penger».

Kommunelegen skrev at familiegården snart skulle selges, og at hverken Lars Peder eller Magnus ville være i stand til å drive den lønnsomt. Hun opplyste at begge hadde betalingsanmerkninger og manglet evnen til å styre sin egen privatøkonomi.

Prytz skrev at det var kommunen som hadde tatt kontakt med henne om vergemålssakene, og at opplysningene stammet fra NAV, kommunen, den tilrettelagte arbeidsplassen TOS-Asvo og den kommunale tjenesten for funksjonshemmede (TFF). Vurderingene var gjort i samråd med disse.

Kommunelegen hadde også forhørt seg med en rådgiver hos Fylkesmannen før brevet ble sendt.

– Ondskapsfullt snakk

VG har snakket med alle de tre brødrene på tomannshånd. De avviser at de blir utnyttet økonomisk av moren Liv Melgård. Påstandene om henne er ikke dokumentert i noen av dokumentene VG

har sett. Ingen av dem som har fremsatt anklagene, vil begrunne dem.

Arvid Holøyen er den eneste av brødrene som bor hjemme. Han betaler husleie, og deler regninger for internett og strøm med moren. Hun har hjulpet ham med økonomien i alle år. Nå får hun i tillegg en venn til å gå gjennom alt en gang i måneden.

– Det er ikke sånn jeg kjenner mamma. Jeg betaler for meg hjemme, men jeg tenker det er rett og rimelig når jeg bor her, sier Arvid.

– Det er horribelt, sier Lars Peder om beskyldningene mot moren.

Liv Melgård sier hun opplever det som ondskapsfullt snakk som det er vanskelig å forsvare seg mot.

– Jeg forstår ikke hvordan de kan få seg til å skrive det. Uten å ha snakket med meg skriver de grove beskyldninger om hvordan jeg er som mor.

– **Utnytter du sønnene dine økonomisk?**

– Selvsagt utnytter jeg ikke sønnene mine! Arvid, som bor hjemme, betaler for seg her. De to andre gutta klarer seg fint

som bor sammen med moren. På rommet sitt pleier han å høre lydbok og se på film.

agronom og tar noe arbeid som avløser på en gård i nærheten av der han bor.

Dette har skjedd

Magnus

Lars Peder

Arvid

		<p>2012 Tolga kommune registrerer Arvid som psykisk utviklingshemmet.</p>
<p>2013 Tolga kommune registrerer Magnus og Lars Peder som psykisk utviklingshemmet.</p>		<p>13.12.2013 Ifølge Arvids fastlege spør Tolga kommune om han har diagnosen psykisk utviklingshemmet «som vel gir mer inntekter til kommunen».</p>
		<p>14.02.2014 Arvid utredes og får diagnosen moderat psykisk utviklingshemming.</p>
<p>22.02.2016 NAV Tolga ber fylkesmannen om vergemål for alle tre brødre.</p>		
<p>19.07.2016 Fylkesmannen informerer brødrene om at de kan bli satt under vergemål.</p>		
<p>17.03.2017 Brødrene får en verge for økonomiske og personlige spørsmål.</p>		
<p>April 2017 Brødrene klager på vergemålene ved hjelp av mor og venner.</p>		
<p>28.07.2017 Magnus' fastlege blir bedt om å vurdere vergespørsmålet. Legen mener Magnus ikke har behov for verge og at han er samtykkekompetent.</p>		<p>11.07.2017 Fylkesmannen opprettholder vergemål for Arvid, og sender saken til klageorganet Statens Sivilrettsforvaltning.</p>
<p>23.02.2018 En utredning slår fast at Magnus ikke er psykisk utviklingshemmet.</p>	<p>23.02.2018 En utredning slår fast at Lars Peder ikke er psykisk utviklingshemmet.</p>	<p>21.02.2018 Statens Sivilrettsforvaltning opphever vergemålet for Arvid.</p>
<p>08.06.2018 Fylkesmannen bestemmer at Magnus fortsatt skal ha en økonomisk verge. Vedtaket blir sendt til klageorganet Statens Sivilrettsforvaltning sammen med den halvannet år gamle klagen fra Magnus.</p>	<p>05.06.2018 Fylkesmannen viser til Statens Sivilrettsforvaltnings avgjørelse i Arvids sak, og opphever vergemålet.</p>	
<p>29.09.2018 Statens Sivilrettsforvaltning sender saken i retur til Fylkesmannen i Hedmark, som blir bedt om å gjøre et nytt vedtak.</p>		

på egen hånd.

– Er du dominerende?

– Det bør vel egentlig barna mine svare på. Men jeg opplever ikke det. Jeg har aldri gjort noe for å skade barna mine, sier Liv Melgård.

Kommunelege Karen Prytz vil ikke utdype hvorfor hun beskrev Liv Melgård som dominerende eller hvordan påstanden om økonomisk utnyttelse var dokumentert. Hun henviser alle spørsmål til rådmannen i Tolga.

Lompepenger

Det er Fylkesmannen som oppretter vergemål. Loven sier at fylkesmennene først skal ha en samtale med den som eventuelt trenger verge «*med mindre det må antas at personen ikke kan forstå hva saken gjelder*».

I mars i fjor opprettet Fylkesmannen i Hedmark fullt vergemål for alle de tre brødrene. Da hadde nok en offentlig instans unnlatt å spørre dem om hva de selv ønsket.

Fylkesmannen i Hedmark ønsker ikke å svare på hvorfor de ikke snakket med

brødrene før vedtaket. I stedet ble kommunelegens korte redegjørelse lagt til grunn:

«*Ettersom legeerklæringen var tydelig på at han ikke var samtykkekompetent, ble det ikke innhentet samtykke fra ham*», skrev Fylkesmannen senere om Arvid.

Lars Peder, Arvid og Magnus mistet frihet vi ellers tar for gitt: Muligheten til å betale regninger, kjøpe et dyrt klesplagg eller investere i et nytt verktøy uten å måtte spørre noen om lov. Å bli hørt og trodd når de sier fra om hva de selv vil.

Lars Peder Holøyen (35) sier at hans første møte med vergen var da hun uanmeldt møtte opp på jobben hans, den tilrettelagte arbeidsplassen TOS-Asvo.

Senere fikk han 800–1000 kroner i lompepenger hver uke. Ofte trengte han mer, blant annet til å fylle drivstoff på bilen han eier. Han liker å fiske og er ofte oppe ved et vann ved Øversjødalen, noen mil fra Tolga. Onsdager kjører han Arvid til og fra fysioterapeuten.

Han sier at han fikk det han trengte, men: – Jeg måtte spørre vergen. Om alt.

– **Kan det å ha verge være bra for deg**

på noen måter?

– Nei, jeg kan ikke se noen grunn til det. Det hadde holdt med noen som kunne gi meg råd om hvordan jeg kan styre økonomien, for eksempel hvis jeg trenger hjelp til å dele opp noen regninger.

Arvid vant frem

Brødrene og moren deres klaget på både vergemålene og kommunelegen. De påpekte at kommunelegen aldri hadde møtt dem, at diagnosene var feil og at vergemålene var opprettet mot deres vilje.

I behandlingen av brødrenes klagesaker skiller veiene deres. Etter at Fylkesmannen i Hedmark først hadde avvist Arvid Holøyens klage, fikk han medhold i Statens sivilrettsforvaltning (SRF).

Klageorganet understreket at et vergemål skal være frivillig. Arvids tydelige og gjentatte protester viste at vergemålet hadde et «*utpreget tvangselement*». Dersom Arvid skulle påtvinges en verge, måtte det ha vært fordi en domstol fratok ham hans rettslige handleevne, fastslo SRF.

I mars i år ble dermed Arvid, den

eneste av brødrene med diagnosen psykisk utviklingshemming, den første broren som fikk opphevet vergemålet.

Legen brøt loven

I mai 2017 åpnet fylkeslegen i Hedmark en tilsynssak mot kommunelege Karen Prytz.

Fylkeslegen ba kommunelegen forklare hvilket grunnlag hun hadde for å skrive legeerklæringene i brødrenes vergemålsaker.

Prytz svarte at hun var blitt enig med NAV og helsesjefen i kommunen om ikke å innkalle brødrene til en samtale. Vergemålsavdelingen hos Fylkesmannen hadde ifølge Prytz gitt henne beskjed om at de ville innhente ytterligere dokumentasjon selv, dersom det var nødvendig.

«*Det burde vært naturlig å diskutere vergemålet direkte med Magnus i forkant. Dette kunne ha forberedt Magnus bedre, men jeg tror resultatet hadde blitt det samme. Jeg antar mor/klager ville ha klaget uansett rekkefølge*», skrev hun, og gjentok den samme setningen i både Lars Peder og Arvids sak.

KOMMUNEHUSET: Hedmarkskommunen Tolga har til sammen 1600 innbyggere og kommunen er den største arbeidsgiveren i bygda.

«Jeg tror alle har lært at en person er ett individ.»

Arvids tidligere verge, Heidi Lundstedt

◀ Det var ikke tilstrekkelig: I februar i år slo fylkeslege Trond Lutnæs fast at Prytz ikke hadde grunnlag for å vurdere hverken helsetilstand eller spørsmålet om samtykkekompetanse. Fylkeslegen viste til at erklæringene bygde på gammel informasjon og at begrunnelsene ikke var gode nok:

«Opplysninger om diagnose og vurdering av evnenivå er til dels svært sparsomme, og fra langt tilbake i tid», het det i avslutningen av tilsynssaken. «Sammen med at du heller aldri møtte dem for å danne deg et bedre grunnlag for erklæringen, gjør at Fylkesmannen finner at erklæringene dine ikke kan anses å oppfylle kravene til objektivitet (...).»

Fylkeslegen beklaget dersom Prytz hadde fått råd som kunne misforstås fra ansatte hos Fylkesmannen, men la til at det er hennes selvstendige ansvar som lege at loven blir fulgt.

Konklusjonen var at kommunelegen i Tolga hadde brutt helsepersonelloven. Saken ble ikke sendt videre til Statens helsetilsyn.

Vil ikke svare

VG har vært i kontakt med tidligere og nåværende kommunelege på Tolga. Ingen av dem ønsker å svare på spørsmål om diagnoser eller vergemål.

Rådmannen i Tolga kommune svarer at kommunen, til tross for fritak fra taushetsplikten, ikke vil kommentere enkeltsaker. Rådmannen er Siv Sjøvold, den tidligere sektorlederen for helse, som var involvert i beslutningen om å begjære vergemål for brødrene.

Ikke psykisk utviklingshemmet

Den tidligere sjefen for NAV Tolga, som i dag er sektorleder for velferd i Tolga kommune, viser til rådmannen. Den lokale TOS-Asvo-bedriften eller Tjenesten for funksjonshemmede vil ikke uttale seg om saken. I februar ber Fylkesmannen om en

utredning av Lars Peder og Magnus. Sjefpsykolog Børge Holden ved Sykehuset Innlandet skriver at Lars Peders resultater på IQ-testen er «helt uforenlig med lett psykisk utviklingshemming».

I juni i år ble Lars Peder Holøyen den andre broren som fikk opphevet sitt vergemål.

Utredningen av Magnus viser også at han ikke er psykisk utviklingshemmet.

– Jeg har alltid visst det, men det er jo greit å få det skriftlig, sier Magnus Holøyen med et skjevt smil.

Overraskende avgjørelse

Da VG besøkte Magnus noen måneder etter at testen var klar, var han sikker på at også hans vergemål skulle bli opphevet. I likhet med brødrene hadde han fått verge mot sin vilje. Diagnosen som var brukt som begrunnelse, stemte ikke. Legeerklæringen som sa at han manglet samtykkekompetanse, var i strid med loven.

Skuffelsen var derfor stor da brevet fra Fylkesmannen i Hedmark kom før sommeren. Vergemålet ble riktignok endret. Men Fylkesmannen mente Magnus ikke hadde styr på pengene sine og bestemte at han fortsatt skulle ha en økonomisk verge.

Fylkesmannen sendte avgjørelsen til Statens sivilrettsforvaltning, sammen med klagen fra Magnus. I september sendte klageorganet saken i retur med beskjed om at det måtte gjøres et nytt vedtak. Magnus Holøyens sak ligger dermed fortsatt hos Fylkesmannen i Hedmark.

– Har fulgt reglene

Siden midten av august har VG rettet flere henvendelser til Tolga kommune. VG har spurt rådmannen om grunnlaget for å registrere brødrene Holøyen som psykisk utviklingshemmede. VG har også spurt om ønsket om større inntekter til kommunen kan ha ført til at

innbyggere er blitt registrert som psykisk utviklingshemmede på feilaktig grunnlag.

Kommunen vil ikke uttale seg om enkeltsakene VG omtaler, men sier at regelverket blir fulgt.

– På generelt grunnlag kan vi si at registreringen fra kommunene via Altinn-skjema «Registrering av tal på personar med psykisk utviklingshemming i kommunane» skjer i Tolga kommune etter de krav som ligger i ordningen, skriver rådmann Siv Sjøvold i en e-post.

Også Fylkesmannen i Hedmark avviser å svare på spørsmål om saken. Dette til tross for at brødrene Holøyen har fritatt Fylkesmannen fra taushetsplikten.

– Alle er individer

Arvids tidligere verge, Heidi Lundstedt, sier til VG at det har vært en vanskelig prosess og at hun tror alle parter har lært litt.

– Jeg tror alle har lært at en person er ett individ. Alt må behandles per enkeltindivid, sier hun.

Magnus sier han ikke har merket noe til at Tolga fikk større statlige overføringer. Han sier at han ikke mottar noen tjenester fra kommunen i dag. Tolga kommune vil ikke svare på hvilke tjenester de mener Magnus får av kommunen.

Han reagerer på at kommunen de siste fem årene har fått millioner basert på en diagnose de nye testene viser at hverken han eller Lars Peder har.

– Du skulle jo tro at kommunen måtte finne ut av det før de begynte å kreve penger for oss.

Magnus spurte i midten av august Tolga om årsaken til at kommunen har registrert ham som psykisk utviklingshemmet.

Han har ikke fått svar.

Et offentlig overgrep

Det som har skjedd med de tre brødrene Holøyen i Tolga kommune vitner om svikt i alle ledd. Systemet har sviktet, mennesker har sviktet og moralen har sviktet.

I NYHETENE

Velferdsstaten er en del av den norske grunnmuren. Tanken om at vi skal hjelpe og beskytte de svakeste i samfunnet er helt grunnleggende for vår egen identitet. Vi bruker penger på det, og vi har vedtatt en katalog med rettigheter som skal sørge for at de som kommer skeivt ut fra start, eller de som faller i svevet ikke skal gå under.

For å sikre at mennesker i sårbare situasjoner ikke blir utnyttet, har vi også gitt det offentlige noen inngripende fullmakter. Barnevernet kan bestemme at barn ikke får bo med foreldrene hvis det kan skade dem. Og staten kan også sette mennesker under vergemål. Uten samtykke hvis den mener det er best for den det gjelder. Det siste er viktig.

Statens rett og plikt til å gripe inn i menneskers liv må alltid ha som premiss at det er til det beste for den det gjelder. Det er kun det som kan legitimere bruk av denne makten. Det er vanskelig å se at det som har skjedd med de tre brødrene i Tolga har gjort livene deres bedre. Selv mener de det motsatte. De har mistet kontrollen over helt sentrale deler av et menneskes liv. Og det har skjedd uten deres samtykke.

Det har skjedd fordi de har fått diagnosen «psykisk utviklingshemming». Disse diagnosene ser ut til å ha blitt stilt på en uforsvarlig måte.

En diagnose skal i utgangspunktet være en medisinsk presis beskrivelse av en tilstand. Riktige diagnoser kan være en forutsetning for at man får den hjelpen og støtten fra samfunnet som man har krav på. Men i dette tilfellet ser det ut til at diagnosene ikke har kommet de tre brødrene til gode, men noen andre, nemlig Tolga kommune.

Regnestykket som ble satt opp av den tidligere rådmannen i kommunen i forbindelse med budsjettet i 2014, viser hvordan det vil lønne seg for kommunen å klassifisere flere som psykisk utviklingshemmede. Motivet ser ikke ut til å ha vært hva som er best for dem som får diagnosen, men hva som er best for kommunekassen. Regningen havner hos brødrene Holøyen.

At kommunenes inntektssystem premierer antall diagnoser kan ikke være riktig. Det er nærmest en oppfordring til å sykeliggjøre innbyggerne. I Tolga ser vi hvor galt det kan gå. Det har gått utover mennesker som fra start av hadde noen utfordringer. Da balansen i kommunebudsjettet ble bedre, fikk de enda flere utfordringer. I velferdsstatens navn, den som skal passe på de svakeste, er det begått et overgrep. Nå må det ryddes opp. I Tolga, og i systemet som ser ut til å premiere slike feil.

Frithjof Jacobsen
frithjof.jacobsen@vg.no

TOLGA-SAKEN

KREVER GRA

TOK KAMPEN: Arvid (fra venstre), Lars Peder og Magnus Holøyen fikk alle opprettet vergemål mot sin vilje.

NSKING

VG: i går.

Sp-Toppe: – Her ser det ut til å ha sviktet i flere ledd
Frp-Kjos: – Grunn til å se om regelverket er bra nok
Ap-Sivertsen: – Vil ta opp forholdene med statsråden

Av MARIA MIKKELSEN, MONA GRIVI NORMAN, FRANK HAUGSBØ og KRISTER SØRBØ (foto)

TOLGA/OSLO (VG) Tolga kommune har fått millioner i statlige overføringer for brødre som ikke har psykisk utviklingshemming. Nå krever flere stortingspolitikere svar på om regelverket er fulgt.

I går skrev VG om brødrene Holøyen som for første gang har fått vite at de har stått i Tolga kommunes register over psykisk utviklingshemmede. Denne registreringen har i flere år gitt kommunen økte inntekter.

Tester fra februar i år viser at to av brødrene ikke har psykisk utviklingshemming. Den tredje broren ble registrert av kommunen før han hadde vært til utredning og fått diagnosen.

Flere stortingspolitikere reagerer kraftig på saken og sier det er nødvendig for tilsynsmyndigheter å gå inn i saken:

– Her ser det ut til å ha sviktet i flere ledd. Dersom én eller flere av disse brødrene har fått en diagnose stående i offentlige papirer som ikke er reell – eller ikke bygger på en faglig forsvarlig utredning, så er det et alvorlig overgrep, sier Kjersti Toppe (Sp).

Hun er nestleder i helse- og omsorgskomiteen og er selv utdannet lege.

– Trenger et kraftoppgjør

– Jeg mener det som kommer fram i denne saken er så alvorlig at vi trenger en større granskingsrapport som går inn i alle ledd av dette og ikke bare ser på én ting. Her bør man se på hva som skjedde da diagnosene ble registrert, hvordan det økonomiske systemet belønner kommuner som har flere utviklingshemmede – og hvordan disse brødrene har blitt satt under vergemål mot sin vilje. At de ikke engang har blitt spurt, før det skjer, sier Toppe.

Helsepolitikeren viser til den offentlige granskningen etter Stavanger Aftenblads sak om «Glassjenta» (en avsløring av hvordan en ung jente ble behandlet i norsk barnevern) – der Fylkesmannen undersøkte flere involverte etater for å se hvem som hadde sviktet og hvor ansvar skulle plasseres:

– Vi trenger et tilsvarende kraftoppgjør der denne saken granskes fra begynnelse til slutt. Hva har sviktet i kommunen, i helsetjenesten, hos Fylkesmannen og vergeordningen? Det bør denne familien få et svar på.

Også Frp-politiker Kari Kjønaas Kjos mener det er nødvendig å undersøke saken:

– Jeg mener det er grunn til å se om regelverket er bra nok, og om regelverket er fulgt i denne saken. Det bør også vurderes om kommunen bør bli pålagt å betale tilbake det de har fått, sier Kjos. Hun er mangeårig helsepolitiker og sitter nå i kommunal- og forvaltningskomiteen på Stortinget.

Fra 2013 til 2014 doblet Tolga kommune antall personer registrert med psykisk utviklingshemming. Fra fem til ti personer.

Kommuner som har et høyere antall psykisk utviklingshemmede, får ekstra penger fordi det koster å gi tjenester til denne gruppen. Men det følger ingen krav til hvordan kommunen bruker pengene.

I Tolgas budsjett for 2014 viste den daværende rådmannen til at en økning på fem personer registrert med psykisk utviklingshemming, kunne gi kommunen et overskudd på halvannen millioner kroner.

– Jeg reagerer veldig på setningen «vi tror det er mulig å få». Her virker det som om de aktivt skal lete etter noen de kan bruke for å få ekstra tilskudd. Og det er interessant at det legges opp til at det er mulig å tjene penger på det. Poenget med at det følger med penger, er at de skal brukes på menneskene det gjelder – uten at det fører til en trangere økonomi for kommunen, sier Kjos.

Krav til kommunene

Dersom en kommune skal kunne registrere en av sine innbyggere som psykisk utviklingshemmet, må de oppfylle tre krav: være over 16 år, ha et vedtak om kommunal tjeneste – og ha en utredet diagnose eller en erklæring fra lege eller psykolog om at tilstanden deres tilsvarer psykisk utviklingshemming.

Det er ingen spor i journalen til Lars Peder Holøyen (35) på at han har hatt diagnosen psykisk utviklingshemming. Magnus Holøyen (25) fikk utredet diagnosen i en rapport fra barne- og ungdomspsyki-

KRITISK: Stortingspolitiker Kjersti Toppe (Sp) sier at saken om brødrene Holøyen bør granskes fra begynnelse til slutt.

atrisk poliklinikk i 2009, men fastlegen hans omtaler det senere som «høyst usikkert».

I februar i år ble brødrene testet og sjefpsykolog Børge Holden fra Sykehuset Innlandet slo fast at de to brødrene ikke har psykisk utviklingshemming.

Rådmann Siv Sjøvold i Tolga kommune vil ikke stille til intervju, men skriver i en e-post at kommunen har fulgt kriteriene fra Helse- og omsorgsdepartementet. Hun vil ikke opplyse hvilken dokumentasjon kommunen bygger sin rapportering på.

Vergemålsavdelingen hos Fylkesmannen i Hedmark avviser å svare på spørsmål om saken. Dette til tross for at brødrene Holøyen har fritatt Fylkesmannen fra taushetsplikten.

Et maktovergrep

– Jeg blir opprørt. Hvis opplysningene i VG stemmer, er dette et maktovergrep fra offentlige myndigheter, sier Arbeiderpartiets Eirik Sivertsen.

Han mener saken reiser flere spørsmål:

– Både om regelverket for kommunal internkontroll og om hvordan det er mulig å betrakte psykisk utviklingshemmede som en inntektskilde i et kommunalt budsjett, sier Sivertsen, og varsler at Ap vil ta saken videre.

– Saken har avdekket noe som gir grunn til å undersøke om regelverket blir korrekt forstått og forvaltet, og om en enkeltkommune har fått midler de ikke skal ha. Vi vil ta opp disse forholdene med statsråden, for både å avklare hvordan dette kan undersøkes og hvorvidt det er behov for endringer i lovverket.

TAR GREP: Kommunalminister Monica Mæland (H) sier at hun allerede i helgen har bedt Fylkesmannen om å redegjøre for hva som har skjedd i Tolga-saken. Foto: TROND SOLBERG

Mæland krever svar

TOLGA/OSLO (VG)
Kommunalminister Monica Mæland (H) har bedt om en redegjørelse om Tolga-saken. Sammen med helse- og justisministeren vurderer hun å be om en uavhengig gransking.

Hun krever svar på tre spørsmål om saken:

- Kommunens forhold til PU-kriteriene og hvordan de har forholdt seg til det.
- Det helserelaterte og fastlegens rolle.
- Fylkesmannens vedtak knyttet til vergemål.

– Jeg har vært i kontakt med helseministeren og justisministeren, og de vil følge opp saken med sine underliggende instanser. Etter at vi har hatt en gjennomgang, er det naturlig for oss å vurdere om vi skal be noen gå gjennom saken. Da tenker jeg at det er naturlig at vi ber et annet fylkesmannsembete se på saken i sin helhet, sier Mæland.

Bedt om redegjørelse

Kommunalministeren forteller at hun allerede har bedt Fylkesmannen i Hedmark om en redegjørelse om saken. På bakgrunn av dette svaret, vil hun vurdere om statsrådene vil be om en bredere gjennomgang.

– Vi er enige om å følge opp dette videre. Det innbyr saken til. Jeg skjønner godt at det stilles spørsmål og at man ønsker mer infor-

masjon om hva som har skjedd.

– **Hva har du bedt om en redegjørelse om?**

– En generell redegjørelse for saken og disse tre forholdene spesielt. Når slike saker kommer, mener jeg det er vår jobb å gå gjennom hva som har skjedd på en grundig og skikkelig måte. Det offentlige er til for innbyggerne våre. Da må vi ha tillit til at prosessene skjer på en god og grundig måte, sier Mæland.

– **Hvilke tanker gjorde du deg da du leste saken i VG?**

– Umiddelbart så ønsker jeg å vite hvordan kommunen forholder seg til inntektssystemet. Kriteriesystemet er ment å kunne gi kommunen kompensasjon for å ta vare på dem som trenger mer hjelp enn gjennomsnittet. Systemet er tillitsbasert. Vi er avhengig av at den tilliten blir ivaretatt på en god måte, sier kommunalministeren.

Fornøyde brødre

Magnus Holøyen (25) forteller til VG at telefonen knapt har stått stille det siste døgnet.

– Det piper i telefonen hele tiden med folk som støtter oss. Det er nesten vanskelig å beskrive hvordan det har vært, men jeg er i hvert fall veldig takknemlig, sier Magnus.

– Jeg synes det er veldig bra at politikerne vil gjøre noe. Det viser vel at saken vår engasjerer og at vi blir trodd, sier han.

Rådmann Siv Sjøvold i Tolga kommune har ikke ønsket å stille til intervju før saken ble publisert og begrunner det med at kommunen ikke uttaler seg om enkeltsaker. Hun skrev i en e-post at kommunen har fulgt regelverket fra Helsedirektoratet.

RANSKING

on å spekulere i å sette diagnoser

ORDFØRER: Ragnhild Aashaug (Sp) har vært ordfører i Tolga siden 2011.

gemålssakene, svarer Aashaug:
 – Det synes jeg er vanskelig å vurdere. Det kan hende at kommunen sitter på flere opplysninger enn man ønsker å gå ut med. Det kan skade dem det gjelder.
 – **Er det ikke opp til brødrene selv å vurdere?**

Dette er saken

● Lørdag fortalte VG om de tre brødrene Arvid, Lars Peder og Magnus Holøyen.

● Kommunen registrerte dem som psykisk utviklingshemmede i 2012 og 2013, noe som ga mer inntekter til kommunen. Tester fra i år viser at Lars Peder og Magnus ikke er psykisk utviklingshemmede.

● I fjor ble alle tre brødre satt under vergemål. En lege de aldri hadde møtt, erklærte at det ikke var behov for å be om deres samtykke.

● Arvid og Lars Peder har fått opphevet sine vergemål. Magnus har fortsatt en verge for økonomiske spørsmål.

– Som sagt er det mulig det er opplysninger som gjør at man har gjort de vurderingene man har gjort. Men nok en gang ønsker jeg at kontrollutvalget vurderer dette, og at det ikke skjer gjennom en skittentøyvask i pressen.
 Til tross for flere henvendelser

har Tolga kommune tidligere ikke ønsket å svare på spørsmål fra VG.
 – Rådmannen har informert meg om at det er detaljer de ikke føler de kan gå ut med. Det forstår jeg, og det håper jeg det er forståelse for.

TOLGA-SAKEN

SLIK MÅ MÅ KJEMPE VI

«Det er noe jeg går og tenker på hver dag. Følelsen av at jeg må spørre om å få litt av mine egne penger om jeg skal noe.»

MAGNUS DERE

Professor om Tolga-vurdering: – Tendensiøs

Av MARIA MIKKELSEN, MONA GRIVI NORMAN, FRANK HAUGSBØ og KRISTER SØRBØ (foto)

TOLGA/OS (VG)

Magnus Holøyen (25) har ansvaret for 20 kyr, kjører bil og bor alene. Han kjemper fortsatt for å bli kvitt vergemålet ingen spurte om han ville ha.

Lørdag skrev VG om Magnus Holøyen, som ble satt under vergemål mot sin vilje. Det ble hevdet at han var psykisk utviklingshemmet, noe som senere skulle vise seg ikke å stemme.

Likevel har Fylkesmannen stått fast på at Magnus skal ha en økonomisk verge. Det betyr at han ikke får bestemme hvordan han bruker pengene sine. Han får lompenger hver uke. Hvis han ønsker å kjøpe noe spesielt, må han spørre om lov. Men det er følelsen av avmakt som tar på.

– Det er noe jeg går og tenker på hver dag. Følelsen av at jeg må spørre om å få litt av mine egne penger om jeg skal noe. Ikke å vite hvilke regninger som blir betalt eller hvilke brev jeg får i posten, sier Magnus.

«Ikke utviklingshemmet»

Vergemål skal være et frivillig hjelpetiltak som krever samtykke fra den det gjelder. Men det kan gjøres unntak dersom du ikke forstår hva det å ha en verge innebærer.

Da NAV ba om verge for Magnus og de to brødrene hans for over to år siden, oppga en lege han aldri hadde møtt at han manglet en slik samtykkekompetanse.

For å få en verge må du også ha en diagnose eller være i en tilstand som gjør at du har et tydelig behov for hjelp. I vinter tok Magnus en test som bekreftet at han ikke er psykisk utviklingshemmet.

«Siden han ikke har utviklingshemming, forstår jeg det slik at han ikke har noen diagnose en eventuell manglende samtykkekompetanse kan begrunnes med», skrev sjefpsykolog Børge Holden ved Sykehuset Innlandet i en utredning i februar.

I fjor konkluderte også Magnus sin fastlege med at han var samtykkekompetent og at han ikke hadde behov for verge.

I mai besøkte VG Magnus på gården der han innimellom jobber

Tolga-saken

● Lørdag fortalte VG om de tre brødrene Arvid, Lars Peder og Magnus Holøyen.

● Kommunen registrerte dem som psykisk utviklingshemmede i 2012 og 2013, noe som ga mer inntekter til kommunen. Tester fra i år viser at Lars Peder og Magnus ikke er psykisk utviklingshemmede.

● I fjor ble alle tre brødre satt under vergemål. En lege de aldri hadde møtt, erklærte at det ikke var behov for å be om deres samtykke.

● Arvid og Lars Peder har fått opphevet sine vergemål. Magnus har fortsatt en verge for økonomiske spørsmål.

som avløser. Magnus er utdannet agronom og har et håp om en dag ta over familiegården. Han var opplyst og ventet på at vergemålet hans snart skulle bli opphevet.

– Jeg skjønner ikke hvorfor det skal ta så lang tid. De har pålagt oss verge uten å spørre hva vi vil, det er ikke lov. De må ha begynt å forstå at de har dummet seg ut, og så prøver de å komme seg ut av dette med æren i behold, sa han.

Blir ikke hørt

Mens storebrødrene har fått opphevet sine vergemål, fastholdt altså Fylkesmannen i juni at Magnus hadde behov for en verge.

Ifølge Fylkesmannen var Magnus en «meget svakt fungerende person» som ikke var i stand til å ta vare på egen økonomi. Heller ikke denne gangen ble Magnus hørt.

I vedtaket ble det vist til utredningen fra februar:

«Vi forstår spesialisterklæringen slik at Magnus Holøyen mangler samtykkekompetanse når det gjelder økonomiske forhold og det vises ved de deltester som ble foretatt samt at det sies i teksten.»

Fylkesmannen mente testresultatene viste «at dette kan sammenlignes med en psykisk utviklingshemming på dette avgrensede området (økonomi) (...) Det er derfor grunnlag for å se bort fra hans uttalelse om at han ikke

«Man kan ikke være psykisk utviklingshemmet på ett bestemt område.»

Psykologspesialist Jens Egeland

«Ønsker å ha verge(...)»
Fylkesmannen hevdet at psykologspesialist Børge Holden bekreftet vurderingene deres muntlig, noe Holden bestrider.
– De spurte meg ikke noe mer enn å bekrefte det jeg hadde skrevet.

Kritisk til vurderingen

VG har forelagt både utredningen og Fylkesmannens vedtak for psykologspesialist Jens Egeland, en av Norges fremste eksperter på IQ-tester og diagnostisering av psykisk utviklingshemmede.

– Her er det en spesialisterklæring som er rimelig klar på at det ikke er en psykisk utviklingshemming, men som beskriver lette vansker. Slik jeg leser Fylkesmannens måte å diskutere dette på, så er den tendensiøs. Der trekkes frem de to svakeste delprøvene, så overses delprøver som er helt i normalområdet. Så brukes det et veldig rart begrep, samtykkekompetanse i økonomiske spørsmål, som er en helt ny konstruksjon, sier Egeland, som er leder av Nevropsykologisk forening og professor ved psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo.

– Kan man være psykisk utviklingshemmet på det økonomiske området?

– Man kan ha spesifikke lærevansker, man kan ha dyskalkuli – regnevansker – men man kan ikke være psykisk utviklingshemmet på ett bestemt område.

– Har du opplevd at et slikt begrep er brukt tidligere?

– Nei, ikke i noe offisielt dokument fra noen som er satt til å vurdere borgernes rettssikkerhet.

– Rotemikkel

Magnus innrømmer at han ikke alltid har hatt god kontroll på utgiftene. Han har kjøpt noen dyre ting, blant annet en vedmaskin, og altfor mange regninger har gått til inkasso. En oversikt fra vergen viser at han har rundt 137.000 kroner i gjeld til ulike kreditorer.

– Jeg skal være så ærlig å si at jeg har vært en rotemikkel når det gjelder økonomi, men jeg har skjont at jeg er nødt til å ta tak i. Jeg har folk som gjerne vil hjelpe meg, og jeg har bedt vergen bruke skatte-

penger og det jeg har tjent i sommer for å betale ned gjeld.

Fastlegen hans vurderte i fjor at Magnus «absolutt hadde forståelsen til å kunne ta hånd om sin egen økonomi».

Vennen Esten Håseter har fulgt vergemålssaken på nært hold siden den startet i 2016.

– Når du leser hva fylkesmannen skriver virker det som det er helt galt fatt. Da vergen kom inn i bildet fikk Magnus en oversikt over all gjeld, det viste totalt 89.000 kroner, i hovedsak til et billån. Det er mindre gjeld enn de fleste av oss har, og langt unna å være en skakkjørt økonomi, sier han.

Håseter bor i nærheten av Magnus og sier at han gjerne hjelper ham med økonomien.

– Jeg ser på Magnus som en bror. Hvordan kommunen og Fylkesmannen kan påstå at han er psykisk utviklingshemmet er ikke til å tro. Det er så drøyt at man ikke skulle tro det var mulig.

Må vente på svar

Magnus sin sak ble i juni sendt til klageorganet Statens Sivilrettsforvaltning, sammen med hans halvannet år gamle klage. I september kom saken i retur. Fylkesmannen i Hedmark ble bedt om å gjøre et nytt vedtak fordi de ikke kunne endre et vergemål og samtidig sende klagen til behandling. Trolig vil de ta nye måneder før utfallet blir klart.

VG har sendt Fylkesmannen i Hedmark en rekke spørsmål om saken. Til tross for at Magnus Holøyen har opphevet taushetsplikten, avslår Fylkesmannen å svare.

– I forvaltningen er det slik at et organ uttrykker seg gjennom enkeltvedtak i den enkelte sak og begrunnelsen for disse, skriver direktør for vergemålsavdelingen, Bernhard A. Caspari, i et avslag til VG.

Magnus' verge vil ikke uttale seg om saken.

Etter at VG omtalte saken lørdag, ba kommunalminister Monica Mæland om en redegjørelse fra Fylkesmannen i Hedmark. Samtidig har Tolga bedt kontrollutvalget i kommunen om å undersøke om regler er brutt.

Forbundsleder reagerer sterkt

Jens Petter Gitlesen

Av FRANK HAUGSBØ, MONA GRIVI NORMAN og MARIA MIKKELSEN
Forbundsleder Jens Petter Gitlesen i Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU) er rystet over behandlingen av de tre brødrene på Tolga.

– Saken dokumenterer en praksis som er totalt uakseptabel. Her er det begått et alvorlig overgrep, sier Gitlesen, som leder en organisasjon med 8300 medlemmer over hele landet.

– Historien som VG fortalte lørdag er som et gufs fra fortiden. Det som har skjedd her er stikk i strid med intensjonen i den nye verge-

målsloven, som hadde som formål å unngå «snik-umyndiggjøring». Måten saken er håndtert på er også i strid med FN-konvensjonen om at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal behandles på lik linje med alle andre, på alle livets områder.

Han mener det er lett å glemme at medbestemmelse over eget liv er en av grunnverdiene i alle vestlige samfunn.

– Når man fratar en person samtykkekompetanse, fratar man også personen muligheten til å protestere. Jeg vil si at det kanskje er den største demokratiske utfordringen vi har i Norge i dag.

Vladimir Putin

TILLITEN DALER

En meningsmåling gjort blant vanlige russere viser at tilliten til president Vladimir Putin er på sitt laveste siden før 2014. Kun 39 prosent sier de har tillit til Putin i målingen, som er utført av Levada Center og ble offentliggjort i går. Grunnen til Putins dalende popularitet antas å være en svært upopulær pensjonsreform som innebærer at både menn og kvinner må stå lenger i jobb. Den viser også at tilliten til Putin har falt 9 prosentpoeng siden juni og 20 prosentpoeng siden november 2017. (NTB) Foto: AFP

ÉN AV FIRE ASYLSØKERE FRA TYRKIA

Tyrkiske borgere toppe listen over nasjonaliteter som har søkt om asyl i Norge så langt i år. Totalt er det kommet 630 asylsøkere fra Tyrkia til Norge i år, viser tall Utlendingsdirektoratet (UDI) la fram i går. Det er fire ganger så mange som i hele fjor, da det kom 164 asylsøkere fra Tyrkia. De to foregående årene kom det henholdsvis 89 og 96 asylsøkere fra Tyrkia. De fleste begrunner asylsøknadene med at de er knyttet til det forbudte Gülen-nettverket og forfulgt av tyrkiske myndigheter. Hittil har de fleste som har søkt asyl på dette grunnlaget, fått beskyttelse i Norge, ifølge UDI. (NTB)

21

Borgarting lagmannsrett opprettholder dommen på 21 års forvaring mot mannen som i fjor drepte en overgrepssiktet medfange i Ringerike fengsel. Den nå 57 år gamle mannen sonet en dom på 17 og et halvt års fengsel for drap på en vaktmester i Oslo da han drepte en overgrepssiktet medfange med en smørkniv. Gjerningsmannen erkjente straffskyld da draps-saken gikk for tingretten, men anket over straffeutmålingen. (NTB)

Foto: AFP

MICHAEL NÆRMER SEG CUBA OG FLORIDA

Ekstremværet Michael har bygget seg opp til en orkan i Mexicogolfen og nærmer seg nå Cuba og Florida, opplyser det amerikanske orkansenteret. I kveld og natt til onsdag kan Michael oppnå en styrke på opptil 49 meter per sekund, når den ventes å nå land nord i Florida i et område som kalles Big Bend. (NTB)

DU FANT GULL!

VG
Dagens kode:
196

PREMIE HVER DAG!

Send SMS med kodeord **GULL** og dagens kode til 2424 (f.eks GULL123)

Tjenesten koster 1 kr

Vinn gullbarrer verdi opptil **10 000 kroner** fra Mestergull og en **Suzuki Swift 4x4 Hybrid** 29. desember!

Ved å delta i konkurransen samtykker du til at vi kan kontakte deg på SMS med relevant informasjon om konkurransen «Finn Gull i VG», i tillegg til at vi kan sende deg relevante tilbud knyttet til VG. Du kan når som helst reservere deg mot denne type henvendelser ved å svare stopp gull på kvitterings-sms som du mottar ved deltagelse. Deltar du flere dager øker vinnersjansen din for ukes- og bilpremien. Neste gullbil fra Isuzu trekkes 29. desember 2018.

Les mer på gull.vg.no

TOLGA-SAKEN

PREGET: I halvannet år har Magnus Holøyen (25) vært under vergemål. Han sier det er noe han tenker på hver dag.

NEKTER MAGNUS INNSYN I EGEN SAK

Av MARIA MIKKELSEN, MONA GRIVI NORMAN, FRANK HAUGSBØ og KRISTER SØRNBØ (foto)

Ingen spurte Magnus Holøyen (25) om han ville ha en verge. Han får ikke lese dokumentene der det hevdes at han trenger det.

Lørdag fortalte VG om de tre Tolga-brødrene som fikk verger mot sin vilje. Mens de andre har fått opphevet sine vergemål, står Fylkesmannen i Hedmark fast på at Magnus (25) skal ha en økonomisk verge.

I avgjørelsen fra juni i år ble det lagt stor vekt på en uttalelse fra vergen. Magnus sier han har aldri møtt vergen. Han har, med bistand fra VG, to ganger bedt om innsyn i uttalelsen hennes.

Ringt av Fylkesmannen

På anmodning fra VG har han også fritatt Fylkesmannen fra taushetsplikten, slik at de kan svare på spørsmål om saken hans.

I en telefonsamtale med direktøren i vergemålsavdelingen, Bernhard Caspari, har han bekreftet at dette er noe han ønsker.

– Han spurte om jeg var klar over at det som handlet om meg kom ut i media, at alle andre kunne lese om det. Jeg sa jeg hadde forståelse for det. Det har jeg ikke noe problem med. Hvordan kommunen og fylket har drevet på i denne saken, må ut en gang, sånn er det bare, sier Magnus.

Ba om ny utredning

Men Fylkesmannen vil ikke gi Magnus innsyn i egen sak eller oppheve taushetsplikten.

I slutten av august ble det i stedet bedt om en ny vurdering av ham. Psykologspesialisten som kom frem til at Magnus ikke er psykisk utviklingshemmet, blir bedt om å vurdere om 25-åringen «forstår de konskvenser et fritak fra taushetsplikten kan innebære for ham.»

Han bes også vurdere om Mag-

nus kan være under press fra utenforstående.

– Man blir jo litt sint. Man prater med folk på telefonen og får en forståelse av at de skjønner at jeg vil det. Så er det plutselig noen som ikke skjønner det likevel. Det ble jeg litt overrasket over, sier Magnus.

Uenig

Jusprofessor Jan Fridthjof Bernt mener Fylkesmannen ikke har grunnlag for å holde dokumenter tilbake.

– Som alminnelig regel har den som er part i en sak rett til innsyn i alle dokumenter i saken så langt det ikke er særskilt hjemmel i lov for å nekte innsyn, noe som først og fremst er aktuelt for forvaltningens rent interne saksdokumenter. Jeg tror ikke det er aktuelt grunnlag for avslag her, sier Bernt, som er professor emeritus ved Universitetet i Bergen.

Fylkesmannen har ikke svart på

den siste innsynsbeğjæringen fra Magnus.

– Det høres pussig ut. Det er forståelig at man må forsikre seg om at det er rette person som beğjærer innsyn. Men vedkommende har krav på skriftlig innsyn og trenger ikke begrunne det, sier jusprofessor Karl Harald Søvig.

– Skal beskytte ham

Fylkesmannen vil ikke svare på spørsmål fra VG. Men allerede i juni, da VG første gang tok kontakt, sa direktør Bernhard Caspari at de ville nøle med å ta et fritak fra taushetsplikt på alvor.

– Det vergemålet han er under nå gjelder økonomiske forhold. Hvorfor skal ikke han være i stand til å forstå hva en opphevelse av taushetsplikt skal bety?

– Samtykkekompetanse må vurderes ut fra det konkrete tema. Du kan være samtykkekompetent på ett område, men ikke på et annet.

– Når du sier at dere må vurdere det. Hvilke vurderinger og undersøkelser vil dere gjøre?

– Det vil gjerne være ut fra legeerklæringerne, hvilken tilstand han er i, og hvilke konsekvenser det

Slik har VG jobbet

● På anmodning fra VG har Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen bedt Tolga kommune om innsyn i hvorvidt kommunen har rapportert til Helsedirektoratet at de er psykisk utviklingshemmet.

● VG har bistått Magnus, Arvid og Lars Peder Holøyen med en erklæring om at de fritar leger, kommunen, Fylkesmannen og andre offentlige instanser fra taushetsplikten. Det fremgår at den er gitt på anmodning fra VG.

● VG har bistått Magnus Holøyen med å be Fylkesmannen i Hedmark om innsyn i dokumenter i hans egen sak. VG har også bistått Magnus med å be om Tolga kommune om innsyn i hvilke kommunale tjenester han mottar.

har for ham. Han kan gå til media og si hva han vil. Men vi er i en annen situasjon. Vi skal beskytte ham.

Magnus' verge har ikke ønsket å uttale seg til VG.

PSSST!
I helgen ba kommunalminister Monica Mæland om en redigjøreelse fra Fylkesmannen i Hedmark. Hun vurderer å be om en full granskning av saken.

SÅ MYE ER LANDSLAGET VERDT

● SPORTE

VGs STORE MATBØRS:

Spar 12000 i året!

● SIDE 37, 38 og 39

ENDELIG FREDAG!

32
siders
magasin

Carsten Skjelbreid

Da Carsten møtte Tonje:

FALT PLADASK I GARASJEN

NR. 281 ● FREDAG 12. OKTOBER 2018 ● UKE 41 ● KR. 30,00

MAGNUS FRA TOLGA:

- ENDELIG FRIHETEN TILBAKE

- Støtte fra hele Norge
- Erna: Unnskyld

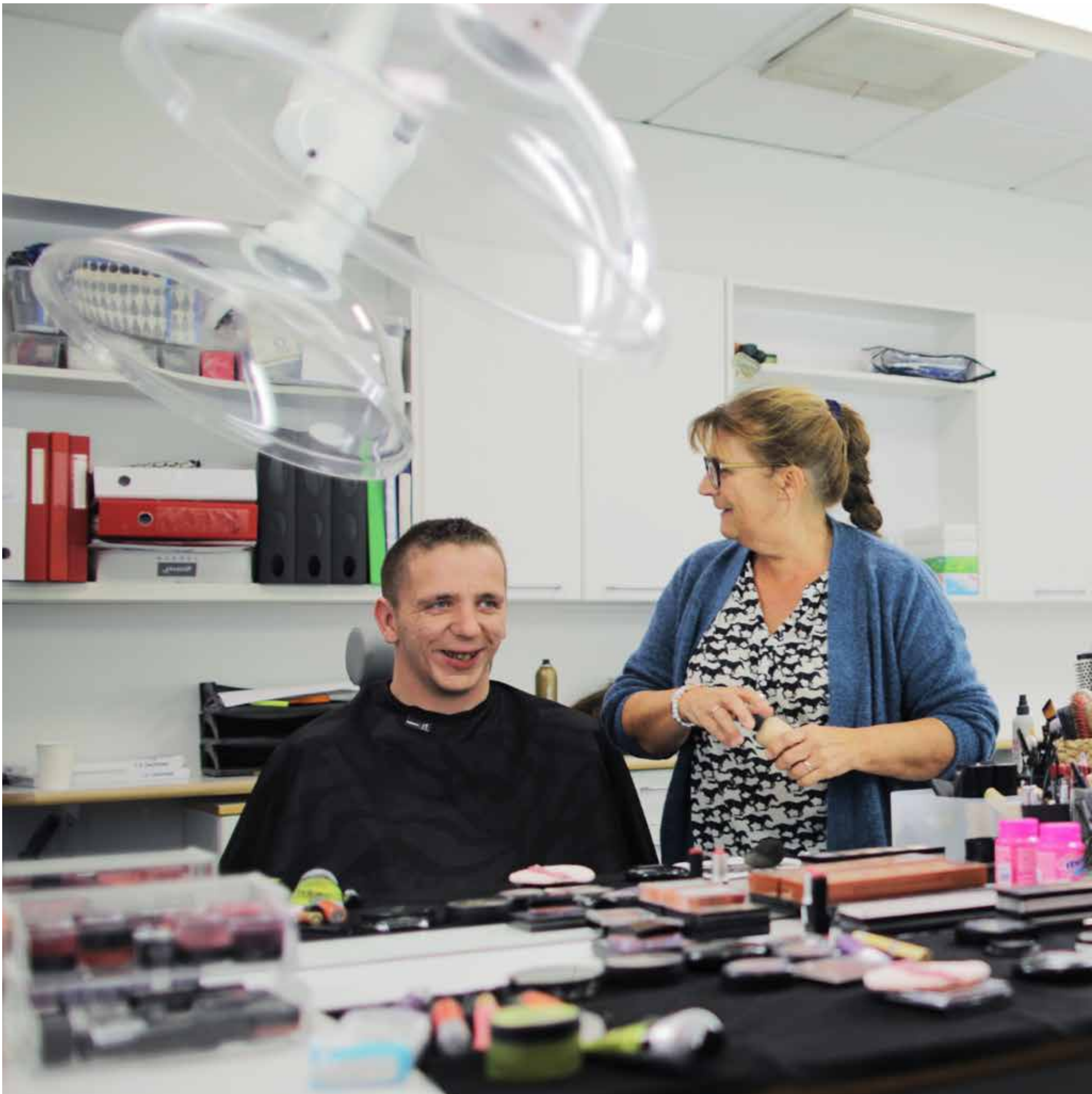
● SIDE 6, 7, 8, 9, 10 og 11

**VERGEMÅLET
OPPHEVET
I GÅR**

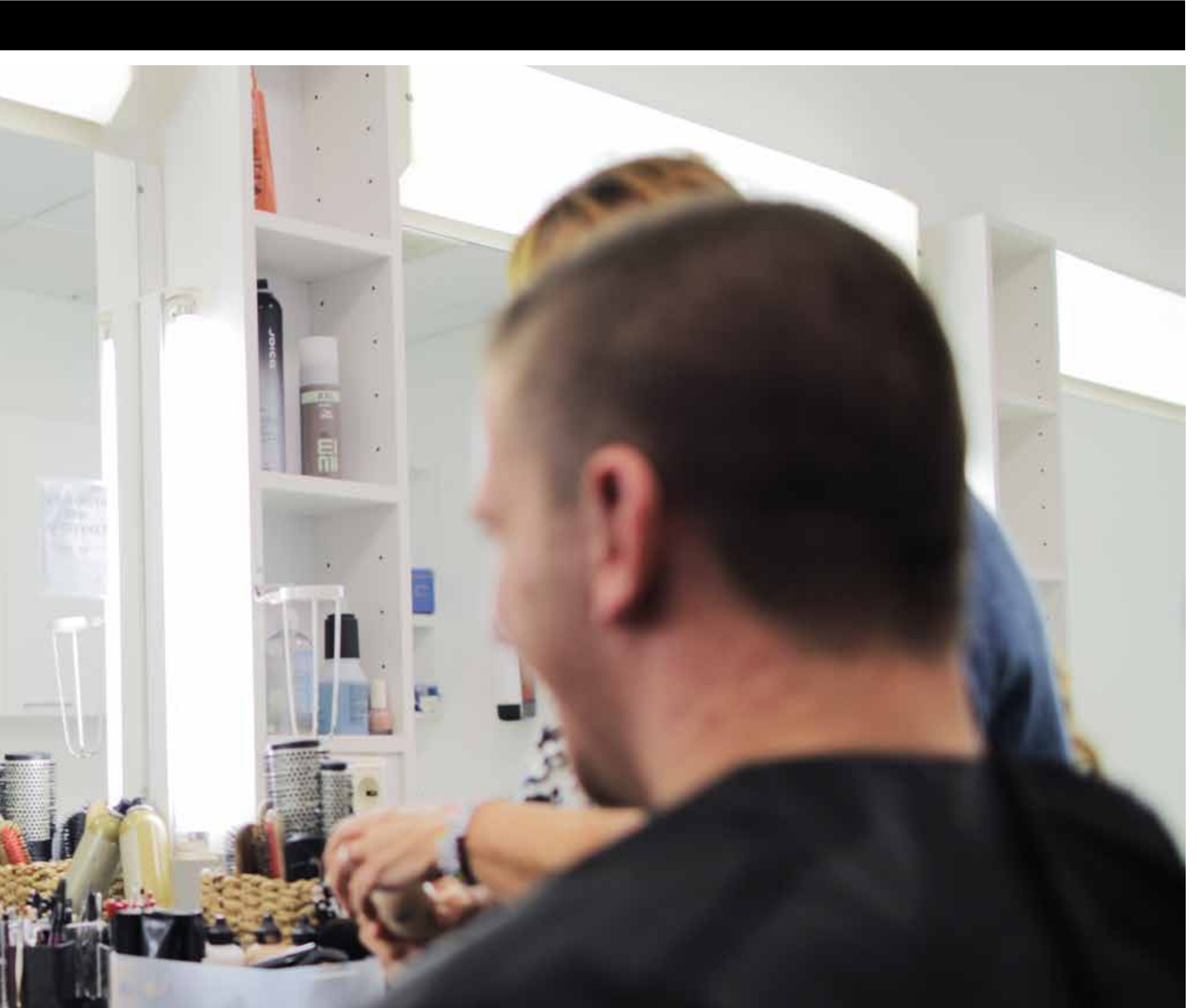
Foto: KRISTER SØRBO

7 052962 005749

TOLGA-SAKEN

«Nå er jeg bare v
Jeg tror det blir

veldig glad.
r bra.»

Av MONA GRIVI NORMAN, MARIA MIK-
KELSEN, FRANK HAUGSBØ, CHRISTINA
CANTERO, MAGNUS NEWTH og KRISTER
SØRBØ (foto)

ULLEVÅL (VG) Det er en strålende fornøyd Magnus Holøyen (25) som endelig fikk beskjeden han har ventet på: Han får tilbake retten til å bestemme over eget liv og egen økonomi.

Klokken 04 i går morges satte Magnus seg i bilen hjemme i Østerdalen. Da var han fortsatt underlagt et vergemål han aldri har blitt spurt om han vil ha.

Så på ettermiddagen fikk han beskjed om at Fylkesmannen i Hedmark har snudd og vil oppheve det ufrivillige vergemålet.

- Først og fremst er jeg lettet. Jeg føler at jeg endelig blir trodd, sier Magnus Holøyen (25).

- Nå er jeg bare veldig glad. Jeg tror det blir bra. Jeg skal fortsatt få hjelp til det jeg trenger på økonomi og sånn, men det er fordi jeg selv vil. Jeg føler jeg får friheten tilbake nå, sier han.

Fikk beskjed via journalister

Utpå ettermiddagen sjekket Magnus Holøyen inn på hotell i Oslo. Inne på rommet prøvde han å forberede seg før han skulle delta direkte i Debatten på NRK1 senere på kvelden.

Norge har latt seg opprøre av VGs

TOLGA-SAKEN

Hva er et vergemål?

- Dersom myndighetene mener at en person ikke er i stand til å ivareta sine egne interesser, kan fylkesmannen velge å oppnevne en verge.
- Vergen kan være et familiemedlem, en bekjent eller en av fylkesmannens faste verger.
- Vergemålet kan gjelde personlige forhold, økonomiske forhold eller begge deler.
- Et vergemål er vanligvis et frivillig hjelpetiltak som krever samtykke fra den det gjelder. Loven åpner for unntak hvis en person ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer.
- For å få en verge må du ha en sykdom, skade eller funksjonsnedsettelse.
- Rundt 67.000 personer i Norge har en verge.

Kilde: VERGEMÅLSPORTALEN, VERGEMÅLSLOVEN, STATENS SIVILRETTSFORVALTNING

LANG DAG: Det er et godt stykke fra Tolga til Oslo. Magnus Holøyen satte seg i bilen klokka 04. Her ankommer han hotellet

PÅ HOTELL: Grytidlig lenger er under verge

LANG KAMP: Han har vært i søkelyset hele den siste uken. Det har vært rart, men Magnus er likevel glad. Her blir han filmet av VGTV.

FØR SENDING: På N siste dagene.

«Det er jo litt rart om de tror mer på meg når jeg sier det på TV enn da jeg sa det direkte til dem.»

Magnus Holøyen (25)

historie om de tre brødrene Magnus, Lars Peder og Arvid Holøyen som fikk opprettet vergemål mot sin vilje. I legeerklæringen ble det hevdet at Magnus var psykisk utviklingshemmet, noe som senere viser seg ikke å stemme. Likevel sto Fyl-

kesmannen så sent som i sommer fast på at han skulle ha en økonomisk verge. Det betyr at han ikke har fått bestemme hvordan han bruker pengene sine.

– Det har vært tøft. Det er noe jeg har tenkt på nesten hver dag. Det er ikke noe gøy når

folk sier du har en diagnose du ikke har, og ikke tror deg når du sier hva du selv vil.

– **Føler du at du har blitt trodd nå?**

– Ja, det må jeg si. Det er fint. Men det er jo litt rart at man må gå til mediene før man blir hørt, sier han.

Brødrene Arvid og Lars Peder fikk opphevet sine vergemål tidligere i år. Magnus Holøyen har ikke selv fått beskjed fra Fylkesmannen, men de varslet journalister i VG og NRK om at vergemålet ville bli opphevet samme dag.

Tusenvis av støttemeldinger

Etter at brødrene fortalte sin historie i VG sist lørdag, har meldinger og støtteerklæringer strømmet inn til de tre brødrene.

Mobilen til Magnus er full av meldinger og hilsener fra venner og fremmede som gratulerer:

«Jeg heier på dere», «Du er tøff!», «Norge trenger karer som dere».

I går kom det mange gratulasjoner etter den siste utviklingen i saken.

– Det er veldig gøy å vite at så mange bryr

seg. Vi får veldig mye støtte og folk blir opprørt for det vi har opplevd, sier Magnus.

– Det har jo vært spesielt å være på forsiden av avisen og sånn, men det har vært verdt det. Jeg er takknemlig for alt som har skjedd nå, sier han.

Gledeshyl fra mor

Fylkesmannen i Hedmark sa i går at de ville oppheve vergemålet i løpet av dagen. Direktør Bernhard Caspari sa blant annet at han hadde sett et intervju med Magnus Holøyen på Dagsrevyen onsdag kveld der han fremsto klar og tydelig på hva han ønsket.

– Det er jo litt rart om de tror mer på meg når jeg sier det på TV enn da jeg sa det direkte til dem, sier Magnus Holøyen med et skjevt smil.

Storebror Lars Peder Holøyen (35) er enig, og sier han er glad på brorens vegne.

– Det er kjempebra. Men det er merkelig at de må se det på TV før de oppdaget det, sier han til VG.

I bilen på vei fra Marienlyst til hotellet

I går morges dro 25-åringen til Oslo. Senere samme dag fikk han gladmeldingen om at han ikke må søke, og at han kan bruke pengene sine selv.

NRK-programmet «Debatten» fortalte Magnus Holøyen igjen en historie som har opprørt mange de

får Magnus en telefon fra moren Liv Melgård. Hun har nettopp fått vite at vergemålet blir opphevet.

– Jeg er så glad at jeg ikke helt klarer å finne ord for det, sier moren til Magnus over høyttaleren.

Liv Melgård forteller til VG at hun og familien har fått stor respons etter VGs reportasje sist helg. Folk fra hele landet har sendt tekstmeldinger, ringt og tatt kontakt på Facebook.

– Vi er bedt på torsketungemiddag i Nord-Norge og invitert med på tur Kiel-fergen. Det er også blitt samlet inn penger til advokathjelp for Magnus, sier Melgård.

Ventet på unnskyldning

Også Lars Peder Holøyen sier han har fått mange positive kommentarer etter VGs reportasje sist helg.

– Det var noen som sa at de skulle komme over med kake fra Bergen hvis det ikke var for langt. Men jeg sa det var litt langt å reise bare for en kake, sier han.

Lars Peder satt klar for å se broren Mag-

nus delta i Debatten i går kveld. Dit kom også ordfører Ragnhild Aashaug fra Tolga kommune.

Han håper all oppmerksomheten vil føre noe godt med seg.

– Det er godt at det blir rusket litt opp i kommunehuset. Dette kan jo kanskje hjelpe andre også, som står i en lignende situasjon, sier Lars Peder.

Inntil i går kveld hadde ingen sagt unnskyld, men det skulle brått endre seg.

Statsminister Erna Solberg stilte nemlig opp på NRK Dagsrevyen, i forkant av Debatten, og beklaget:

– Jeg synes det er riktig at når man lokalt sier unnskyld, mener jeg at vi også skal gjøre det fra alle myndighetssider i dag. Det er ikke slik at folk skal bli fratatt myndighet over sitt eget liv på denne måten, sier hun.

– Helt topp

Før tv-sendingen, utenfor NRK: I høstmørket kommer Magnus ruslende med et stort smil. På vei inn i NRK-korridorene får han vite av VG at statsmi-

Dette har skjedd

Magnus

Lars Peder

Arvid

2012
Tolga kommune registrerer Arvid som **psykisk utviklingshemmet**.

2013
Tolga kommune registrerer Magnus og Lars Peder som **psykisk utviklingshemmet**.

13.12.2013
Ifølge Arvids fastlege spør Tolga kommune om han har diagnosen psykisk utviklingshemmet «**som vel gir mer inntekter til kommunen**».

14.02.2014
Arvid utredes og får diagnosen **moderat psykisk utviklingshemming**.

22.02.2016
NAV Tolga ber fylkesmannen om **vergemål for alle tre brødre**.

19.07.2016
Fylkesmannen informerer brødrene om at de **kan bli satt under vergemål**.

17.03.2017
Brødrene får en **verge for økonomiske og personlige spørsmål**.

April 2017
Brødrene klager på vergemålene ved hjelp av mor og venner.

28.07.2017
Magnus' fastlege blir bedt om å vurdere vergespørsmålet. **Legen mener Magnus ikke har behov for verge** og at han er samtykkekompetent.

11.07.2017
Fylkesmannen opprettholder vergemål for Arvid, og sender saken til klageorganet Statens Sivilrettsforvaltning.

23.02.2018
En utredning slår fast at **Magnus ikke er psykisk utviklingshemmet**.

23.02.2018
En utredning **slår fast at Lars Peder ikke er psykisk utviklingshemmet**.

21.02.2018
Statens Sivilrettsforvaltning **opphever vergemålet for Arvid**.

08.06.2018
Fylkesmannen bestemmer at Magnus fortsatt skal ha en **økonomisk verge**. Vedtaket blir sendt til klageorganet Statens Sivilrettsforvaltning sammen med den halvannet år gamle klagen fra Magnus.

05.06.2018
Fylkesmannen viser til Statens Sivilrettsforvaltnings avgjørelse i Arvids sak, og **opphever vergemålet**.

29.09.2018
Statens Sivilrettsforvaltning sender saken i retur til Fylkesmannen i Hedmark, som blir **bedt om å gjøre et nytt vedtak**.

06.10.2018
VG publiserer historien om de **tre brødrene Holøyen**.

07.10.2018
Kommunalminister Monica Mæland ber Fylkesmannen i Hedmark om en redegjørelse i saken. Sammen med helse- og justisministeren vurderer hun å be om en **uavhengig gransking av Tolga-saken**.

11.10.2018
Fylkesmannen i Hedmark **opphever vergemålet til Magnus**. Han var den siste av de tre brødrene som fremdeles var underlagt vergemål.

TOLGA-SAKEN

Fylkesmann Sigbjørn Johnsen:

BEKLAGER AT DE IKKE MØTTE BRØDRENE

Sigbjørn Johnsen

VANT FREM:
Magnus Holøyen (25)VANBT FREM:
Lars Peder Holøyen (35)VANT FREM:
Arvid Holøyen (32)

Av MONA GRIVI NORMAN, MARIA MIKKELSEN og FRANK HAUGSBØ

Fylkesmann Sigbjørn Johnsen i Hedmark innrømmer at ingen av fylkesmannens ansatte møtte brødrene Holøyen før de ble satt under vergemål.

Johnsen sier at de stolte på vurderingene som ble gjort i Tolga kommune.

– I denne saken fikk vi ikke til et eget besøk hos dem det gjaldt. Vi beklager at vi ikke fikk til dette i en tidlig fase av saken, sier Johnsen til NRK.

Etter at kommunalminister Monica Mæland søndag varslet at departementet vurderer gransking av Tolga-saken, sendte fylkesmannen i Hedmark dag over informasjon til Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Han vil ikke si noe om hvilke konklusjoner Fylkesmannen har trukket, men mener det trengs flere undersøkelser.

– Vi anbefaler departementet å

vurdere en uholdt gjennomgang av hele saken. Det har kommet opp mange spørsmål som vi føler det ikke er svar på, sier han til NRK.

– Kommunal- og moderniseringsdepartementet mottar rapporten i løpet av fredag. Vi er oppatt av å gjøre dette på en ordentlig måte, og kommer til å bruke noen dager på å gå gjennom rapporten før vi beslutter hvordan den skal følges opp, sier statssekretær Lars Jacob Hiim til VG.

– Vi forstår at redegjørelsen har offentlig interesse, men det er viktig at vi får tid til å gå gjennom dokumentet, også for å vurdere om det er personopplysninger som bør unntas offentlig, sier Hiim.

Vergemål opphevet

Sist lørdag skrev VG om Magnus Holøyen og brødrene Lars Peder og Arvid, som ble satt under vergemål mot sin vilje. I vergemålet ble det hevdet at Magnus var psykisk utviklingshemmet, noe som senere skulle vise seg ikke å stemme.

Likevel sto Fylkesmannen i som-

mer fast på at Magnus Holøyen skulle ha en økonomisk verge. Det betyr at han ikke har fått bestemme hvordan han bruker pengene sine.

– Vergemålet blir opphevet i løpet av dagen. Vi jobber også med å få sendt ham dokumentene han har krav på, men som ikke ble sendt i sommer, sa direktør ved vergemålsavdelingen hos Fylkesmannen i Hedmark, Bernhard Caspari, til VG torsdag kveld. Sigbjørn Johnsen sier til NRK at Fylkesmannen har gått gjennom hvordan Tolga har håndtert saken, tilsynssaken mot den tidligere kommunelegen i Tolga og behandlingen av vergemål, sier fylkesmann Sigbjørn Johnsen.

– Fylkesmannen fikk en anmodning om vergemål fra Tolga kommune. Da er det vanlig at vi bygger på fagpersoner i kommunen, sier Johnsen til NRK.

Han sier de ønsker å besøke dem det gjelder for å gjøre egne vurderinger, men at ressursituasjo-

nen gjør at de ikke får til dette i alle tilfeller.

Brødrene Arvid, Lars Peder og Magnus Holøyen ble alle registrert som psykisk utviklingshemmede i 2012 og 2013. Nye tester som ble gjort tidligere i år, viste at Lars Peder og Magnus ikke er psykisk utviklingshemmede.

I fjor sommer ble hele brødrflokket satt under vergemål av Fylkesmannen i Hedmark. Arvid og Lars Peder har tidligere fått opphevet sine vergemål, og torsdag vant Magnus frem med sin sak.

– Motstridende info

Bernhard Caspari begrunnet avgjørelsen slik til VG:

– Saken har vært ganske omfattende, og vi har fått motstridende opplysninger. Vi har fått mer og mer informasjon. Det som gjorde at situasjonen stilte seg annerledes, var at jeg så innslaget på Dagsrevyen i går. Da synes jeg han fremsto som klar og tydelig på hva han ønsket. Da synes jeg, ut fra en totalvurdering, at det var naturlig å oppheve vergemålet, når dette er noe han ikke ønsker, sier Caspari.

maria.mikkelsen@vg.no
mona.grivi.norman@vg.no
frank.haugsbø@vg.no

«Det er helt utrolig at en lege som jeg aldri har hatt time hos og som jeg aldri har møtt, kan skrive om en diagnose jeg ikke har»

Magnus Holøyen (25)

Halve bygda ble tatt av vannmassene:

Se de utrolige bildene

Foto: PRIVAT

Foto: POLITIET

HER BLIR GRETE REDDET!

● SIDE 4, 5, 6, 7 og 8

Slik pruter du ned boligrenten

NR. 284 ● MANDAG 15. OKTOBER 2018 ● UKE 42 ● KR. 30,00

● SIDE 22 og 23

TOLGA-SAKEN: LANDSDEKKENDE VG-GRANSKING:

3000 FLERE REGISTRERT SOM UTVIKLINGSHEMMEDE

Milliard-tilskudd uten tilsyn

Foto: KRISTER SØRBØ

● SIDE 12, 13, 14, 15, 16 og 17

TOLGA-SAKEN

MILLIARDEN

Av FRANK HAUGSBØ, MONA GRIVI NORMAN, MARIA MIK-KELSEN, ISABELLE VALETTE (analyse), KRISTER SØRBØ (foto) og TOM BYERMOEN (grafikk)

I dag har norske kommuner registrert 3000 flere psykisk utviklingshemmede enn for ti år siden. Registreringen påvirker hvor mye penger de får fra staten.

Staten gjør ingenting for å kontrollere om tallene fra kommunene er riktige.

Brødrene Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen ble registrert som psykisk utviklingshemmede av Tolga kommune – uten at de hadde fått vite det selv.

I Arvids journal

I pasientjournalen til Arvid Holøyen skrev fastlege Ove I. Feragen i en henvisning at Tolga kommune hadde etterspurt diagnoser hos Arvid:

«Man etterlyser da om han kan ha en psykisk utviklingshemmingsdiagnose som vel gir mer inntekter til kommunen».

Den årlige registreringen av psykisk utviklingshemmede som får tjenester påvirker hvor mye penger hver kommune får i overføringer fra staten. Det er rådmannen og en revisor som garanterer for at tallet er riktig.

– Basert på tillit

Staten har ikke ført tilsyn med ordningen på ni år.

– Dette er spørsmål som er basert på tillit. Vi har ikke gått inn og kontrollert, fordi vi forutsetter at det er korrekt, sier divisjonsdirektør Svein Lie i Helsedirektoratet.

VG har kartlagt ti år med offentlig registrering av psykisk utviklingshemmede fra norske kommuner. Disse tallene påvirker hvordan over en milliard kroner fordeles mellom kommunene.

Dette viser tallene i den nasjonale kartleggingen:

● Norske kommuner har økt antall registrerte psykisk utviklingshemmede med over tre tusen personer i denne perioden. Hvis man tar høyde for befolkningsveksten ser man også at andelen har økt.

● Flere kommuner har en kraftig økning i antall registrerte personer. For enkelte kommuner dreier det seg om flere titalls personer i tidsperioden.

VGs kartlegging viste også at

Tolga kommune doblet antall psykisk utviklingshemmede fra 2013 til 2014. Fra fem til ti personer. I et budsjettforslag for 2014 skrev rådmannen at dette ville gi kommunen et overskudd på 1,5 millioner i året.

Hadde ikke diagnosen

Nå viser nye tester at to av brødrene ikke har diagnosen. En bror ble registrert av kommunen før han fikk diagnosen utredet på et sykehus.

Det kan koste mye å gi tjenester til personer med psykisk utviklingshemming. For å veie opp for at noen kommuner har en større andel utviklingshemmede, skal kommunene hvert år oppgi antallet som får tjenester. En kommunal tjeneste kan være alt fra døgnopphold i bolig til noen få timer støttekontakt i uka.

En person som har utviklingshemming kan bety over 600.000 kroner i økte overføringer. Dette er frie midler som kommunene kan bruke der de mener det er størst behov.

– Aldri oppdaget feil

Det er Helsedirektoratet som lager regelverket og samler inn tallet fra kommunene på oppdrag fra Kommunaldepartementet.

Divisjonsdirektøren opplyser at de aldri har avdekket noen feilrapportering.

– Gjør Helsedirektoratet noe for å ettergå at registreringen er korrekt?

– Nei, vi har ikke gjort dette etter 2009. Siden har vi basert oss på det kommunen og kommunerevisor melder inn, sier Svein Lie.

Han legger til at registeret inkluderer over 19 000 personer, og at Helsedirektoratet ikke har mulighet til å følge opp alle detaljer.

– Det finnes ikke noe eksternt tilsyn med dette?

– Nei, det har man ikke valgt å ha. Det er et legitimt spørsmål om det burde være det, men slik fungerer altså både denne og andre ordninger der kommunene selv står for rapportering, sier Lie.

I det årlige rundskrevet til kommunene skriver Helsedirektoratet at opplysningene om antall psykisk utviklingshemmede skal oppbevares for «eventuell senere kontroll».

– Hvis dere skulle gjort en slik kontroll, hvordan ville det bli gjort?

– Det har vi ikke laget noe opplegg for, men det går jo an å gjøre det, sier Svein Lie.

Ettergår ikke tall

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD)

Endringen i andel registrerte psykisk utviklingshemmede i kommunene de siste ti årene

VG SJEKK DIN KOMMUNE PÅ VG.NO

FARGEFORKLARING

- Nedgang
- Ukjent/mangler data
- Liten økning
- Økning
- Stor økning

Dette er kommunene med stor økning:

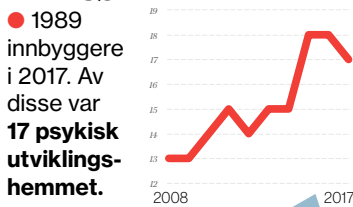
NORDKAPP

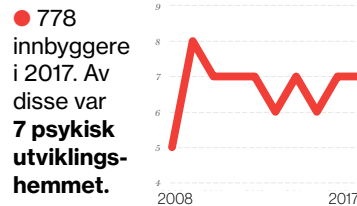
KARASJOK

KARLSØY

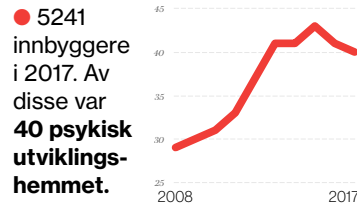
TORSKEN

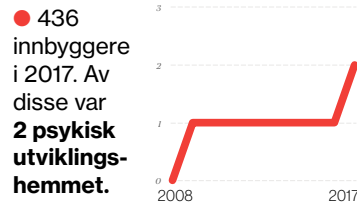
KVÆFJORD

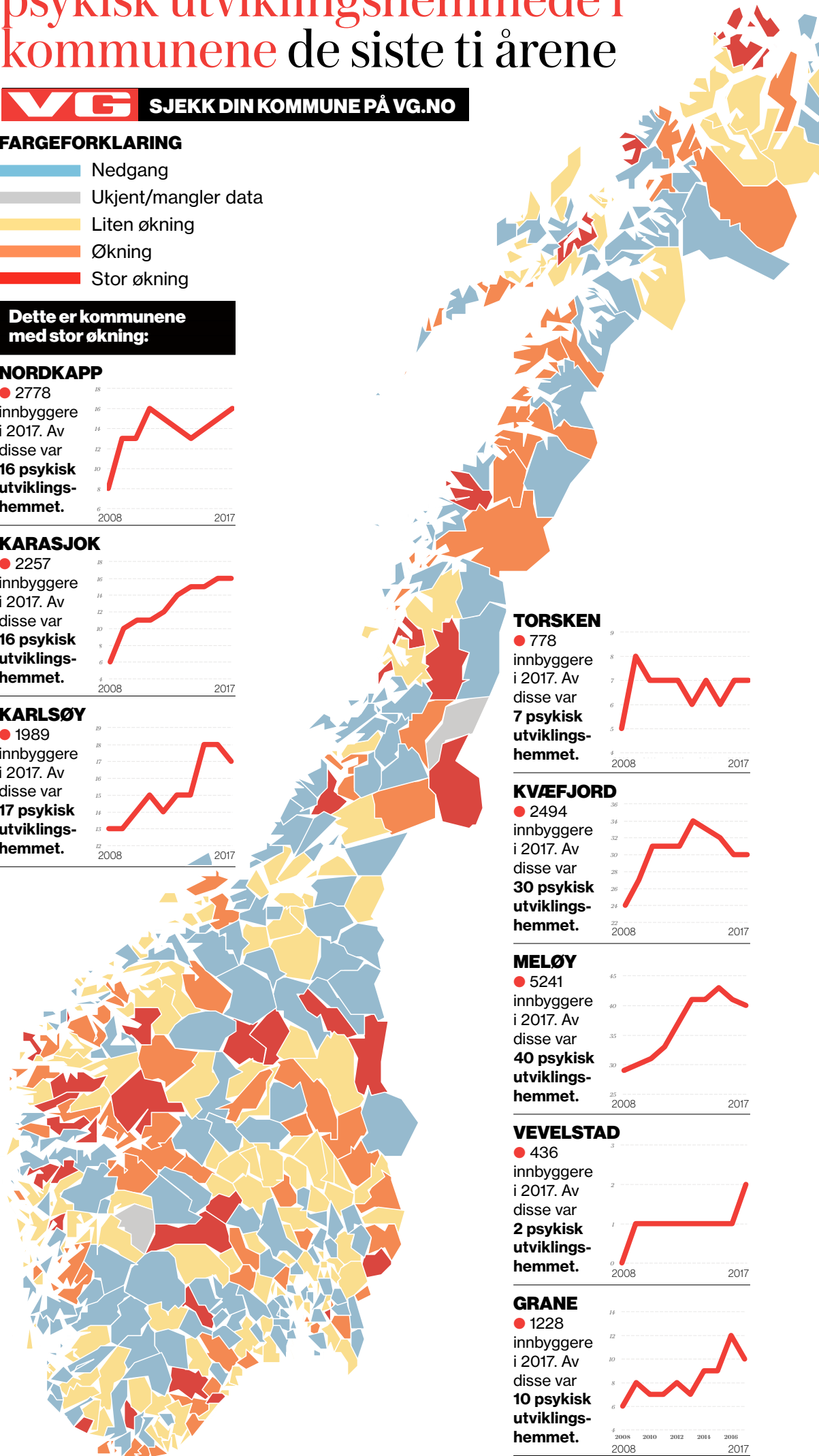
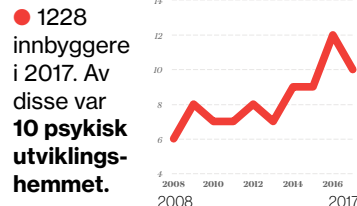
MELØY

VEVELSTAD

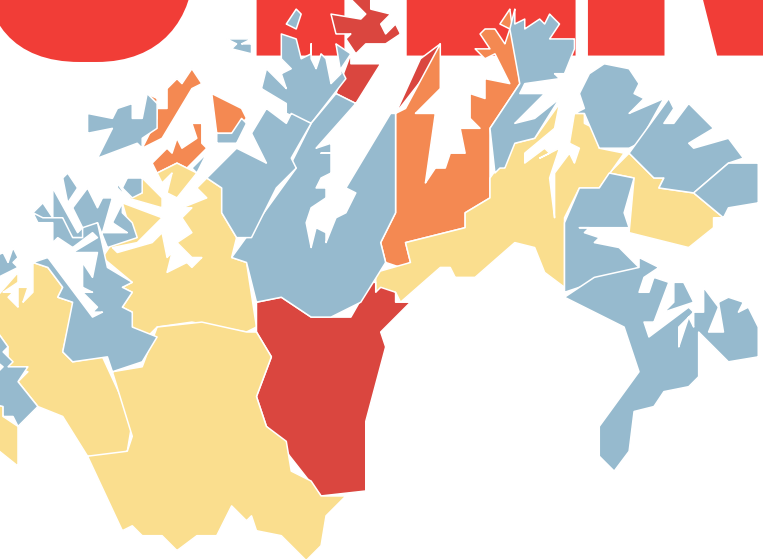

GRANE

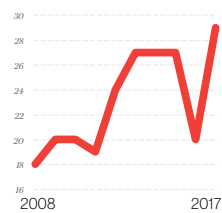
OBS! ● Antallet psykisk utviklingshemmede i oversikten viser til det tallet kommunen selv har rapportert inn til staten. ● Dette er innbyggere kommunen får tilskudd for, og som får tjenester av kommunen ● Innbyggertallet for kommunene er beregnet ut fra antall personer over 16 år. →

UTEN TILSYN

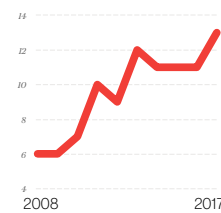
LUSTER

● 4149 innbyggere i 2017. Av disse var **29 psykisk utviklingshemmede**.

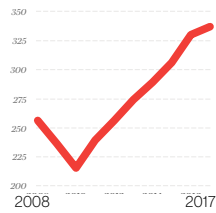
SELJORD

● 2435 innbyggere i 2017. Av disse var **13 psykisk utviklingshemmede**.

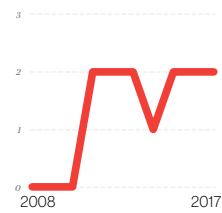
STAVANGER

● 106 568 innbyggere i 2017. Av disse var **337 psykisk utviklingshemmede**.

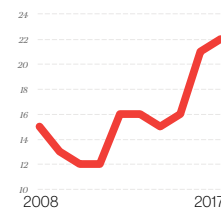
MODALEN

● 300 innbyggere i 2017. Av disse var **2 psykisk utviklingshemmede**.

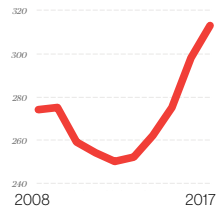
SOKNDAL

● 2610 innbyggere i 2017. Av disse var **22 psykisk utviklingshemmede**.

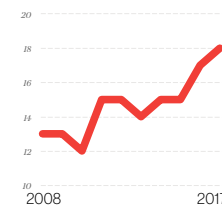
BÆRUM

● 97 622 innbyggere i 2017. Av disse var **313 psykisk utviklingshemmede**.

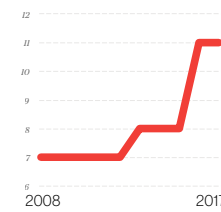
SØMNA

● 1678 innbyggere i 2017. Av disse var **18 psykisk utviklingshemmede**.

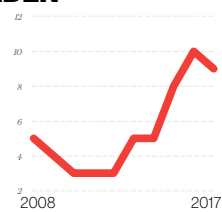
NORDDAL

● 1374 innbyggere i 2017. Av disse var **11 psykisk utviklingshemmede**.

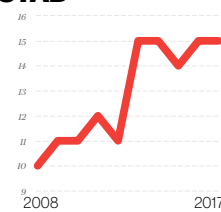
MASFJORDEN

● 1380 innbyggere i 2017. Av disse var **9 psykisk utviklingshemmede**.

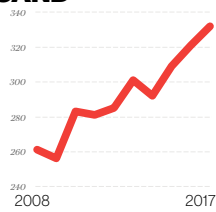
HÆGEBOSTAD

● 1342 innbyggere i 2017. Av disse var **15 psykisk utviklingshemmede**.

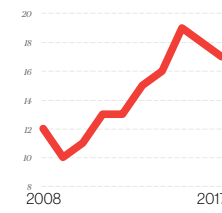
KRISTIANSAND

● 71 518 innbyggere i 2017. Av disse var **332 psykisk utviklingshemmede**.

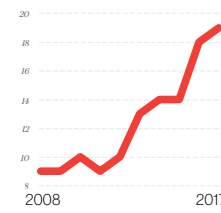
LIERNE

● 1150 innbyggere i 2017. Av disse var **17 psykisk utviklingshemmede**.

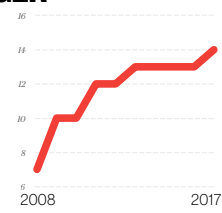
HAREID

● 4142 innbyggere i 2017. Av disse var **19 psykisk utviklingshemmede**.

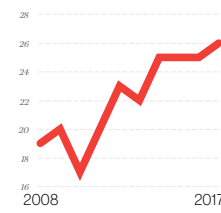
SAMNANGER

● 2009 innbyggere i 2017. Av disse var **14 psykisk utviklingshemmede**.

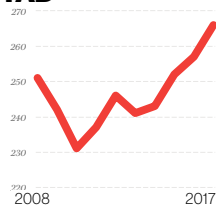
ÅMLI

● 1507 innbyggere i 2017. Av disse var **26 psykisk utviklingshemmede**.

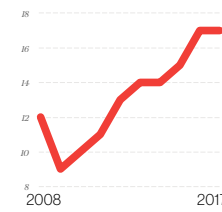
FREDRIKSTAD

● 65 523 innbyggere i 2017. Av disse var **266 psykisk utviklingshemmede**.

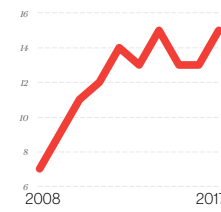
NAMDALSEID

● 1314 innbyggere i 2017. Av disse var **17 psykisk utviklingshemmede**.

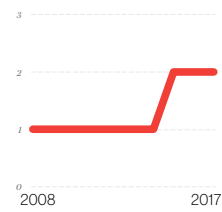
SELJE

● 2319 innbyggere i 2017. Av disse var **15 psykisk utviklingshemmede**.

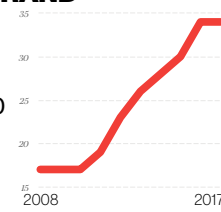
UTSIRA

● 159 innbyggere i 2017. Av disse var **2 psykisk utviklingshemmede**.

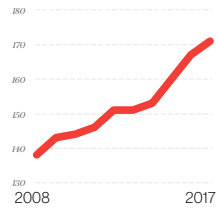
TVEDESTRAND

● Tve-destrand kommune hadde 4980 innbyggere i 2017. Av disse var **34 psykisk utviklingshemmede**.

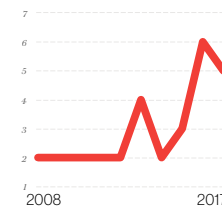
TROMSØ

● 60 454 innbyggere i 2017. Av disse var **171 psykisk utviklingshemmede**.

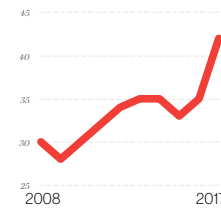
ENGERDAL

● 1092 innbyggere i 2017. Av disse var **5 psykisk utviklingshemmede**.

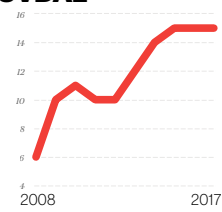
GLOPPEN

● 4643 innbyggere i 2017. Av disse var **42 psykisk utviklingshemmede**.

NORE OG UVDAL

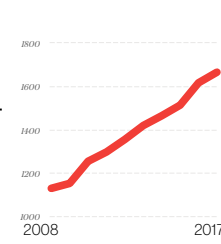
● 2123 innbyggere i 2017. Av disse var **15 psykisk utviklingshemmede**.

Slik er utviklingen i de 10 største kommunene:

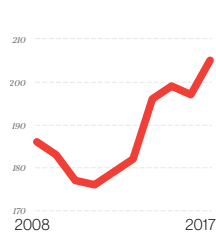
OSLO

● 547 539 innbyggere i 2017. Av disse var **1665 psykisk utviklingshemmede**.

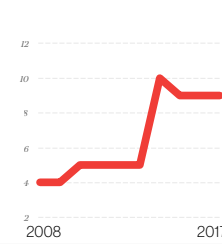
SANDNES

● 58 590 innbyggere i 2017. Av disse var **205 psykisk utviklingshemmede**.

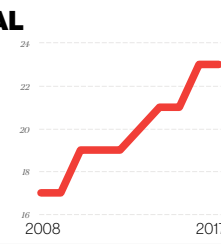
TOLGA

● 1322 innbyggere i 2017. Av disse var **9 psykisk utviklingshemmede**.

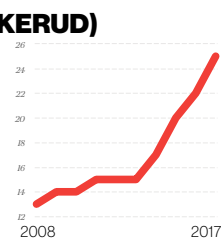
NAUSTDAL

● 2256 innbyggere i 2017. Av disse var **23 psykisk utviklingshemmede**.

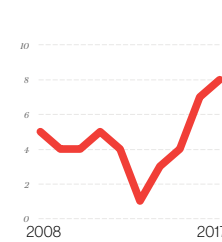
NES (BUSKERUD)

● 2836 innbyggere i 2017. Av disse var **25 psykisk utviklingshemmede**.

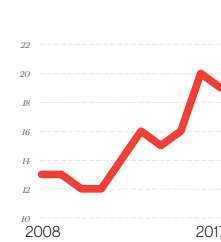
FOLLDAL

● 1329 innbyggere i 2017. Av disse var **8 psykisk utviklingshemmede**.

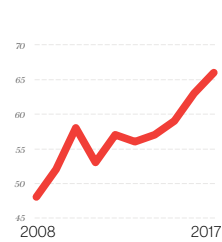
GAULAR

● 2329 innbyggere i 2017. Av disse var **19 psykisk utviklingshemmede**.

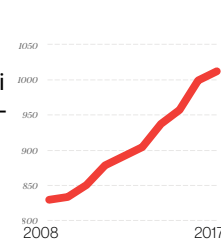
EIDSKOG

● 5236 innbyggere i 2017. Av disse var **66 psykisk utviklingshemmede**.

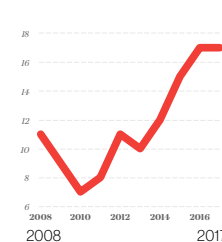
BERGEN

● 228 054 innbyggere i 2017. Av disse var **1012 psykisk utviklingshemmede**.

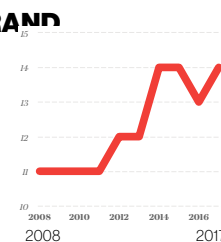
DOVRE

● 2276 innbyggere i 2017. Av disse var **17 psykisk utviklingshemmede**.

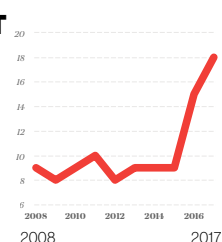
BALESTRAND

● 1079 innbyggere i 2017. Av disse var **14 psykisk utviklingshemmede**.

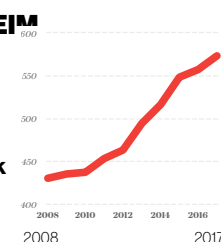
SKIPTVET

● 2999 innbyggere i 2017. Av disse var **18 psykisk utviklingshemmede**.

TRONDHEIM

● 155 797 innbyggere i 2017. Av disse var **573 psykisk utviklingshemmede**.

KILDE: Tallene er hentet fra kommunens egen registrering av personer over 16 år som er psykisk utviklingshemmede og som mottar en kommunal tjeneste.

OBS! I enkelte kommuner har det vært få psykisk utviklingshemmede. Små endringer kan gjøre store utslag i andelen. Andre kommuner har så få innbyggere at en endring i antall registrerte utviklingshemmede kan få store utslag i andelen.

TOLGA-SAKEN

«Det er ingen grunn til å tro at antall psykisk utviklingshemmede har økt i den perioden.

Det er mer sannsynlig at det har gått litt ned.»

Professor Jens Egeland, leder av Nevropsykologisk forening

← opplyser at heller ikke de gjør noe for å ettergå om tallene som sendes inn er korrekte. De viser til at Helsedirektoratet formulerer hvilke krav kommunene skal følge og at spørsmål om tallene skal rettes til dem.

– Helsedirektoratet har derfor et ansvar for selve tallgrunnlaget og for at innrapporteringen er i tråd med kriteriene som framkommer i rundskrivet, skriver ekspedisjonssjef Thor Bernstrøm.

Han legger til at KMD sender tallene tilbake til kommunen for en ekstra kontroll før de brukes i inntektssystemet.

– Korrekt registrering av personer med psykisk utviklingshemming er først og fremst kommunenes ansvar, skriver Bernstrøm.

Den nasjonale kartleggingen viser at psykisk utviklingshemmede per tusen innbyggere har økt de siste ti årene, ifølge kommunenes egen rapportering.

– Ikke flere

VG har spurt en av Norges fremste eksperter på diagnostisering av psykisk utviklingshemming om forekomsten av diagnosen har økt i befolkningen.

– Nei, det er ingen grunn til å tro at antall psykisk utviklingshemmede har økt i den perioden. Det er mer sannsynlig at det har gått litt ned, sier professor Jens Egeland, som leder Nevropsykologisk forening.

Han legger til at dersom antallet fortsetter å stige, handler det trolig om at man har fått bedre kapasitet til å diagnostisere lærevansker og at det utløser ulike tilskuddsordninger.

– At det ikke har vært ført tilsyn med denne ordningen må være en glipp. Her kan man ikke ha skjønt hvor store beløp som hvert år utbetales til kommunene, sier Egeland.

– Kontrollbehov

Professoren mener det nå er på høy tid at fylkesmennene setter i gang tilsyn med tilskuddsordningen, og mener VGs avsløring av saken på Tolga har aktualisert behovet for kontroll.

– Om kommunene strekker strikken for langt, har jeg ikke belegg for å si. Men dokumentasjonen VG har lagt frem i saken på Tolga, kan jo tyde på det, sier Egeland.

Leder Petter Brelin i Norsk forening for allmennmedisin sier han er usikker på om det er riktig å ha et system der kommunenes inntekter baserer seg på personopplysninger om enkeltinnbyggere.

– Det er en fare for at legen opplever et press om å få flest mulige diagnoser og mer alvorlige diagnoser. Det er ikke gitt at dette systemet er det beste for å ivareta pasientene, sier han.

Ulike forklaringer

Basert på kommunens egne registreringer i perioden 2008 til 2017,

har VG analysert hvilke kommuner som har hatt den største økningen av psykisk utviklingshemmede.

Siden august har VG bedt om svar fra rådmenn og ledere i 80 kommuner som har hatt en kraftig økning fra ett år til et annet – eller gjennom de siste ti årene.

Kommunal kartlegging

De kommunale lederne forteller at økningene kommer fordi man ønsker å gi psykisk utviklingshemmede tjenester de har rett på, andre beskriver at kommunen har gjennomført kartlegginger.

Moss kommune har hatt en økning fra 68 til 123 personer i perioden. Kommunalsjef Gro Gustavsen sier at det skjedd etter at re-

visor ba kommunen utarbeide bedre rutiner for rapportering.

– I 2013 ble oppdraget med å registrere og ha oversikt over personer med diagnosen psykisk utviklingshemmet sentralisert til ett kontor i kommunen. Dette medførte at Moss kommune nå har en god oversikt, skriver hun.

Skedsmo kommune, der antallet økte fra 92 til 150 i løpet av ti år, oppgir at en av grunnene kan være at flere enn tidligere får en slik diagnose av legen. Ifølge kommunaldirektør Arild Hammerhaug er det uklart hvorfor.

– Er dette noe dere har forsøkt å finne et svar på?

– Nei. Vi har bare registrert dette. Vi har hverken diskutert eller gransket legenes praksis på dette

området, sier Hammerhaug til VG.

Av andre årsaker til økningen, nevner Hammerhaug befolkningsvekst, økt tilflytting, økt levealder for personer med psykisk utviklingshemming og et systematisk arbeid i kommunen for å få klarlagt diagnose.

– I sin fulle rett

– Kommunene er i sin fulle rett til å hente disse midlene og skal ha den korrekte oversikten over hvem som bor i kommunen – for å sørge for å gi gode tjenester for dem. Spørsmålet er om noen kommuner blir for ivrige og har en annen agenda enn å gi et godt tilbud, sier professor Karl Elling Ellingsen.

Han er daglig leder for Nasjonalt kompetansemiljø om utvi-

klingshemming ved NTNU i Trondheim.

– Det kan hende det finnes noen gode svar. Kanskje kommunen har blitt kjent med inntektssystemet eller bestemt seg for å gjøre et arbeid for å bedre tilbudet sitt. Men man kan mistenke at noen kommuner lar seg motivere av det økonomiske – at man er ute etter nye inntekter, sier Ellingsen.

Han mener det er på høy tid at det føres ekstern kontroll med tilskuddsordningen.

– Jeg mener at staten må ta den kostnaden, for å unngå at enkeltpersoner påføres skade. Når noen feilaktig blir innrapportert som psykisk utviklingshemmede, er det veldig alvorlig. Noen må følge med på om ordningen har uhel-

dige sider. Vi har nå fått et sterkt signal om at det kan skje, sier Ellingsen.

Erna sa unnskyld

VG har spurt både Helsedirektoratet og Kommunaldepartementet (KMD) om de frykter at den økonomiske ordningen øker risikoen for at pasienter opplever et press om å gjennomføre utredninger eller at personer feilregistreres.

Helsedirektoratet sier at de ikke har hatt grunn til å tro at pasienter har vært utsatt for et slikt press, men sier at spørsmål om kommunenes motiv må rettes til KMD. Departementet sier de legger til grunn at kommunene følger Helsedirektoratets kriterier.

Torsdag kveld ba statsminister

Erna Solberg de tre brødrene fra Tolga om unnskyldning. Kommunal- og helsedepartementet har bedt om en redegjørelse og vurderer nå om de skal sette i gang en større gransking av saken. Tolga kommune har sagt at de ikke har brutt reglene fra Helsedirektoratet og at de ønsker en gransking velkommen.

Helsedirektoratet sier at de vil endre rundskrivet til kommunene neste år og presisere hva revisorene skal kontrollere.

frank.haugso@vg.no
mona.grivi.norman@vg.no
maria.mikkelsen@vg.no
isabelle.valette@vg.no

TRE BRØDRE:

VG har fortalt historien om de tre brødrene Magnus, Lars Peder og Arvid Holøyen som ble registrert som psykisk utviklingshemmede av Tolga kommune. Nå anbefaler fylkesmannen gransking, og ordføreren har gitt brødrene en uforbeholden unnskyldning.

Dette har skjedd

Magnus

Lars Peder

Arvid

LA SEG FLAT: Tolga-ordfører Ragnhild Aashaug har gitt en uforbeholden unnskyldning til Magnus, Lars Peder, og Arvid Holøyen. Foto: KRISTER SØRBØ

Slik jobbet VG

- VG har analysert kommunenes registrering av psykisk utviklingshemmede i tidsperioden 2008-2017.
- Data fra SSB er befolkning over 16 år.
- VG har sett på forekomst per tusen innbygger.
- Analysen er basert på offentlig kommunedata fra SSB og Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD).
- VG har tatt hensyn til 15 kommunesammenslåinger. Tallene er beregnet ut i fra dagens kommunestruktur.
- Data fra KMD viser antall psykisk utviklingshemmede over 16 år i tidsperioden med vedtak om tjenester.
- Tallene for tilskudd i 2018 er basert på antall psykisk utviklingshemmede kommunene har registrert per 1.1.2017.

Tolga-ordfører til de tre Holøyen-brødrene: – UNNSKYLD!

PÅ NRK: Etter gjentatte spørsmål fra Ingerid Stenvold i Debatten på NRK svarte ordfører Aashaug (t.v.) at hun ikke kunne be om unnskyldning før hun visste hva hun skal be om unnskyldning for. Magnus Holøyen til høyre.

Av MONA GRIVI NORMAN, MARIA MIKKELSEN, OLA HARAM og FRANK HAUGSBØ

Ordfører Ragnhild Aashaug ga i går en uforbeholden unnskyldning til Arvid, Lars Peder og Magnus Holøyen og deres mor.

Brødrene ble gitt diagnosen psykisk utviklingshemmet og ble mot sin vilje satt under vergemål av Tolga kommune.

Men i går kveld kom ordfører Ragnhild Aashaug og varaordfører Leif Vingelen hjem til familien Holøyen. Møtet varte i over to timer. Da kom en uforbeholden unnskyldning for diagnose og umyndiggjøring av brødrene – en sak som er blitt kjent for hele Norge etter VGs avsløringer.

– Hun unnskyldte seg for at hun ikke hadde kommet mye før, men hun syns det var en vanskelig sak. Hun

sa at det var mange ting hun måtte fordøye før hun kom til oss. Både hun og varaordføreren kom og ba om unnskyldning på vegne av hele kommunen, forteller Magnus til VG.

– Veldig bra

– Jeg syns det var veldig bra at hun kom hjem til mamma og sa unnskyld. Det hadde egentlig ingen av oss regnet med, tilføyer 25-åringen.

Arvid fikk opphevet sitt vergemål i februar, og Lars Peder i juni. VG har tidligere beskrevet hvordan Magnus måtte fortsette å kjempe mot vergemålet ingen hadde spurt om han ville ha.

Til tross for at han ikke har diagnosen psykisk utviklingshemming, har Fylkesmannen ment at han er psykisk utviklingshemmet for alt som angår økonomi. Først torsdag i forrige uke ble vergemålet for Magnus Holøyen opphevet, blant annet etter en rapportasje på Dagsrevyen.

Ordføreren i Tolga, Ragnhild Aashaug, sendte i går ut en pressemelding hvor hun ber om unnskyldning: «Etter et møte med de tre

brødrene Holøyen og Liv Melgård vil ordfører be om en uforbeholden unnskyldning for at Tolga kommune har bidratt til å sette brødrene i denne situasjonen.»

Ordføreren skriver at hun er opptatt av å ivareta brødrenes rettigheter gjennom en dialog, en dialog som nå skal ha startet. Ordføreren skriver også at alle parter skal ta lærdom av det som har skjedd. Hun skriver også at:

«I samråd med familien ber jeg om at vi kan gå videre. Alle innbyggere i Tolga skal være akseptert som den de er, og være like mye verdt. Vi må ta vare på hverandre gjennom å snakke med hverandre i stedet for om hverandre.»

Ordfører hevdet hun ikke kunne gi unnskyldning.

Etter gjentatte spørsmål fra programleder Ingerid Stenvold i Debatten på NRK i forrige uke, om hvorfor ikke ordføreren kommer med en uforbeholden unnskyldning, svarte hun:

– Jeg kan ikke be om unnskyldning før vi vet hva vi skal be om unnskyldning for. Ordføreren mente granskningen av saken måtte være ferdig før hun eventuelt skulle unnskyldte seg.

– Jeg er veldig opptatt av å finne ut av hva som har skjedd, men vi kjenner ikke til hele historien, vi kjenner til den VG har presentert, og sier at det er mye som ikke kommer fram på grunn av taushetsplikt.

mona.grivi.norman@vg.no

10% Rabattkode "halloween"

KARNEVAL BURS DAG TEMAFEST **OKTOBERFEST FESTARTIKLER BRYLLUP**

SUPERKUL.NO
35 000 produkter på lager i Norge

Foto: SVERRE CHR. JARILD/LYSBODET, MOMENT STUDIO, KORN FERRYRT

Even Bolstad

Gro Møllerstad

Angela M. Miller

Hode-
jegernes
beste råd

Slik får du høyere lønn

● SIDE 24, 25, 26 og 27

NORGE – BULGARIA I KVELD:

SE HVA VI ER BEST PÅ I EUROPA!

● SPORTEM

KNIVDREPT I KOLLEKTIV

● SIDE 4

VG

NR. 285 ● TIRSDAG 16. OKTOBER 2018 ● UKE 42 ● KR. 30,00

TOLGA-SAKEN:

NÅ SKAL HELE NORGE GRANSKES

Foto: KRISTER SØRBO

Kommunalminister
Monica Mæland

VG AVSLØRER: MINST 53 PERSONER REGISTRERT SOM UTVIKLINGSHEMMET UTEN UTREDNING

● SIDE 12, 13, 14 og 15

7 052960 808472

TOLGA-SAKEN

MINST 53 PERSONER

PSYKISK UTVIKLING

UTEN UTREDNING

Av MARIA MIKKELSEN, MONA GRIVI NORMAN, FRANK HAUGSBØ og KRISTER SØRBØ (foto)

Minst 53 personer er registrert som psykisk utviklingshemmede uten en utredning i spesialisthelsetjenesten. Helsedirektoratet innrømmer at regelverket åpner for skjønn.

VG har tidligere fortalt om brødrene Holøyen, som ble registrert som psykisk utviklingshemmede av Tolga kommune. Tester fra i vinter viser at to av dem ikke har diagnosen.

Den eldste broren ble registrert før han ble utredet av spesialisthelsetjenesten, altså av spesialister på sykehus eller i rehabiliteringsinstitusjoner.

Helseminister Bent Høie og statsminister Erna Solberg har vært tydelige på at dette ikke bør skje:

– Det skal utredes av spesialisthelsetjenesten før man får en slik diagnose, det er den absolutte standarden som er. Og det er ikke noe man kan gi uten at man har gått grundig gjennom det, sa Solberg til NRK forrige uke.

Men nå kan VG avsløre at mange kommuner ikke deler denne oppfatningen.

VG har kartlagt hvor mange innbyggere norske kommuner har registrert som psykisk utviklingshemmede de siste ti årene. Antallet påvirker hvor mye penger hver kommune får i overføringer fra staten.

VG har spurt over 80 kommuner om hvorvidt diagnosene er satt av spesialisthelsetjenesten. Dette er kommuner som har hatt en kraftig økning i registreringen

av psykisk utviklingshemmede i enkeltår eller i løpet av de siste ti årene.

Mener de har fulgt reglene

Undersøkelsene viser at minst 53 er registrert uten at kommunene har fulgt det statsministeren kaller «en absolutt standard»:

- Karasjok, som har registrert 16 personer, opplyser at ingen er utredet av spesialisthelsetjenesten.
- I Nore og Uvdal mangler 5 av 15 en slik utredning.
- I Nesna har 6 av de 8 som er registrert i år «vært i befatning med spesialisthelsetjenesten på et eller annet tidspunkt».
- I Etne er 17 av 20 fått en diagnose av en spesialist.
- Hemsedal opplyser at én person ikke er utredet av spesialisthelsetjenesten.
- I Lunner har 18 av 44 innbyggere fått bekreftet diagnose fra spesialisthelsetjenesten. Samtlige kommuner mener likevel at de har fulgt retningslinjene. De fleste viser også til at antallet er godkjent av revisor.

Flere store kommuner opplyser til VG at de ikke har oversikt over hvor mange som er diagnostisert utenfor spesialisthelsetjenesten. Det reelle tallet er derfor trolig betydelig høyere.

– Veldig vanskelig

For å få diagnosen psykisk utviklingshemming, skal du ha en IQ på under 70. I tillegg legges det vekt på hvor godt du klarer deg i dagliglivet.

Professor Jens Egeland er en av Norges fremste eksperter på diagnostisering av psykisk utviklingshemming. Han mener det er uheldig at slike vurderinger kan gjøres utenfor sykehus.

– Hvor lett er det for en fastlege eller kommunelege å slå fast at en person har en psykisk utviklingshemming?

– Det er veldig vanskelig. Det

finnes noen tilfeller hvor det er relativt lett, dersom det dreier seg om en språkløs, multifunksjonshemmet person som har hatt en utvikling helt fra barndommen. Men for personer med lett psykisk utviklingshemming må man kjenne testene og vite hva som er de svake punktene for å sette en slik diagnose. Det er en spesialistoppgave.

Det er Helsedirektoratet som bestemmer kriteriene for hvilke personer som kan registreres av kommunene.

Stikk i strid med det regjeringen nå sier, har direktoratet åpnet for at diagnostiseringen kan skje utenfor spesialisthelsetjenesten.

I 2016 ble det lagt inn et alternativ som innebærer «en skriftlig stadfesting fra lege på at tilstanden til vedkommende oppfyller diagnosekriteriene for psykisk utviklingshemming».

Helsedirektoratet opplyser at dette var ment å være et unntak.

– Jeg er enig med Høie og Solberg. I utgangspunktet er dette diagnoser som skal settes i spesialisthelsetjenesten. Dette kom som et alternativ for dem som av forskjellige grunner kan være vanskelig å benevne, men som likevel klart kvalifiserer til diagnosen, og som det ikke er rimelig å kreve en lang utredning fra, sier divisjonsdirektør Svein Lie i Helsedirektoratet.

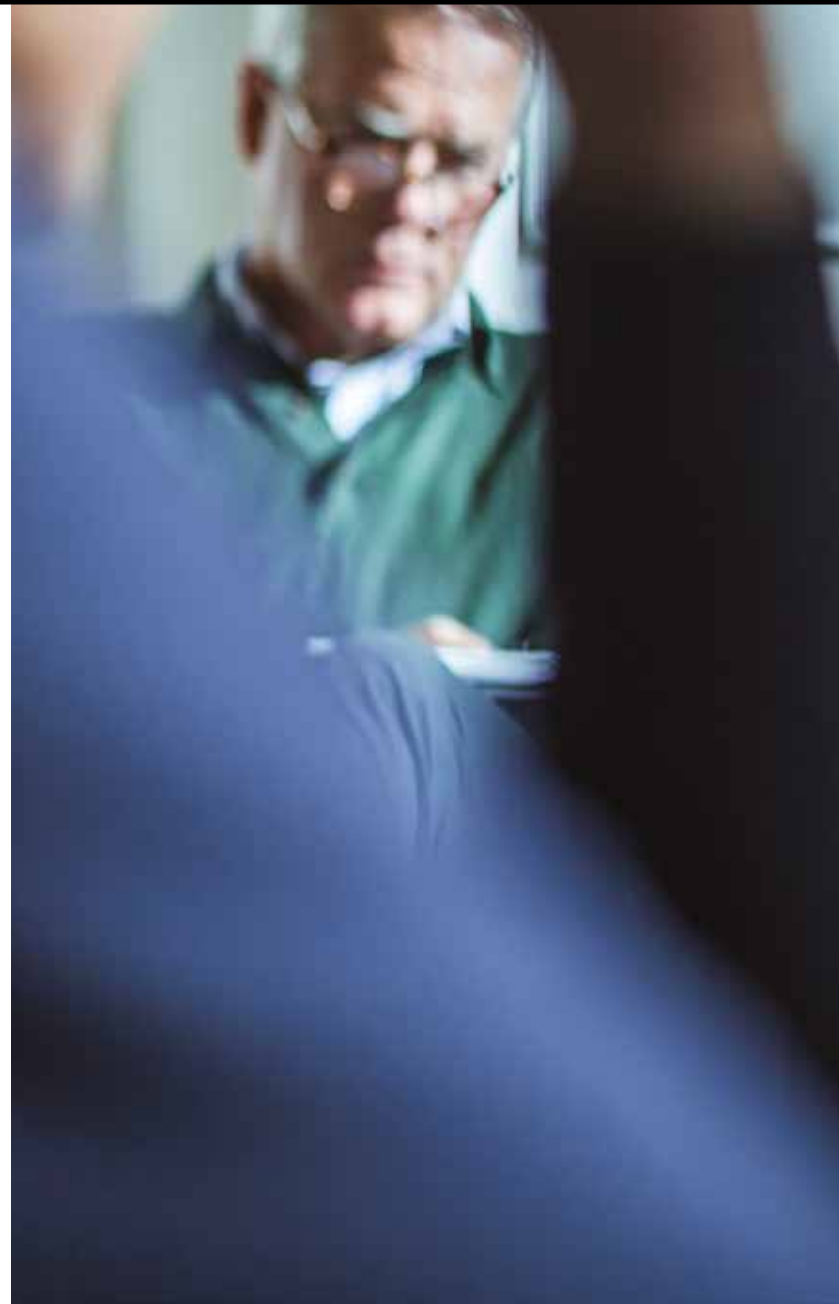
Lie sier at de har forutsatt at legen har nødvendig kompetanse og god kjennskap til pasienten.

– Hensikten har ikke vært å skape en lettvinnt løsning som innebærer redusert krav til forsvarlighet.

– Åpner denne muligheten for skjønn?

– Den kan ha gjort det. Hvis skjønn har ført til at det ikke er gjort forsvarlige konklusjoner, må vi gjøre vårt beste for å korrigere det.

– Har det skjedd?

SKAL SE PÅ REGLENE: Divisjonsdirektør i Helsedirektoratet, Svein Lie.

– Dere har omtalt tre saker som kan ha vært i den kategorien. Vi må sette oss inn i det. Det vi kan gjøre, er å se på regelverket og presisere det så langt som det er råd, sier han.

– Karasjok sier at ingen er ut-

redet i spesialisthelsetjenesten, men at kommunen likevel følger regelverket. Hva forteller det deg?

– Det kan jeg ikke kommentere, bortsett fra at det er viktig å gå videre på et slikt spørsmål. Men kjen-

DNER FØRT SOM KLINGSHEMMET

IG

ner ikke til det tilfellet, så det må jeg komme tilbake til. Skulle noen i Karasjok ha fått diagnose på feilaktig grunnlag, må vi vurdere hva vi skal gjøre.

I går kveld opplyste Helsedirektoratet at de på bakgrunn av VGs

opplysninger har bedt Fylkesmannen i Finnmark om en orientering om Karasjok kommune.

Høie ber om svar

På spørsmål om det er aktuelt å be om informasjon også fra andre

kommuner, svarer Helsedirektoratet at det blir en fortløpende vurdering.

Helseminister Bent Høie ba mandag Helsedirektoratet undersøke om diagnostiseringen av psykisk utviklingshemmede går riktig for seg.

– Jeg opplever at Helsedirektoratet er enig om at god praksis er at dette er diagnoser som skal fastsettes i spesialisthelsetjenesten. Jeg tror også det er en felles oppfatning i tjenesten. Men for å være sikker på at det er tilfelle, så kommer jeg

til å gi et tilleggsoppdrag til Helsedirektoratet som handler om en gjennomgang av diagnostisering og vurdering av behov for nasjonale faglige retningslinjer knyttet til det, sa Høie.

TOLGA-SAKEN

GRANSKING &

Kommunalministeren: – Vi skal kon

Av MARIA MIKKELSEN, MONA GRIVI NORMAN, FRANK HAUGSBØ, MARTHA HOLMES, HARALD VIKØYR og KRISTER SØRBØ (foto)

Regjeringen har bedt Fylkesmannen i Hordaland om å granske alle sider av Tolga-saken. De vil i tillegg undersøke om noen kommuner misbraker ordningen som gir dem ekstra midler for psykisk utviklingshemmede.

Bakgrunnen for granskingen er VGs saker om de tre brødrene Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen.

– Vi skal komme til bunns i hva som har skjedd, slik at vi kan unngå at noe slikt skjer igjen, sier kommunalminister Monica Mæland.

Allerede før granskingen er gjennomført slår kommunalministeren fast at det er begått alvorlige feil i Tolga-saken.

– Vi kan jo slå fast at noen har fått en diagnose de ikke skulle hatt, noen har fått midler de ikke skulle hatt, og noen har fått et vergemål de ikke skulle hatt. Så vi kan slå fast at denne saken er alvorlig, sier Monica Mæland til VG.

Fylkesmannen i Hordaland har også fått i oppdrag å undersøke om norske kommuner følger regelverket for registrering av psykisk utviklingshemmede.

– Fylkesmannen kommer også til å bli bedt om å undersøke om det er grunn til å tro at dette er noe som kan ha foregått andre steder. Det skal vi gjøre gjennom stikkprøver, sier Mæland.

Fulgte med på mobil

Tre instanser skal samarbeide om den store granskingen: Helsetilsynet, Sivilrettsforvaltningen, og Fylkesmannen, som koordinerer samarbeidet.

– Dette opplyste Monica Mæland på en pressekonferanse hun holdt sammen med helse- og omsorgsminister Bent Høie (H) og justisminister Tor Mikkkel Wara (Frp) i går ettermiddag.

VG fortalte lørdag historien om brødrene Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen som ble registrert som psykisk utviklingshemmede av Tolga kommune – uten at de visste det selv. Brødrene ble også satt under vergemål mot sin vilje.

Magnus Holøyen (25) var den siste av de tre brødrene som fremdeles var underlagt vergemål, frem til torsdag forrige uke. I vergemålet ble det hevdet at Magnus var

psykisk utviklingshemmet, noe som ikke stemmer.

I går så han den direkte sendte pressekonferansen live på mobilen.

– Det er jo litt morsomt at tre statsråder står og snakker om oss, sier Magnus Holøyen til VG.

Han er glad for nyheten om at saken skal granskes.

– Det er veldig bra at de setter i gang en gransking. Det viser at de bryr seg, og forhåpentligvis kan det også hjelpe andre i samme situasjon.

Liv Melgård, moren til de tre brødrene, ønsker også granskingen velkommen:

– Jeg synes det er veldig bra. Det måtte komme en gransking. Jeg blir ganske forskrekket når jeg hører Tor Mikkkel Wara si at det skal være omtrent umulig å sette verge på mennesker i Norge i dag på den måten, og tenker på hvor lett det var å gjøre det på mine tre gutter, sier hun.

Skremmende

– Det er skremmende at dette kunne skje.

Søndag møtte ordfører i Tolga, Ragnhild Aashaug de tre brødrene og moren hjemme hos dem. Her ga hun dem en uforbeholden unnskyldning.

– Vi har ønsket en statlig gransking velkommen og imøteser det. En statlig gransking vil ikke være et godt nok verktøy for kommunestyret i Tolga til å gi svar på hvordan saksbehandlingsrutinene kan bedres. Derfor er det viktig for oss som kommune å ha en egen ekstern gjennomgang, skriver Aashaug i en pressemelding.

Påvirker inntekter

Søndag publiserte VG en kartlegging som viser at norske kommuner har registrert 3000 flere psykisk utviklingshemmede enn for ti år siden.

Den årlige registreringen av psykisk utviklingshemmede som får tjenester, påvirker hvor mye penger hver kommune får i overføringer fra staten. Det er rådmannen og en revisor som garanterer for at tallet er riktig.

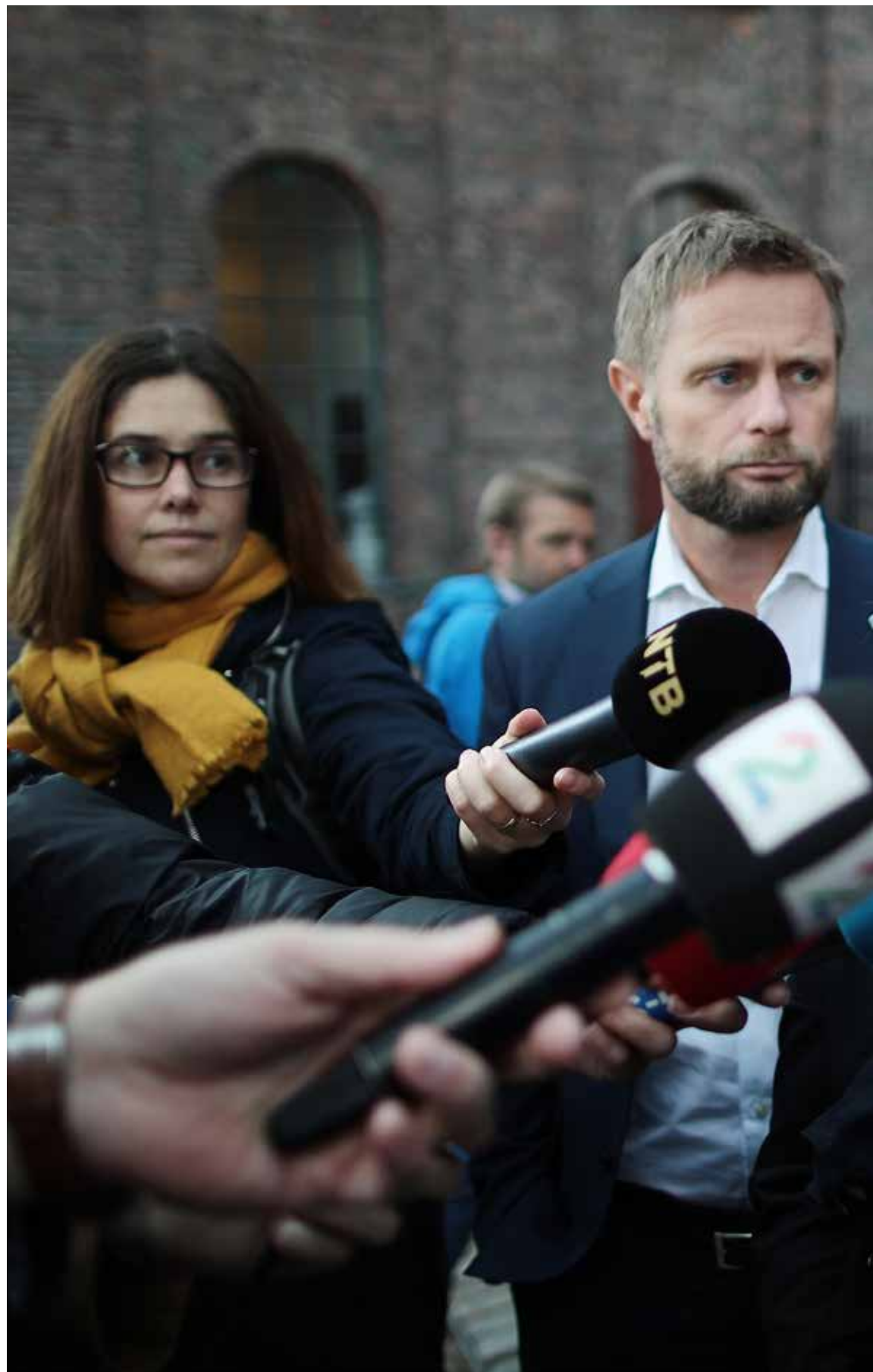
Staten har ikke ført tilsyn med ordningen på ni år.

Kommunalministeren sier det ikke er grunnlag for å endre denne ordningen nå.

– Men det vil vi jo måtte vurdere det når fylkesmannen i Hordaland leverer sin rapport, sier Mæland.

Tester fra februar i år viste at to av brødrene Holøyen ikke har psykisk utviklingshemming. Helseminister Bent Høie sier han nå vil be Helsedirektoratet gå gjennom dagens praksis knyttet til diagnostisering.

– Det er ting som tyder på at det her kan være ulik praksis, og så må

ALVOR: Justisminister Tor Mikkkel Wara kommenterer regjeringens oppfølging av redegjørelsen fra Fylkes

vi eventuelt se på behovet for å lage nasjonale retningslinjer, sier Høie.

Ingen spurte

De tre brødrene på Tolga fikk opprettet vergemål, uten at noen spurte dem hva de selv ville. Statens sivilrettsforvaltning skal nå ha ansvar for å gå igjen om det som omhandler vergemålsordningen.

– Dette skal i utgangspunktet ikke skje. Nå har disse sakene vært oppe for statens sivilrettsforvaltningen, og de har underkjent fylkesmannens vedtak, men jeg synes likevel det er grunn til å gå igjennom både regelverk, praksis og prosedyre, sier justisminister Tor Mikkkel Wara.

En av landets mest rutinerte jurister, Rune Fjeld (67), skal frigjøres fra stillingen som as-

STIKKPRØVER

omme til bunns i hva som har skjedd

mannen i Hedmark om Tolga-saken. T.v. en alvorstynget kommunalminister Monica Mæland, og helseminister Bent Høie.

sisterende fylkesmann i Hordaland for å lede granskingen av Tolga-saken.

Innen 29. oktober skal Fylkesmannen i Hordaland gi regjeringen beskjed om hvor lang tid de trenger for å gjøre sin gjennomgang, og komme med en fremdriftsplan.

– Det er slik at Fylkesmannen i Hor-

daland skal koordinere blant annet undersøkelser av Statens helsetilsyn, som skal se på diagnose-aspektet, og Statens sivilrettsforvaltning, som skal se på vergemål-aspektet. For øvrig vil vi måtte foreta lovlighetskontroll i forhold til hvor personer er brukt som inntektskilde for kommunene. Det er

også gitt signaler om at dette skal vurderes for flere kommuner enn Tolga – muligens gjennom stikkprøver, sier Fjeld.

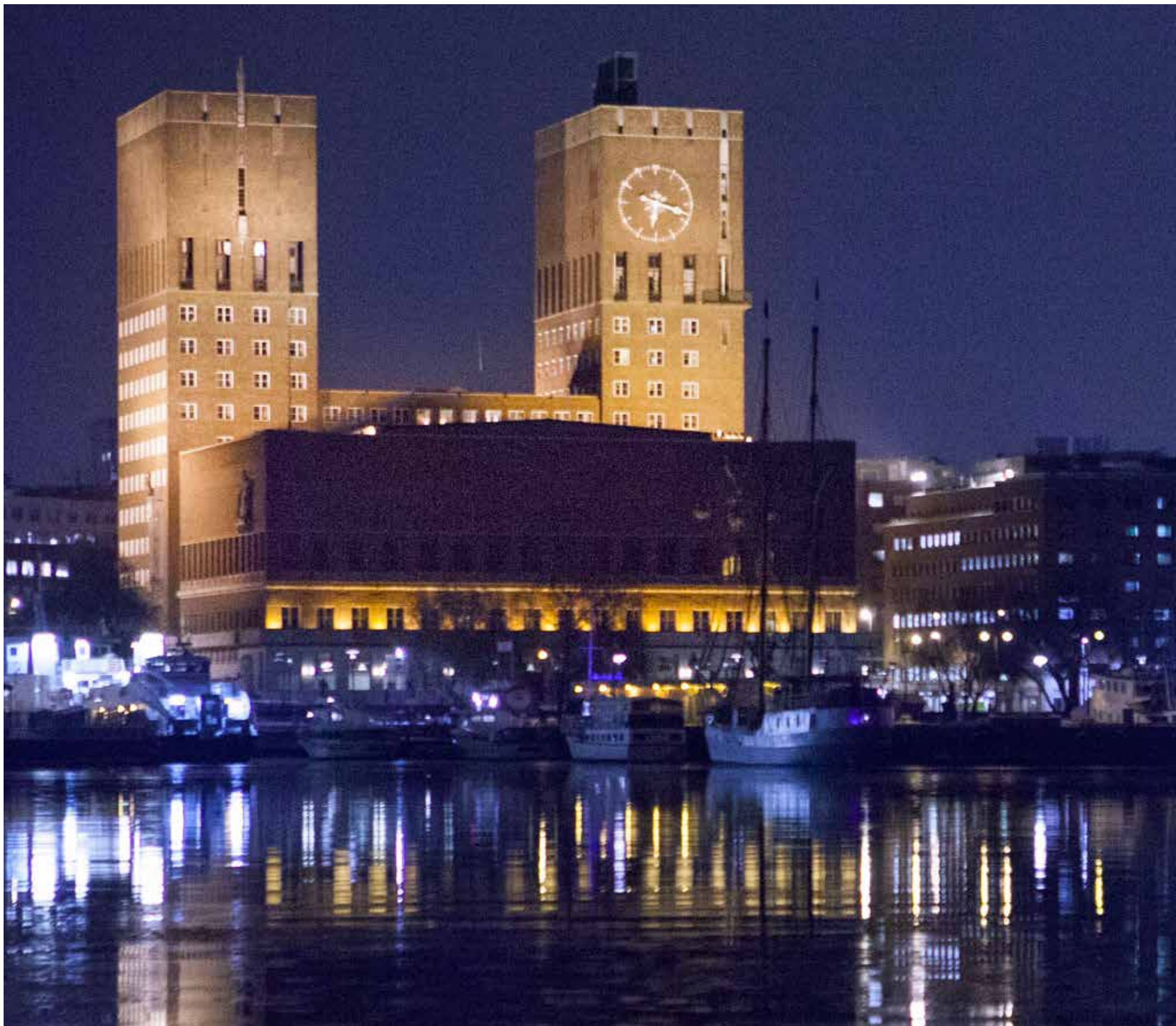
Fjeld håper å være ferdig med Tolga-granskingen til jul.

FORNØYD: Magnus Holøyen er glad for at regjeringen setter i gang en større gransking av hans og brødrenes sak, og håper det også kan hjelpe andre som skulle få opprettet vergemål mot sin vilje.

Kommunenes registrering av psykisk utviklingshemmede

- Hvert år rapporterer kommunene inn antall innbyggere over 16 år med psykisk utviklingshemming.
- Disse tallene inngår i den kompliserte beregningen av hvordan midler fra staten skal fordeles mellom kommunene.
- Personene som registreres må ha diagnosen psykisk utviklingshemming eller en bekreftelse fra en lege eller psykolog på at tilstanden deres tilsvarer psykisk utviklingshemming. I tillegg må de få kommunale tjenester.
- I år tilsvarer denne kompensasjonen 656.000 kroner per person.
- Det er Helsedirektoratet som henter inn tallene, som igjen rapporteres videre til Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

FIKK TILBUD: Konsulentselskapet lokket Oslo kommune med 498 millioner i tilskudd hvis de økte antall psykisk utviklingshemmede i kommunen. Foto: NTB SCANPIX

«FANTASTISKE

Konsulentselskap tilbyr kommuner hjelp for å

Av MARIA MIKKELSEN, LONE LOHNE, JOSTEIN MATRE, MONA GRIVI NORMAN, NANNA JOHANNESSEN og ODIN JÆGER (foto)

NORDFJORDEID/OSLO (VG) Konsulentselskapet Sødermann har titalls norske kommuner som kunder. De mente Oslo hadde «noen fantastiske muligheter» dersom de registrerte flere innbyggere som psykisk utviklingshemmede.

I et tilbud i 2014 anslo selskapet at Oslo kommune kunne få 498 millioner kroner i ekstra overføringer fra staten.

For å bistå kommunen i dette arbeidet, ba selskapet om å få utbetalt en andel, to promille, av de po-

tensielt økte statlige overføringer.

Konsulentselskapet Sødermann AS oppgir å ha jobbet med 45 norske kommuner. Flere har fått tilbud om bistand knyttet til registreringen av psykisk utviklings-

hemmede. Det er uklart hvor mange av kommunene som har takket ja.

Registreringen av psykisk utviklingshemmede påvirker hvor mye kommunene får i overføringer fra staten. Ordningen skal veie opp for

at det kan koste mye å gi tjenester til denne gruppen.

Doblet inntekten

VG har tidligere avdekket at antallet som blir rapportert inn av kommunene, har økt med 3000 personer de siste ti årene. Statlige myndigheter har frem til nå ikke kontrollert grunnlaget.

Konsulentselskapet Sødermann Rådgivning ble etablert i 2013 av Petter Sødermann, tidligere leder i helse- og sosialsektoren i Eid kommune i Sogn og Fjordane. Målet er

ifølge selskapet å hjelpe kommunale ledere med å «øke handlingsrommet».

Selskapet doblet i fjor inntektene fra 7,5 til 15 millioner kroner, skrev lokalavisen Fjordabladet i september. Selskapet, som i fjor skiftet navn til Sødermann AS, har 21 ansatte.

VG har fått innsyn i e-posten og tilbudet selskapet sendte Oslo kommune i 2014.

«I forbindelse med en stor undersøkelse av psykisk utviklingshemmede og kommunal økonomi så ser man

GRUNNLEGGER: Petter Sødermann startet konsultentselskapet Sødermann Rådgivning i 2013.

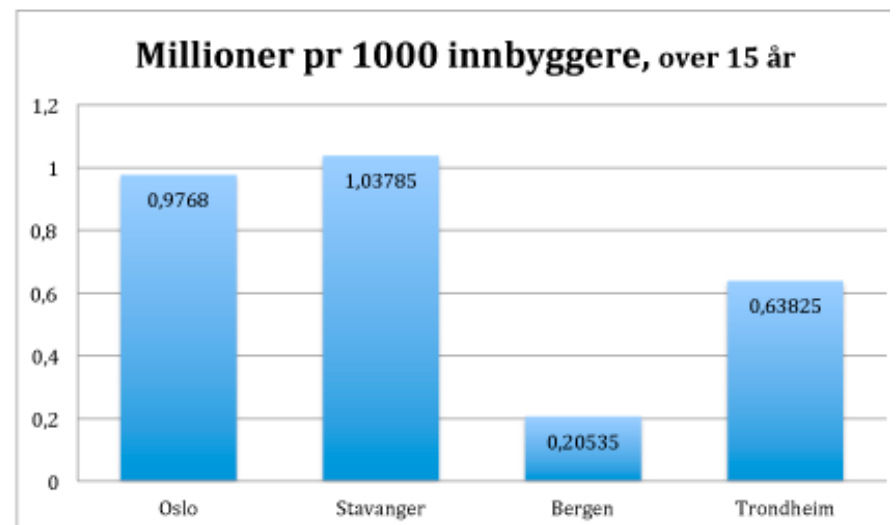

SØDERMANN
RÅDGIVNING AS

I forbindelse med en stor undersøkelse av psykisk utviklingshemmede og kommunal økonomi så ser man at **Oslo kommune har noen fantastiske muligheter:**

For Oslo kommune utgjør denne muligheten ca 1% av total budsjettet for 2014. Om Oslo kommune hadde rapportert samme forekomst av psykisk utviklingshemmede som landsgjennomsnittet så ville de motta 498 millioner mer i statstilskudd.

Store deler av denne muligheten følger samme mønster som er kjent fra andre kommuner. De inntektene som skulle tilfalt Oslo kommune, forsvinner mellom produksjon av tjenestene, og innkreving av inntektene. Dette kan endres.

Dette er tapte inntekter pr 1000 innbyggere over 15 år, målt mot landsgjennomsnitt for de fire byene.

Alle tall er fra 1.1.2013, som er siste innrapporterte tall fra kommunene. Neste innrapportering skjer den 15.4.2014. Antall psykisk utviklingshemmede er basert på Helse Direktoratet, befolknings tall kommer fra SSB pr 1.1.2013

TILBUD: Slik henvendte konsultentselskapet Sødermann Rådgivning seg (faksimilene over) til Oslo kommune i januar 2014.

KRITISK: Professor Karl Elling Ellingsen mener det er svært uheldig når det nærmest fremstår som om psykisk utviklingshemmede er en vare. Foto: PRIVAT

MULIGHETER»

Øke tilskudd for psykisk utviklingshemmede

at Oslo kommune har noen fantastiske muligheter», het det i henvendelsen.

Konsultentselskapet viser til at Oslo kommune har registrert færre psykisk utviklingshemmede enn landsgjennomsnittet og flere av de største byene i Norge.

«Differansen kan også uttrykkes som pengeverdi. Siden man kjenner overføringen pr. psykisk utviklingshemmet fra staten», skriver selskapet.

For å utarbeide en analysemodell for Oslo kommune ville Sødermann

AS ta to promille av det de omtalte som «beregnet potensial» – rundt 647 400 kroner. For rådgivning, kurs og opplæring ba selskapet om en timespris på 5000 kroner.

Oslo kommune takket nei.

Oslo: – Useriøst

– Byrådsavdeling for finans valgte å ikke inngå noen avtale med Sødermann AS fordi tilbudet ble oppfattet som useriøst. Ved konsulentanskaffelser må uansett reglement for offentlige anskaffelser følges, sier kommunaldirektør Arild Sund-

berg i en kommentar til VG.

Selv sier selskapet at målet var å gi psykisk utviklingshemmede tilbudet de har krav på.

– Det vi peker på her, er at det ikke er grunn til å tro at det er færre psykisk utviklingshemmede i Oslo enn ellers i landet. Vi peker altså på at Oslo kommune kanskje ikke har gjort jobben sin godt nok når det gjelder å ha oversikt over hvem av innbyggerne i hovedstaden som har krav på et tilbud, skriver grunnlegger Petter Sødermann i e-post til VG.

I presentasjoner VG har fått innsyn i, oppgir selskapet å ha jobbet med 45 kommuner over hele landet de siste fire årene.

Harstad er en av kommunene som har kjøpt tjenester av Sødermann. Rådmann Hugo Thode Hansen var ikke klar over at avtalen de inngikk i juni også var knyttet til registreringen av psykisk utviklingshemmede.

– Etter at VG tok kontakt, har vi gjennomgått avtalen. Vi har stoppet prosessen og delene av avtalen som er knyttet til psykisk utviklings-

hemmede. Vi ser at det kan misforstås, spesielt etter Tolga-saken. Vi som kommune kan ikke drive med noe som kan oppfattes etisk feil av våre ansatte eller av samfunnet for øvrig, sier han til VG.

Rådmannen sier han nå er blitt kjent med at flere av kommunens ansatte har reagert på avtalens innhold.

– Denne avtalen kan ikke sammenlignes med Tolga-saken, men møter den i noen av de etiske spørsmålene denne saken reiser. Avtalen innebærer at selska-

TOLGA-SAKEN

«Nå kan jeg fylle kjøpe meg mat regninger selv»,

Av LONE LOHNE og
KRISTER SØRBØ (foto)

**TOLGA (VG) –
Da han ble kvitt
vergen, kunne jeg
senke skuldrene.
Da behøvde jeg
ikke være redd for
ham lenger, sier Liv
Melgård, moren til de
tre Tolga-brødrene.**

På plenen ved inngangspartiet står en traktor parkert, og inntil garasjen ligger en haug med arbeidsklær sammenkrøllet. Noen hunder uler noen hundre meter unna og to ekorn piler over plenen og forsvinner opp i et tre.

VG venter utenfor huset til Magnus Holøyen (25) mens han vasker opp og setter på kaffetrakteren.

– Jeg hadde glemt at dere kom på besøk i dag, sa han og smilte lurt da han lukket døren bak seg.

Mye har skjedd i 25-åringens liv på kort tid. VGs avsløring om feilaktig registrering av ham og brødrene som psykisk utviklingshemmede, har skapt reaksjoner over hele landet.

«Kan ... når jeg vil»

Saken har ført til at brødrene har fått en uforbeholden unnskyldning av både statsminister Erna Solberg og Tolga-ordfører Ragnhild Aashaug, samt at regjeringen har iverksetter full granskning.

– Når jeg kommer inn på butikken, spør folk hvordan det går med kjendisene, sier Magnus.

VG har sluppet inn i varmen.

Det er under en måned siden han fikk beskjed om at Fylkesmannen i Hedmark har opphevet det ufrivillige vergemålet hans. Å bli satt under vergemål betyr at man mister styringen over eget liv og egen økonomi. Nå sier 25-åringen at han er «fri».

– Jeg kan fylle diesel når jeg vil, kjøpe meg mat når jeg vil, betale regninger selv, sier han til VG.

Brødrene Arvid og Lars Peder fikk opphevet sine vergemål i henholdsvis februar og juni.

«Tolga med træl»

Mandag var det to viktige møter i Tolga kommune. Dagen startet med et ekstraordinært møte i kontrollutvalget, der det ble stilt

«RIKSKJENDIS»: – Du har blitt rikskjendis, sier mor Liv Melgård til sønnen Magnus Holøyen (25). De er lettet over at saken de har kjempet er tatt på alvor

tre spørsmål til rådmann Siv Stuedal Sjøvold.

– Vi sier at vi er «Tolga – kommune med tæl». Nå oppleves det som vi er «Tolga – kommune med træl», sa utvalgsleder Marit Gilleberg til VG.

Med «træl» mener hun at den siste tiden har vært vanskelig. Nå er lederen klar for en intern opprydning.

VG har skrevet at Tolga kommune doblet antall registrerte psykisk utviklingshemmede fra

2013 til 2014. Fra fem til ti personer.

«Av de personer som omtales i VG viser opplysninger fra revisor at ingen av brødrene er en del av den påpekte økningen fra 5–10 i 2014», skriver kontrollutvalget i sitt vedtak fra møtet.

Mandag kveld vedtok et enstemmig kommunestyre at det skal bestilles en såkalt forvaltningsrevisjon. Det vil si en uavhengig undersøkelse som skal gi lokalpolitikere informasjon om iverksetting og effekt av offentlige

diesel når jeg vil, når jeg vil, betale sier Magnus (25)

TILBUD: Som følge av VGs Tolga-avsløringer, har Magnus og moren Liv fått tilbud om Danmarks-tur og torsketunge-middag.

FRIHETEN: – Nå kan jeg fylle diesel når jeg vil, sier Magnus Holøyen stolt, før han setter seg på traktoren.

SKAL UNDERSØK: – Det som er viktig for meg å presisere er at dette ikke handler om å finne en syndebock, sier ordfører Ragnhild Aashaug (Sp) om den vedtatte bestillingen av forvaltningsrevisjon. Til venstre: Rådmann Siv Stuedal Sjøvold.

både kommunalt og nasjonalt.

tiltak. Ordfører Ragnhild Aashaug (Sp) sier det er særlig viktig å avdekke om det er gjort kritikkverdige saksbehandlingsfeil i kommunen. Det er vedtatt at forvaltningsrevisjonen skal se

nærmere på saksbehandlingen i perioden 2013–2018. – Det som er viktig for meg er å presisere er at dette ikke handler om å finne en syndebock. Dette handler om hvordan vi kan få best mulig rutiner på dette feltet og

sikre brukergruppen en riktig saksbehandling, sier ordføreren. Det er kontrollutvalget i Tolga som nå får i oppdrag å lage et forslag til hvordan dette skal gjennomføres, hva det skal koste og som det igjen skal stemmes over i kommunestyret.

– Vi har hele nasjonens blikk på oss, så det vi finner frem til tror jeg har stor betydning også for andre kommuner. Vi er opptatt av at vi er vårt ansvar bevisst, og vi skal rydde opp, sier Aashaug. – Du trenger vel ikke fat, vel?

Det er jo bare kjeks.

Holøyen erter moren sin, Liv Melgård, som varter opp gjestene mens hun snakker om juleforberedelsene. Nå må hun snart vite når sønnen skal i fjøset på julaften, så hun vet når hun skal sette på potetene. Det blir kanskje ikke middag før halv åtte.

På bordet står blomster fra fremmede som har lest om familien i mediene.

– Er ikke alene

– Det har kommet mange telefoner. De sier at de tenker på oss og synes det er flott at VG har tatt saken, og at det er viktig at dette kommer frem. Vi vet at vi er ikke alene, sier hun til VG.

– Også er det noen som har invitert oss til Danmark, til et feriehus. Det må vi prøve å bli med på, sier hun, pirker sønnen i siden og fortsetter:

– Og torsketunge-middag og feriedager i Nord-Norge.

For litt over en uke siden satt ordfører og varaordfører rundt det samme bordet, i huset der Melgård bor sammen med sønnen Arvid. Under besøket ga ordfører Aashaug familien en uforbeholden unnskyldning.

– Hun hørte på meg, sier Melgård.

– Unnskyldningen burde vel kommet før, men det var greit når den kom, sier hun.

Det er en lettet mor som forteller om hvordan det var å få opphevet vergemålet for sin tredje sønn tidligere i oktober.

– Ikke redd lenger

– Da han ble kvitt vergen, kunne jeg senke skuldrene. Da behøvde jeg ikke være redd for ham lenger. Jeg har nok brukt en uke på å klare å få litt mer overskudd. Alt overskuddet var borte, alt dreide seg om dette, sier hun.

Nå ønsker familien å se fremover. Men først vil moren ha svar på ett sentralt spørsmål:

– Er diagnosene opphevet? De står jo fortsatt oppført som psykisk utviklingshemmede, så vidt jeg vet, sier hun.

Hun blar gjennom en tykk perm med en plastlomme per dokument i saken, mens hun forsøker å finne et brev hun ikke har fått svar på ennå.

– Jeg gleder meg til å pensjonere denne permten.

lone.lohne@vg.no

TOLGA-SAKEN

FASTHOLDER KRITIKKEN

STATSRÅD: Monica Mæland (H) er kommunalminister.

Mæland møtte omstridt konsulentselskap

IDEPARTEMENTET: Hilde Langtang og Petter Sødermann på vei inn til møtet med kommunalministeren i Oslo mandag.

Av JOSTEIN MATRE og THOMAS ANDREASSEN (foto)

KOMMUNALDEPARTEMENTET (VG) Forrige uke fortalte kommunalminister Monica Mæland at hun er rystet over kommuners bruk av konsulentselskapet Sødermann. Det endret seg ikke etter et møte med selskapet mandag.

– Jeg står fast ved kritikken mot å bruke konsulentselskap til å rapportere inn disse tingene, sier Høyre-statsråden til VG etter møtet.

Tirsdag i forrige uke kunne VG avsløre at konsulentselskapet Sødermann har tilbudt flere titalls norske kommuner hjelp til å registrere flere innbyggere som psykisk utviklingshemmet, som vil gi kommunene større inntekter. Mot at Sødermann får en andel av merinntektene.

I en henvendelse til Oslo kommune, som takket nei fordi de mente selskapet fremsto som «useriøse», skrev de at kommunen ville ha «noen fantastiske muligheter» dersom de registrerte flere innbyggere som psykisk utviklingshemmede.

– Uenige i faktagrunnlaget

Andre kommuner har takket ja til Sødermann. Det sa statsråden dagen etter VGs avsløring at var helt feil å gjøre. Hun sa hun var rystet, og mente at dette var et kjent system kommunene har hatt 20 år på å sette seg inn i.

– Det er overhodet ikke behov for noe konsulentvirksomhet. Tvert imot. Det vil være et misbruk av midler som burde gått til tjenestebestilling for innbyggere. Det er uklokt, unødvendig og feil bruk av penger, slo statsråden fast.

Det gjentar hun mandag.

Sødermann mener på sin side at mange små kommuner har behov for ekstern kompetanse og faglige råd, og at de har jobbet ut ifra det behovet.

– De er jo uenige i faktagrunnlaget. De mener at kommunene har problemer med å rapportere inn dette. Jeg mener kommunene ikke har det, og har fått bekreftet det

te av KS og kommunerevisorene, sier Mæland, som mandag også hadde møter med KS, kommunenes interesseorganisasjon, og Norges kommunerevisorforbund i kjølvannet av Tolga-saken.

Sødermanns daglige leder, Hilde Langtang, og gründer, Petter Sødermann, gir overfor VG uttrykk for at det var et godt møte med kommunalministeren.

– Jeg opplever at hun hørte på oss og forstår. Jeg opplever at hun på ingen måte er kritisk til oss som bedrift, sier Langtang.

Mæland sier til VG at Sødermann også har fortalt henne om sin virksomhet utover hjelpen til å registrere innbyggere med psykisk utviklingshemming.

– Mitt inntrykk er at de driver med mye spennende, men på akkurat dette punktet er vi rett og slett uenige, fastholder Mæland, som sier at hun likevel ikke ba dem stanse den virksomheten hun ikke liker at selskapet driver.

Konsulentselskapet ba om møtet med statsråden for å rydde opp i det de mener er en feil fremstilling i VG av deres virksomhet. I møtet fortalte de Mæland flere av de samme tingene de søndag hevdet i en pressemelding; Blant annet de ikke jobber med å fatte vedtak, at de ikke har innsyn i journaler og at de ikke jobber med diagnostisering.

– Ikke gråsoner

– Vi jobber ikke innenfor noen gråsoner i regelverket. Tvert imot. Vi jobber heller med å forhindre slik type saker (Tolga-saken journ.anm.). Vi jobber forebyggende og med å hjelpe kommunene til å klare å ha den oversikten de trenger å ha innenfor dette feltet, sier Langtang.

Monica Mæland var i forrige ukes intervju med VG også svært kritisk til språkbruket Sødermann brukte i sitt tilbud til Oslo kommune. Dette var tema på mandagens møte.

– Vi fikk lov til å fortelle at det brevet som havnet på forsiden av VG ble skrevet av en gründer som på det tidspunktet ikke hadde noen avtaler, men som forsøkte å finne sin første kunde, sier Petter Sødermann.

Konsulentselskapet har tatt selvkritikk på språkbruk og prismodellen der de tar provisjonsbetalt og får en andel av kommunenes merinntekter for eventuell registrering av flere innbyggere med psykisk utviklingshemming.

VG 17. OKTOBER

TOLGA FEIL

To av brødrene registrert som utviklingshemmede alt i 2010

Av MONA GRIVI NORMAN, MARIA MIKKELSEN, FRANK HAUGSBØ, ANDERS SOOTH KNUTSEN og KRISTER SØRBØ (foto)

Tolga kommune erkjenner nå at to av brødrene Holøyen fikk feil opplysninger om når de først ble registrert som psykisk utviklingshemmede.

De siste ukene har VG fortalt om brødrene Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen som ikke visste at kommunen hadde ført dem opp i sitt register over psykisk utviklingshemmede.

Norske kommuner får rundt en halv million kroner i økte årlige overføringer fra staten per psykisk utviklingshemmet som får en kommunal tjeneste.

I april i år stilte Lars Peder, Arvid og Magnus Holøyen likelydende spørsmål til kommunen: *I hvor mange år har Tolga kommune inkludert meg i denne registreringen?*

«Vi finner at du er registrert siden 2013», svarte rådmann Siv Sjøvold til Lars Peder og Magnus Holøyen to måneder senere. Arvid Holøyen fikk opplyst at han hadde vært registrert siden 2012.

Nå viser det seg at to av brødrene ble registrert allerede i 2010.

Nye opplysninger

Brødrene har valgt å dele brevene de fikk fra kommunen med VG. Rådmannen vil ikke bekrefte identiteter knyttet til registreringene.

Rådmann Siv Sjøvold innrømmer at opplysningene som ble sendt til de tre brødrene var feil for to av dem.

– I dag har vi fått tilgang på opplysninger som går tilbake til 2008. Ut fra denne informasjonen ser vi at to av de nevnte er registrert siden 01.01.10 og en siden 01.01.13, skriver rådmann Siv Sjøvold i en e-post torsdag.

– Ganske utrolig

Lars Peder Holøyen (35) sier han er overrasket over at opplysningene de fikk fra kommunen i vår ikke var riktige.

– Da har de jo skrevet noe som ikke er sant. Det er dumt hvis kommunen sender ut brev som ikke stemmer, sier han.

Da VG snakket med Lars Peder torsdag ettermiddag, var han på besøk hjemme hos moren Liv Mel-

VG 6. OKTOBER

gård. Også hun reagerer på at kommunen har registrert brødrene i flere år enn de først fikk vite.

– At de ikke har klart å få dette rett er ganske utrolig. I denne saken føles det som det dukker opp stadig nye ting fra kommunen. Det er slettes ikke bra, sier hun.

– Fikk informasjon i dag

En utredning av Lars Peder og Magnus Holøyen fra februar i år, viser at de ikke har diagnosen. Den tredje broren Arvid ble ført opp i kommunens register før han hadde blitt utredet i spesialisthelsetjenesten. VG har også skrevet at Tolga kommune doblet antall psykisk utviklingshemmede fra 2013 til 2014. Fra fem til ti personer.

Mandag denne uken måtte rådmann Siv Sjøvold svare kontrollutvalget på hvordan kommunens registrering av psykisk utviklingshemmede har foregått. Hovedbudskapet fra rådmannen var at de tre brødrene ikke var en del av 2014-økningen.

Rådmann Siv Sjøvold sier at kommunen har måtte hente fram opplysninger eldre enn 2012 hos revisor og at dette først ble klart torsdag denne uken.

– Hva tenker du om at to av brødrene fikk feil opplysninger om når de først ble registrert som psykisk utviklingshemmede av kommunen i Altinn-registeret?

– Vi har ikke hatt informasjon før i dag når det gjelder registrering i årene før 2012. Derfor har vi for noen svart «Vi finner at du er registrert siden...» noe som på det tidspunktet var den informasjonen vi hadde. Når vi nå i dag får tilgang til arkivinformasjonen fra før 2012, viser det seg at noen var registrert på et tidligere tidspunkt, skriver hun.

Rådmannen legger til at alle tall kommunen har registrert inn tilbake til 2008 har blitt godkjent av revisor.

– Om det i ettertid skulle vise seg at grunnlagsinformasjon for godkjenningen ikke var tilstrekkelig, vil en gransking avdekke.

VG har analysert ti år med re-

Tolga-saken

● Lørdag 6. oktober fortalte VG om de tre brødrene Arvid, Lars Peder og Magnus Holøyen.

● Kommunen registrerte dem som psykisk utviklingshemmede noe som ga mer inntekter til kommunen. Tester fra i år viser at Lars Peder og Magnus ikke har psykisk utviklingshemming.

● Vinteren 2017 ble alle tre brødre satt under vergemål. En lege de aldri hadde møtt, erklærte at det ikke var behov for å be om deres samtykke.

● Arvid og Lars Peder fikk opphevet sine vergemål etter klager. Torsdag 11. oktober opphevet Fylkesmannen vergemålet for Magnus Holøyen.

● Regjeringen har varslet en stor offentlig gransking av Tolga-saken innenfor diagnostisering, vergemål og tilskuddsordningen for psykisk utviklingshemmede.

● Tolga kommune har bestilt en ekstern gjennomgang av kommunen i etterkant av saken.

gistreringer av psykisk utviklingshemmede i samtlige norske kommuner. For Tolga sin del har antallet ligget stabilt på fem psykisk utviklingshemmede mellom 2008 og 2014.

Senhøsten 2014 ble det lagt fram en forvaltningsrevisjon av Tolga kommune. Den slo fast at kommunen hadde vært for dårlig til å registrere og gi bistand til utviklingshemmede. Dette kunne ha kostet kommunen millioner i manglende overføringer fra staten og førte til en opprydding.

Noen få uker etter at rapporten kom, skrev Arvid Holøyens fastlege en henvisning til Sykehuset Innlandet for å få ham utredet. Bakgrunnen var «at det fra Tolga kommune er etterspurt diagnoser hos Arvid. Man etterlyser da om han kan ha en psykisk utviklingshemmingsdiagnose som vel gir mer inntekter til kommunen».

Henvisningen kom tre år etter at Tolga kommune først begynte å registrere ham som psykisk utviklingshemmet.

– Hadde denne forespørselen noe med revisjonsrapporten og oppryddingen å gjøre?

– Når det gjelder forhold knyttet til revisjonsrapporten tilbake i tid, har jeg ikke nok grunnlag for å uttale meg om dette og en gransking vil belyse disse spørsmålene, skriver Sjøvold i en e-post.

BRØDRE: Tolga kommune har i flere år registrert Arvid (f.v.), Lars Peder og

INFORMERTE

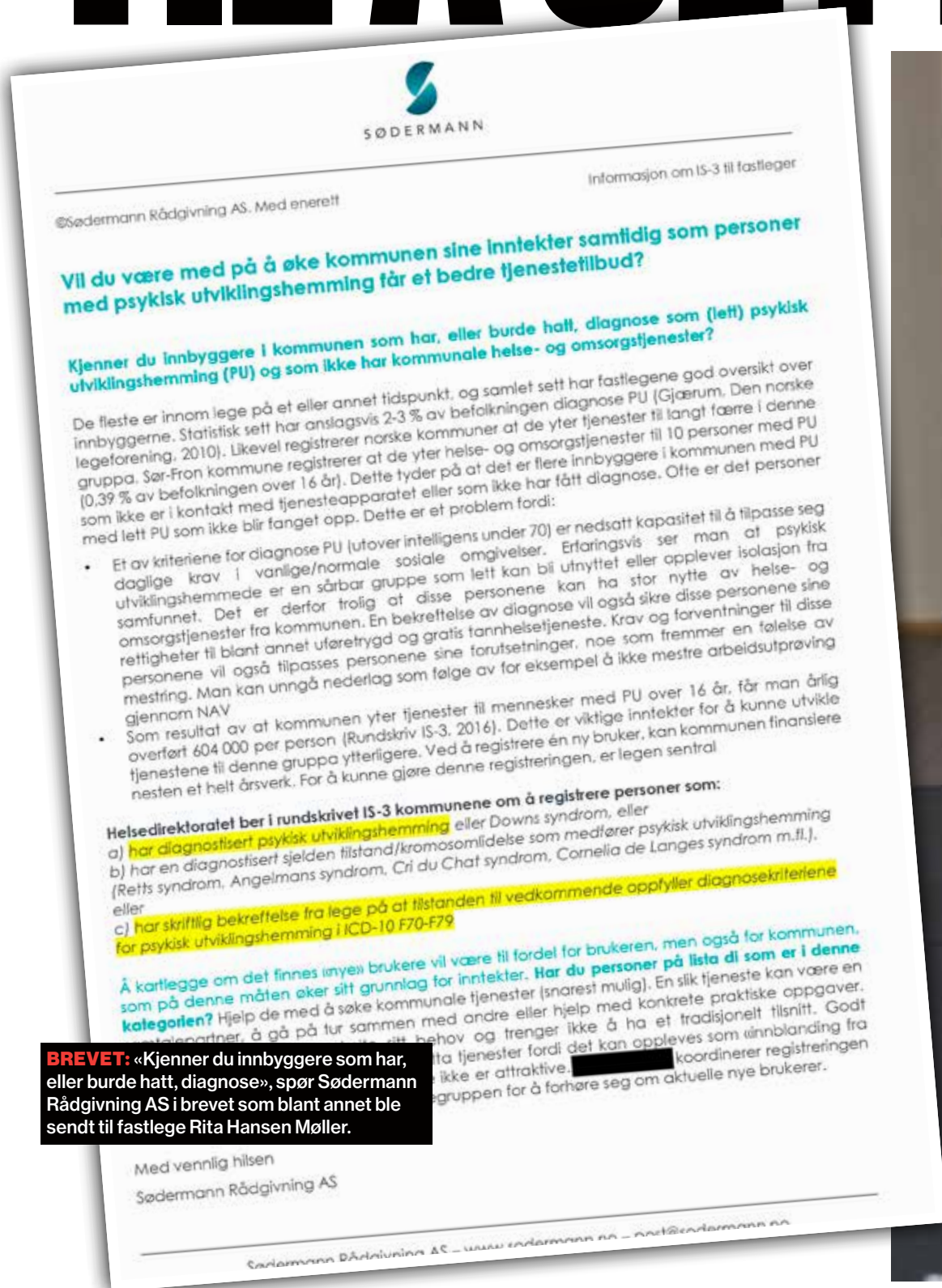

Magnus Holøyen som psykisk utviklingshemmede. Nå viser det seg at de har vært registrert lenger enn de først fikk opplyst.

■ Fikk brev fra konsulentselskap

■ Kommunen

FASTLEGE: – FØLT TIL Å SETTE DIAG

BREVET: «Kjenner du innbyggere som har, eller burde hatt, diagnose», spør Sødermann Rådgivning AS i brevet som blant annet ble sendt til fastlege Rita Hansen Møller.

OPPRØRT: Fastlege Rita Hansen Møller reagerte på henvendelsen fra konsulentselskapet Sødermann.

Av FRANK HAUGSBØ, LONE LOHNE, JOSTEIN MATRE, MONA GRIVI NORMAN, MARIA MIKKELSEN og MATTIS SANDBLAD (foto)

Fastleger i Sør-Fron ble oppfordret av konsulentselskapet Sødermann til å lete etter «nye» brukere, som kunne øke kommunens inntekter.

Ett av forslagene fra selskapet var at personer fikk tilbud om gåturer sammen med andre, slik at kommunen kunne motta det årlige tilskuddet på over 600 000 kroner.

– Jeg ble sint og opprørt da jeg fikk brevet. Jeg følte at Sødermann ba meg sette diagnoser på et litt tilfeldig og lettvt grunnlag. Det var jeg sterkt imot, sier fastlege Rita

Hansen Møller i Sør-Fron til VG.

For to uker siden avdekket VG at konsulentselskapet Sødermann har tilbudt flere titalls norske kommuner hjelp til å registrere flere innbyggere som psykisk utviklingshemmet, noe som vil gi kommunene større inntekter.

Brev til fastlegene

For at norske kommuner skal få statlige overføringer for psykisk utviklingshemmede, må innbyggere

både ha diagnosen – og motta en form for kommunal tjeneste.

28. oktober 2016 inngikk Sør-Fron kommune i Oppland en avtale med Sødermann Rådgivning AS om «inntektsoptimalisering», nærmere forklart i avtalen som «faglig bistand for å sikre optimal ressurstilgang».

Tre uker senere fikk de fire fastlegene i Sør-Fron en e-post fra kommuneledelsen der et brev fra Sødermann var vedlagt. I brevet blir legene spurt om de vil være med på

å øke kommunen sine inntekter, samtidig som personer med psykisk utviklingshemming får et bedre tjenestetilbud.

«Kjenner du innbyggere i kommunen som har, eller burde hatt, diagnose som (lett) psykisk utviklingshemming og som ikke har kommunale helse- og omsorgstjenester?», skriver Sødermann.

Selskapet viser til Helsedirektoratets kriterier for å rapportere inn personer med psykisk utviklings-

betalte selskapet 25 prosent av «skapt resultat»

TE MEG PRESSET

DIAGNOSER

hemming, som det aktuelle året utløste et tilskudd på cirka 604 000 kroner per person.

«Har du personer på lista di som

er i denne kategorien? Hjelp de med å søke kommunale tjenester (snarest mulig). En slik tjeneste kan være en samtalepartner, å gå tur sammen

med andre eller hjelp med konkrete praktiske oppgaver», heter det.

Sødermann poengterer at ved å registrere en ny bruker, kan kommunen finansiere nesten et helt årsverk.

«For å kunne gjøre denne registreringen, er legen sentral», heter det.

Nektet å delta

Fastlege Rita Hansen Møller sier til VG at hun reagerte sterkt på forslagene fra Sødermann.

– Jeg tror ikke det var tilfeldig at de nevnte tiltak som samtalepartner og gåturer. Dette er jo ting som ikke koster noe særlig, og som kommunen dermed kan tjene mye penger på, sier legen.

Hansen Møller sier at hun nektet å delta i prosjektet.

– Jeg følte meg presset, men ga klar beskjed om at jeg ikke ville være med på å finne på diagnoser på brukere. Rådgiveren fra Sødermann forklarte at det ikke bare var bru-

kere med fastsatt diagnose, men også de med nedsatt funksjon som kunne passe med eller ligne på psykisk utviklingshemming, som skulle registreres.

Opphetet ordveksling

I november 2016 deltok Hansen Møller og lederen for tjenestetildeling i kommunen på et telefonmøte med en konsulent fra Sødermann. Møtet endte i munnhuggeri, sier hun. ➔

3000

En kartlegging VG har gjort, viser at antall personer registrert med psykisk utviklingshemming har økt med 3000 mennesker de siste ti årene. Registreringen påvirker hvor mye penger kommunene får. Staten har ikke gjort noe for å kontrollere om tallene er riktige.

TOLGA-SAKEN

KREVER SVAR

Eksplasjon i antall registrerte psykisk utviklingshemmede skjer i tråd med regelverket – lokalpolitikere bekymret

Av FRANK HAUGSBØ, MARIA MIKKELSEN og MONA GRIVI NORMAN
Kommuner over hele landet må svare for om registreringen av psykisk utviklingshemmede skjer i tråd med regelverket.

Kravene fremmes etter Tolga-saken og VGs kartlegging av kommunenes registrering av psykisk utviklingshemmede som mottar en tjeneste. Kommunene får ekstra overføringer fra staten fordi det kan være dyrt å gi et godt tilbud.

I Alvdal ber Senterpartiet ordføreren svare på om alt har skjedd etter boken.

– Tolga er nabokommunen vår og vi har interkommunale samarbeidstiltak. Det er samme område og vi bruker en del av de samme rutinene. Vi blir bekymret når vi ser slike saker, sier kommunestyrerepresentant Audun Eggset til VG.

– Hva er du bekymret for?

– Jeg synes det er rart at det kan skje der. Da kan det skje andre steder også. Politikere er ombudsmenn for befolkningen og da skal vi stille disse spørsmålene på vegne av bygdene.

– Må være sikre

Alvdal rapporterte 13 personer som psykisk utviklingshemmede i 2017. Antallet per tusen innbyggere har de ti siste årene økt fra 5,7 i til 6,7.

– Jeg har ingen mistanker om at det har skjedd noe galt. Men vi vil være på den sikre siden. Dette er noe alle kommunestyre burde ta opp og diskutere, sier Eggset.

Det var nettvissen Alvdal midt i vøla som først omtalte saken.

– Diagnostisering er et faglig spørsmål og utøves av fagfolk. Jeg kan garantere at kommunens ledelse aldri legger seg opp i hvem som får en diagnose. Jeg tror systemet er riktig, men jeg kan ikke garantere for den enkelte fagpersonens vurdering, sier Ap-ordfører Johnny Hagen til VG.

Frykter økonomi som hovedargument

I kommuner over hele landet stiller lokalpolitikere spørsmål om økningen har naturlige forklaringer.

I Larvik ber Gina Merethe John-

sen (Frp) rådmannen og kommunalsjefen garantere at regelverket blir fulgt. Antallet registrerte psykisk utviklingshemmede i kommunen steg fra 164 i 2008 til 210 i 2017.

– Jeg er ute etter systemet; hvordan sørger vi for at vi kvalitetssikrer den enkelte, sånn at vi vet at vi ikke begår feildiagnostisering med økonomi som hovedargument? sa Johnsen til Østlands-Posten tirsdag.

Kommunalsjefen sier til avisen at Larvik har gode rutiner og at diagnostiseringen skjer på en ryddig måte.

Gransker seg selv

På Røros satte man i gang undersøkelser straks Tolga-saken ble kjent i VG.

– Jeg regner med at de fleste kommunene gjorde det da Tolga-saken kom opp, har rådmann Kjersti Forbord Jensås uttalt til Arbeidets Rett.

Lebesby kommune i Finnmark skal undersøke registreringene som ligger tilbake i tid. Kommunen hadde i 2017 10,9 psykisk utviklingshemmede per 1000 innbygger, som er den 20. høyeste andelen blant landets kommuner.

– Jeg har ingen årsaksforklaring på hvorfor vi har hatt en økning i antall psykisk funksjonshemmede innbyggere i kommunen de siste ti årene, men det jeg vet er at antallet faktisk har gått litt ned de to siste årene, sier rådmann Harald Larssen til Finnmark Dagblad.

– Vi er opptatt av at ting skal foregå riktig, og da er det en naturlig tanke å tenke om vi selv har gjort alt rett i forhold til disse brukerne, legger han til.

I Moss har kommunen varslet at den skal gå gjennom alle saker for å vurdere om dokumentasjonen er god nok, ifølge Moss Avis. Antallet registrerte psykisk utviklingshemmede økte fra 68 til 123 i perioden fra 2008 til 2017.

Bedt om forklaring

I Lunner kommune i Oppland ba kontrollutvalget om en redegjørelse etter at VG avdekket at 26 registrerte innbyggere ikke er utredet av spesialisthelsetjenesten. Statsminister Erna Solberg har omtalt dette som en absolutt standard.

I en statusrapport bekreftes opplysningene. Men kommunen avviser at noen kan ha blitt registrert på feil grunnlag.

– At ikke alle av de øvrige har vært gjennom den samme prosedyren, har forskjellige forklaringer. Dette handler blant annet om endringer i diagnosenavn i forbindelse med HVPU-reformen som kom i 1991. Å overføre til nye diagnosenavn trenger ikke å kreve ny diagnostisering for å være forsvarlig, sier virksomhetsleder Thore Ottershagen til avisen Hadeland.

Også i Etne har kommunen undersøkt hvorfor tre av 20 personer med psykisk utviklingshemming ikke er diagnostisert av spesialisthelsetjenesten.

– Vi har håndtert saken, og sjekket opp hva som er status til de tre brukerne. Det vil si at vi har gått ytterligere inn i rapportene og funnet ut at dette gjelder blant annet eldre personer, som er blitt diagnostisert på et veldig tidlig tidspunkt i livet sitt, sier enhetsleder Hilde Høyland til Haugesunds Avis.

Frykter maktovergrep

Ordførere over hele landet har de siste ukene måttet svare for hvordan innrapporteringen skjer i deres kommune.

I Risør har Frps Magnus Stø Kittelsen spurt ordføreren om hva som er gjort i etterkant av Tolga-saken for å kartlegge om noen i kommunen er feildiagnostisert og utsatt for samme maktovergrep. Ordføreren har svart at kommunen har gode rutiner, skriver Aust Agder Blad.

I Løten, Modum og Kristiansund har Frp stilt ordførerne det samme spørsmålet.

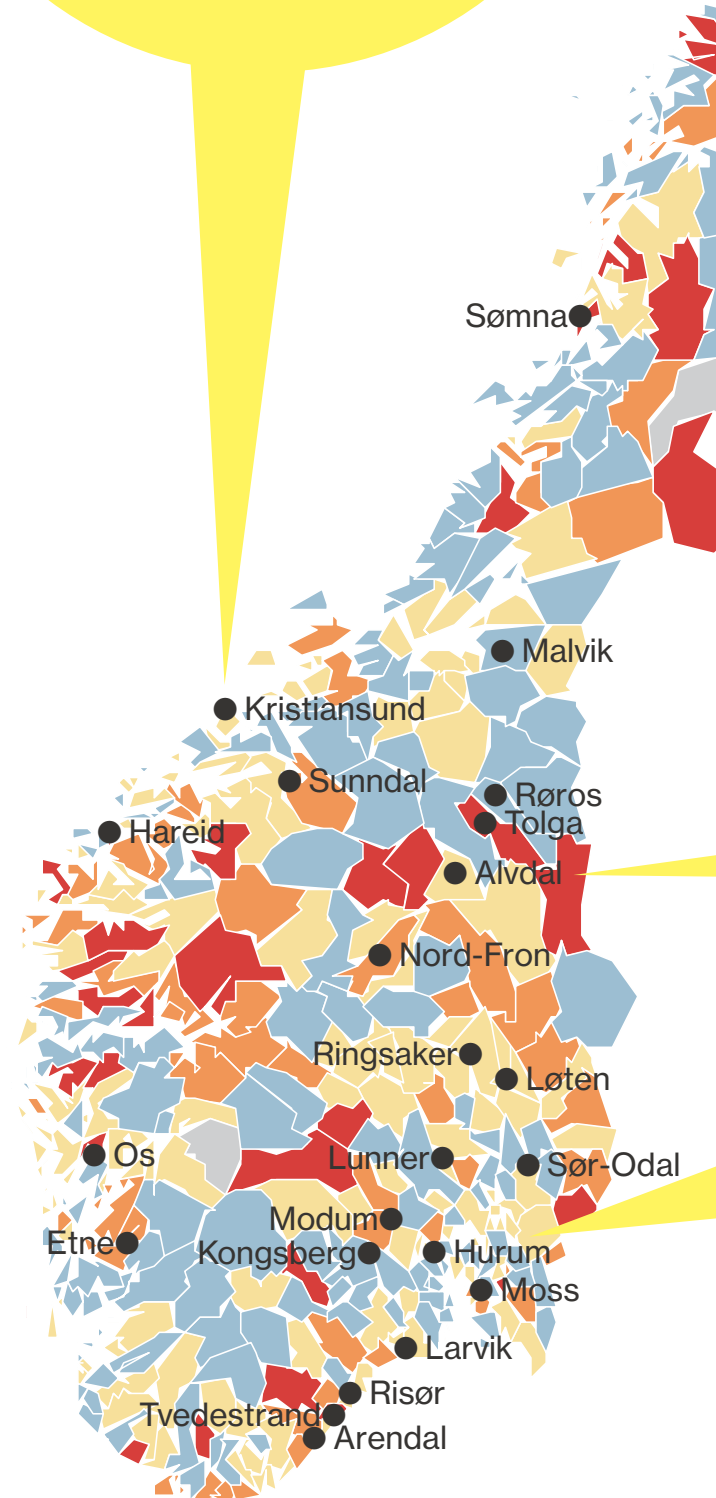
– Tolga-saken har opprørt hele Norge. Saken har vist hvordan enkeltmennesker blir lidende som følge av kommunenes urettmessige inngripen, og at menneskelig svikt i kommunen har medført umyndiggjøring av friske mennesker i strid med lov, forskrift og retningslinjer, skriver FrP-leder Erik Aukan i Kristiansund i en interpellasjon, ifølge Tidens Krav.

I et svar til Frps gruppeleder i Sør-Odal, svarer ordføreren at han har forsikret seg om at kommunen har en grundig og kvalitetssikret prosess.

I formannskapsmøtet i Os kommune forrige uke ville Laila Reiertsen (Frp) ha svar på hvilke rutiner man har for diagnosesetting i kommunen. Kommunalsjefen for helse og omsorg, Monica Totland Melvold, svarte at Deloitte i en revisjon i 2017 ikke hadde noen merknader.

– Vi kjenner oss derfor trygge på at vi holder oss innenfor det regelverket som Helsedirektoratet pålegger oss, sa Mel-

KRISTIANSUND:
Tolga-saken har opprørt hele Norge. Saken har vist hvordan enkeltmennesker blir lidende som følge av kommunenes urettmessige inngripen.

3000

I 2008 registrerte kommuner i Norge 16 313 personer som psykisk utviklingshemmede. I 2017 var tallet 19 487. Dette er altså en økning på over 3000 personer på 10 år.

LANDET RUNDT

hemmede

LEBESBY:
Jegharingen årsaksforklaring på hvorfor vi har hatt en økning i antall psykisk funksjonshemmede innbyggere.

ENDRINGEN I ANDEL REGISTRERTE PSYKISK UTVIKLINGSHEMMEDE I KOMMUNENE DE SISTE TI ÅRENE

■ Nedgang ■ Liten økning ■ Stor økning
■ Ukjent/mangler data ■ Økning

HURUM:
I forhold til folketallet har vi mange med diagnosen psykisk utviklingshemming.

ALVDAL:
Det er samme område og vi bruker en del av de samme rutinene. Vi blir bekymret når vi ser slike saker.

OVERRASKET: Arvid (32), Lars Peder (35) og Magnus Holøyen (25) visste ikke at Tolga kommune hadde registrert dem som psykisk utviklingshemmede. Foto: KRISTER SØRBØ

Dette er saken

- Lørdag 6. oktober fortalte VG om de tre brødrene Arvid, Lars Peder og Magnus Holøyen.
- Kommunen registrerte dem som psykisk utviklingshemmede noe som ga mer inntekter til kommunen. Tester fra i år viser at Lars Peder og Magnus ikke har psykisk utviklingshemming.
- Vinteren 2017 ble alle tre brødre satt under vergemål. En lege de aldri hadde møtt, erklærte at det ikke var behov for å be om deres samtykke.
- Arvid og Lars Peder fikk opphevet sine vergemål etter klager. Torsdag 11. oktober opphevet Fylkesmannen vergemålet for Magnus Holøyen.
- Regjeringen har varslet en stor, offentlig granskning av Tolga-saken innenfor diagnostisering, vergemål og tilskuddsordningen for psykisk utviklingshemmede.
- Tolga kommune har bestilt en ekstern gjennomgang av kommunen i etterkant av saken.

Slik fungerer registreringen

- Hvert år rapporterer kommunene inn antall innbyggere over 16 år med psykisk utviklingshemming.
- Tallene inngår i beregningen av hvordan midler fra staten skal fordeles mellom kommunene. Kommunen kompenseres med rundt 656 000 kroner per person.
- Innbyggere som registreres må a) ha diagnosen psykisk utviklingshemming eller en bekrefteelse fra en lege eller psykolog på at tilstanden deres tilsvarer psykisk utviklingshemming b) være over 16 år og c) ha et vedtak om en kommunal tjeneste.
- Statsminister Erna Solberg har uttalt at diagnosen skal utredes av spesialisthelsetjenesten og at dette er en absolutt standard.

HAR TJENT

Konsulentselskap har bistått kommuner med registrering av psykisk utviklingshemmede

Av LONE LOHNE, MONA GRIVI NORMAN, JOSTEIN MATRE, NANNA JOHANNESSEN, MARIA MIKKELSEN, FRANK HAUGSBØ, JØRGEN BRAASTAD (foto) og TOMM W. CHRISTIANSEN (foto)

ØYER/BJØRKELANGEN (VG) Et titalls norske kommuner har kjøpt hjelp med å registrere flere psykisk utviklingshemmede. Det har skapt milliongevinst for konsulentfirmaet Sødermann.

– Vi har rett og slett gjort en dårlig deal. Det slo ganske stygt ut for oss, sier Frode Fossbakken.

Han er påtroppende kommunalsjef i Øyer kommune og skulle egentlig ikke begynt i jobben før på nyåret. Men de siste ukene har han måttet svare for hvorfor Opplands-kommunen i 2015 og 2016 inngikk en avtale med konsulentfirmaet Sødermann AS.

Året etter økte Øyer antall registrerte psykisk utviklingshemmede fra 16 til 25 personer.

Det sikret kommunen over fem millioner ekstra i statlige overføringer. Men 25 prosent av det skapte resultatet på 3,1 millioner måtte kommunen betale ut til konsulentfirmaet.

– I ettertid ser vi at dette er noe vi burde klart selv. Men nå var avtalen sånn at Sødermann kunne ta æren for mye av økningen og vi endte opp med en høy regning, sier Fossbakken.

– Dette er penger som egentlig skulle gått til psykisk utviklingshemmede?

– Ja, det kjenner vi på. Dette skulle gått til våre brukere og tjenester, ikke et konsulentfirma.

Fem millioner til Sødermann

VG har undersøkt avtaler og prismodeller i om lag 30 kommuner der Sødermann har bistått med registrering av psykisk utviklingshemmede siden 2014. VG har også kartlagt ti år med registrering av psykisk utviklingshemmede i samtlige norske kommuner.

De seks kommunene VG har valgt å se nærmere på har hatt en markant økning av psykisk utviklingshemmede etter at avtalen ble inngått – og betalt til sammen fem millioner kroner til konsulentselskapet. I tillegg kommer moms og reiseutgifter.

Disse kommunene er: Brønnøy, Balestrand, Austevoll, Skiptvet, Øyer og Aurskog-Høland.

Samtlige av disse kommunene har inngått en såkalt «no cure, no pay»-modell, som betyr at Sødermann kun tar betalt dersom de finner flere brukere som kan registreres. Til gjengjeld tar Sødermann en andel på 25 prosent (15 prosent i Brønnøy) av inntektene kommunene får fra staten.

Sødermann har tidligere annonsert at de avviker den omstridte prismodellen.

– Den resultatbaserte prismodellen ble i sin tid innført fordi den var etterspurt av kommunene. Alle disse kommunene fikk tilbud om en fastpris, men takket nei til den, sier grunnlegger Petter Sødermann til VG.

Austevoll kommune har nektet å betale deler av beløpet. De er nå i en rettstvist med selskapet.

Av kommunene Sødermann har bistått med registrering av psykisk utviklingshemmede er det også flere kommuner som har opplevd nedgang i antall registrerte personer eller ingen endring.

Dekket underskudd

Øyer er en av kommunene som valgte å inngå en avtale om provisjonsbetaling med Sødermann AS.

– Vi fikk tilbud om en fastpris på rundt 250 000 kroner, men magesfølelsen sa vel at det ikke var så galt fatt, at man hadde kontroll på det meste. Vi skulle selvsagt ikke gått inn i en sånn avtale, men det ble gjort i beste mening, sier Frode Fossbakken.

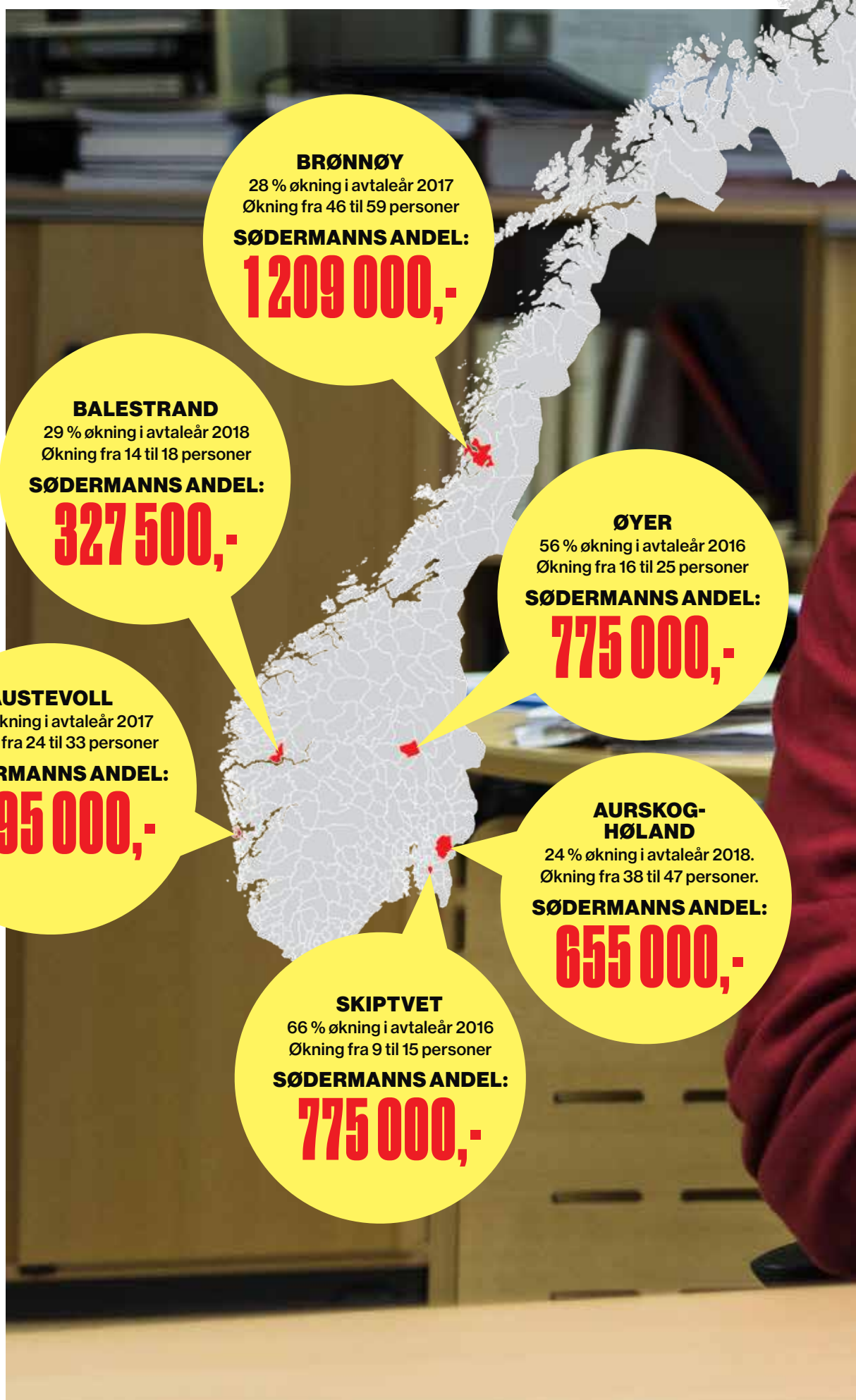
For Øyer kommune betydde den økte registreringen av ni psykisk utviklingshemmede 5,4 millioner kroner ekstra i statlige overføringer i 2016.

– Hva har dere brukt de ekstra millionene på?

– Det har gått inn i den store rammen som skal dekke lønnsutgifter og skape et godt tilbud for psykisk utviklingshemmede og andre helse- og omsorgstilbud. Dette er ikke øremerkede penger, men det har nok handlet mer om å dekke et underskudd mer enn å utvide tilbudet. Å komme på riktig nivå sammenlignet med andre kommuner, sier Fossbakken.

– Ugreit og uetisk

VG har skrevet om fastlege Rita Hansen Møller i Sør-Fron kommune, som sier hun føl-

MÅTTE BETALE: Påtroppende kommunalsjef Frode Fossbakken sier det var sure penger da Øyer kommune måtte

MILLIONER

FAKSIMILE: VG 6. oktober.

Bakgrunnen

- Lørdag 6. oktober fortalte VG om de tre brødrene Arvid, Lars Peder og Magnus Holøyen.
- Tolga kommune registrerte dem som psykisk utviklingshemmede noe som ga mer inntekter til kommunen. Tester fra i år viser at Lars Peder og Magnus ikke har psykisk utviklingshemming.
- Vinteren 2017 ble alle tre brødre satt under vergemål. En lege de aldri hadde møtt, erklærte at det ikke var behov for å be om deres samtykke.
- Arvid og Lars Peder fikk opphevet sine vergemål etter klager. Torsdag 11. oktober opphevet Fylkesmannen vergemålet for Magnus Holøyen.
- Regjeringen har varslet en stor, offentlig gransking av Tolga-saken innenfor diagnostisering, vergemål og tilskuddsordningen for psykisk utviklingshemmede.
- Tolga kommune har bestilt en ekstern gjennomgang av kommunen i etterkant av saken.

KONSULENTSELSKAP: Petter Sødermann startet konsultentselskapet Sødermann Rådgivning i 2013. Selskapet sier de bistår kommunene med å registrere mennesker som allerede har diagnosen psykisk utviklingshemming, men som kommunene ikke kjenner til. Foto: ODIN JÆGER

I MILLION-STRID MED KOMMUNE

Konsulentselskapet Sødermann til sak

Av JOSTEIN MATRE, LONE LOHNE og MONA GRIVI NORMAN

Austevoll kommune mener konsulentselskapet Sødermann krever betalt for en jobb de ikke har gjort. Sødermann har svart med å saksøke kommunen.

I 2016 inngikk Austevoll kommune en kontrakt med Sødermann AS. Konsulentselskapet skulle både hjelpe kommunen med å sørge for at de gjennomførte riktig registrering av innbyggere med psykisk utviklingshemming, og fikk riktig refusjon tilbake fra staten for ressurskrevende innbyggere.

Dersom kommunen fikk økte overføringer fra staten på grunn av konsulentenes arbeid, skulle Sødermann ha utbetalt 25 prosent av kommunens merinntekter.

Året etter økte Austevoll kommune antall brukere registrert med psykisk utviklingshemming fra 24 til 33 personer.

Økningen på ni personer skjedde i perioden Sødermann bisto kommunen, dermed krevde førstnevnte et samlet honorar på 1 395 000 pluss moms. Totalt over 1,7 millioner.

Høyeste regning

VG har den siste tiden kartlagt hvilke avtaler konsulentselskapet Sødermann AS har hatt med norske kommuner. En gjennomgang av kontraktene mellom selskapet og seks kommuner, viste at konsulentene skulle ha over fem millioner kroner fra kommunene for registrering av psykisk utviklingshemmede.

Den høyeste regningen var det Hordalands-kommunen Austevoll som endte opp med.

Avtalen var at beløpet skulle deles i to. Første halvpart ble betalt i juni 2017. Men i desember samme år ønsket ikke kommunen lenger å betale for den delen som handlet om psykisk utviklingshemmede.

– Det var etter at man begynte å tenke rundt avtalen at det ble satt en stopper for videre betaling. Etter en totalvurdering mener vi at kommunen har betalt nok, sier rådmann Bjarte Madsen, som først tiltrådte stillingen i april i år.

Austevoll kommune mener rett og slett at Sødermann AS ikke har ytt dem noen tjeneste når det kommer til registrering av psykisk utviklingshemmede.

Rettstvist

– I praksis krever saksøker betalt for et arbeid som Austevoll kommune selv utførte, heter det i tilsvaret prosessfullmektig Øystein Iden Knag har skrevet til Bergen tingrett på vegne av kommunen.

Tilsvaret kommer etter at Sødermann saksøkte kommunen og krevde dem for den halvparten de så langt ikke har betalt.

PSSST!
Sødermann AS varslet for få uker siden at de avviker den omstridte prismodellen.

I oktober sa kommunalminister, Monica Mæland, til VG at hun mente systemet er enkelt nok til at kommunene kan gjøre det selv uten den slags hjelp. Det er akkurat hva Austevoll mener de har gjort.

Millionkrangelen mellom partene startet med et brev fra tidligere rådmann Helge Skugstad til konsulentselskapet. I desember i fjor skrev han at kommunen hadde hatt en intern gjennomgang av avtalen og resultatet. Konklusjonen var at Sødermann hadde utført et arbeid når det kom til refusjonsordningen, men ikke registrering av psykisk utviklingshemmede.

«Dette er et område utanforstående ikkje kan ha tilgang til eller opplysningsnar om. I vår interne gjennomgang foreligg det heller ikkje noko dokumentasjon på kva som er gjort, kommunen sin innrapportering har fulgt vanlege prosedyrar som ville blitt fulgt uavhengig av samarbeidet med Sødermann Rådgiving AS», skrev Skugstad.

Varsler motsøksmål

Både i brev til kommunen, før søksmålet ble tatt ut, og i selve søksmålet argumenterer Sødermann for at de faktisk har gjort en jobb med å kartlegge nye brukere og gi opplæring i rutiner.

Kommunen har en annen versjon: «Saksøkers oppfølging av IS-3 har vært begrenset til å sende enkelte e-poster for å høre kommunenes eget arbeid med prosjektet», heter det i deres tilsvaret.

Austevoll kommune har tilbudt seg rettsmekling, og gir i tilsvaret uttrykk for at de er villige til å la Sødermann få beholde de i overkant av 870.000 kronene de allerede har mottatt, men varsler motsøksmål for å få disse tilbake dersom saken faktisk havner i retten.

Sødermann har så langt ikke ønsket å gå i mekling. Nåværende rådmann Bjarte Madsen sier han er skuffet over stevningen.

– Jeg hadde håpet at denne saken kunne avsluttes slik den stod, etter at begge parter hadde gitt sitt syn. Det ville vært et fornuftig kompromiss, sier han.

– Jeg hadde håpet at denne saken kunne avsluttes slik den stod, etter at begge parter hadde gitt sitt syn. Det ville vært et fornuftig kompromiss, sier han.

Vil ikke kommentere

VG har stilt Sødermann, via deres prosessfullmektig, advokat Ann Mari Bjørlo, flere spørsmål om saken. De ønsker ikke å svare.

– Saken mellom Sødermann og Austevoll kommune gjelder en kontraktsrettslig problemstilling der domstolsbehandling er forestående. Min klient ønsker ikke å prosedere saken i media, og ønsker derfor ikke å kommentere utover dette, opplyser Bjørlo.

Det er uklart når saken vil komme opp for retten. De to partene skal møtes til berammingsmøte i midten av november.

Bakgrunnen

● Lørdag 6. oktober fortalte VG om de tre brødrene Arvid, Lars Peder og Magnus Holøyen.

● Tolga kommune registrerte dem som psykisk utviklingshemmede noe som ga mer inntekter til kommunen. Tester fra i år viser at Lars Peder og Magnus ikke har psykisk utviklingshemming.

● Vinteren 2017 ble alle tre brødre satt under vergemål. En lege de aldri hadde møtt, erklærte at det ikke var behov for å be om deres samtykke.

● Arvid og Lars Peder fikk opphevet sine vergemål etter klager. Torsdag 11. oktober opphevet Fylkesmannen vergemålet for Magnus Holøyen.

● Regjeringen har varslet en stor, offentlig granskning av Tolga-saken innenfor diagnostisering, vergemål og tilskuddsordningen for psykisk utviklingshemmede.

● Tolga kommune har bestilt en ekstern gjennomgang av kommunen i etterkant av saken.

PÅ VEI TIL TOPPMØTE:
kommunalminister Monica

Kevin Vågenes om neste sesong av «Parterapi»:

HER ER MINE FAVORITT-PAR

● RAMPELYS

Foto: NRK

STRÅLENDE HELGEVÆR!

● SIDE 13

Foto: ISTOCK

Fabiano Caruana

Carlsen-motstanderen:

SPONSES

AV MILLIARDÆR

● SPORTEM

Foto: AFP

NR. 315 ● TORSDAG 15. NOVEMBER 2018 ● UKE 46 ● KR. 30,00

AVSLØRER

1436

FIKK VERGE

UTEN Å BLI SPURT

Magnus fra Tolga:

«Flere har opplevd det samme som oss»

Foto: KRISTER SORBO

● SIDE 6, 7, 8, 9 og 10

7 052960 808472

TOLGA-SAKEN

Det skal være frivillig å få en siste halvåret har **1436 nordmenn** at de har blitt spurt om det er

Av MARIA MIKKELSEN, MONA GRIVI
NORMAN, FRANK HAUGSBØ,
JARI BAKKEN (utvikling) og
TOM BYERMOEN (design)

Magnus Holøyen ble ikke spurt før han fikk vergemål mot sin vilje. Han er ikke alene. Justisminister Tor Mikkkel Wara (Frp) innrømmer nå at loven i flere år er blitt praktisert feil.

Hvert år får tusenvis verger fordi de ikke kan ta vare på seg selv eller sin egen økonomi.

Siden vergemålet skal være frivillig, krever loven at du skal samtykke.

Men dersom det antas at du ikke er i stand til å forstå hva et vergemål er, eller hvorfor du trenger det, kan det gjøres unntak fra loven.

Nå kan VG avsløre at unntaket er brukt i over 9000 vergemål de siste fem årene. Det betyr at flere tusen trolig har fått verge uten at de har blitt snakket med.

Justisminister Tor Mikkkel Wara (Frp) innrømmer at loven har blitt brukt feil.

VG avslørte i høst hvordan Magnus Holøyen og hans to eldre brødre, Lars Peder og Arvid, fikk vergemål mot sin vilje – uten at de ble snakket med først.

Myndighetene sier det ikke skal skje.

Men dersom ingen stiller deg spørsmålet, hvordan kan de vite hva du egentlig vil?

Ingen har oversikt

Nå kan VG avdekke at det ble gjort unntak fra lovens krav om samtykke i mer enn fire av ti vergemål som ble opprettet i første halvår i 2018. Tall for tidligere år er noe mer usikre, men andelen unntak har vært stabil.

For fem år siden fikk Norge en ny vergemålslov. Målet var bedre rettssikkerhet og at den enkelte skulle få bestemme mer selv.

VG har fått innsyn i data om samtlige vergemål for voksne nordmenn per 28. juni år. Dette er første gang Statens sivilrettsforvaltning har gitt ut et så omfattende data-materiale.

Dermed kan VG gi et unikt innblikk i hvordan loven har fungert.

Fra 2014 til og med første halvdel av i år, har nærmere 23.000 personer blitt satt under vergemål:

Det er ingen som vet hvor mange av disse personene som ikke ønsket vergemålet.

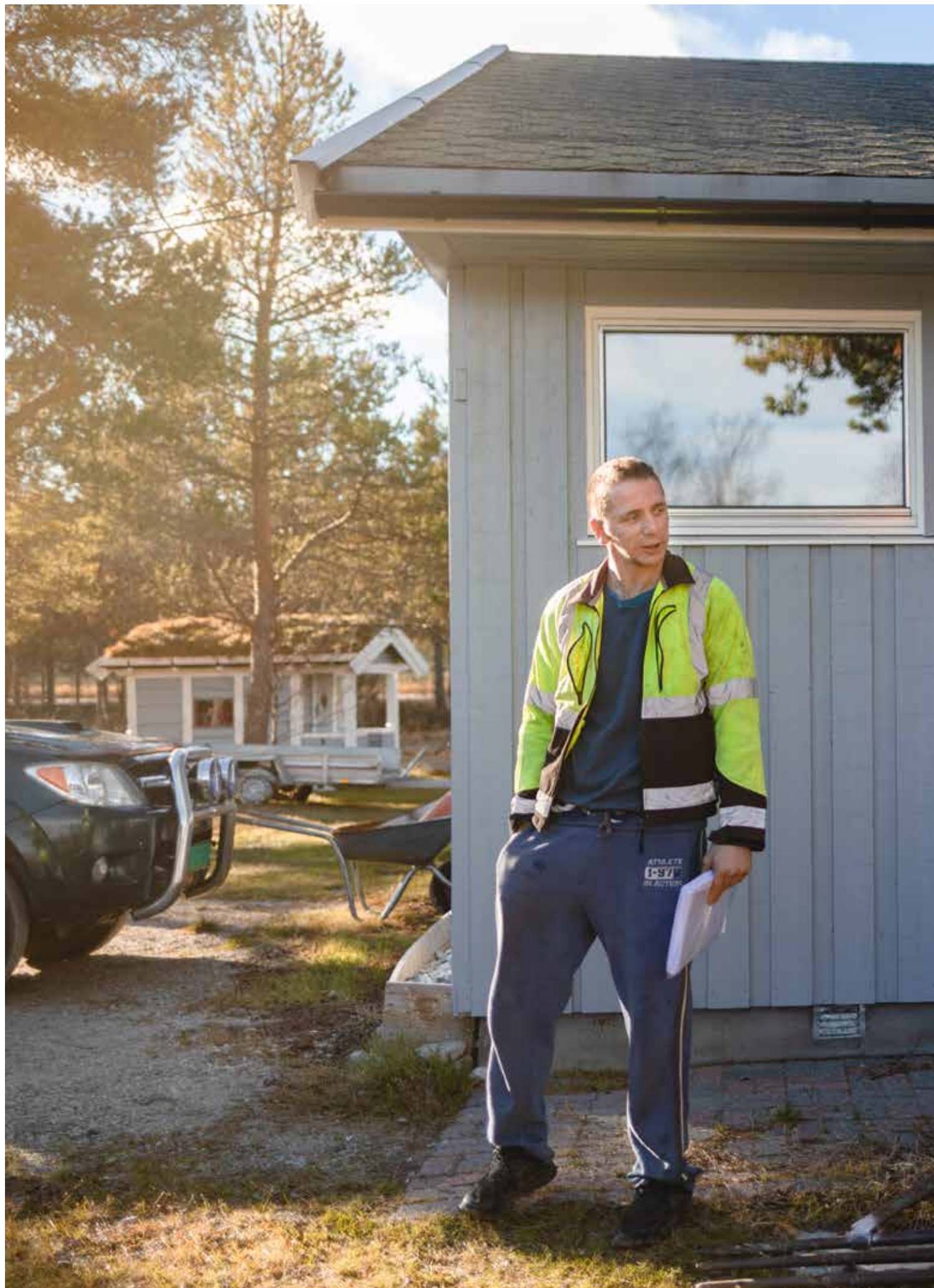
Statens sivilrettsforvaltning (SRF) innrømmer at noen trolig har opplevd vergemålet som tvang.

– Med bakgrunn i rettsutvikling og den tolkningen av regelverket som har vært, har det nok blitt opprettet vergemål mot noens vilje, sier avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad.

Overrasket over tallene

Justisminister Tor Mikkkel Wara (Frp) sier at han frykter at det er flere som kan ha opplevd det samme som brødrene Holøyen på Tolga.

– Fylkesmannen skal ikke kunne sette noen under vergemål mot deres vilje. Det er så alvorlig og inngri-

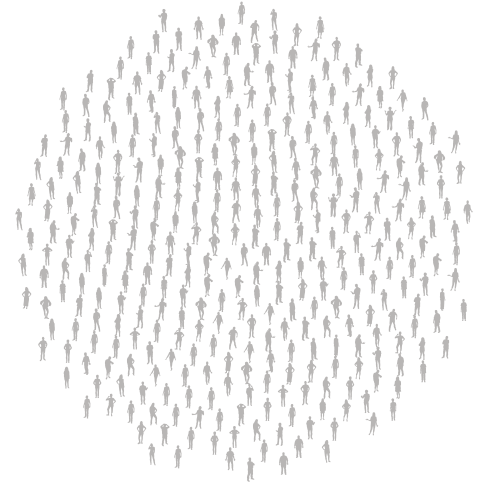
BLE SATT UNDER VERGEMÅL: Magnus Holøyen fra Tolga i Hedmark er en av flere som har blitt satt under vergemål mot egen vilje og uten samtykke

verge. Men bare det menn fått verge uten noe de selv ønsker.

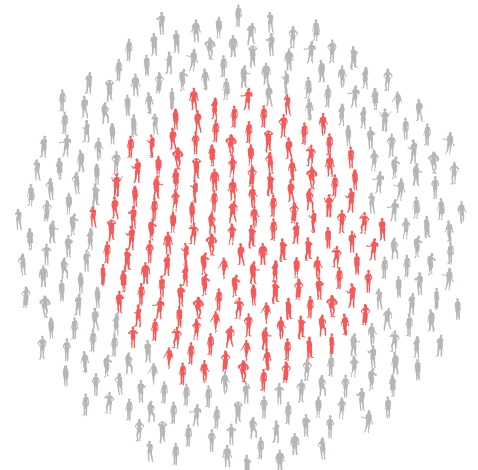

Vergemål opprettet

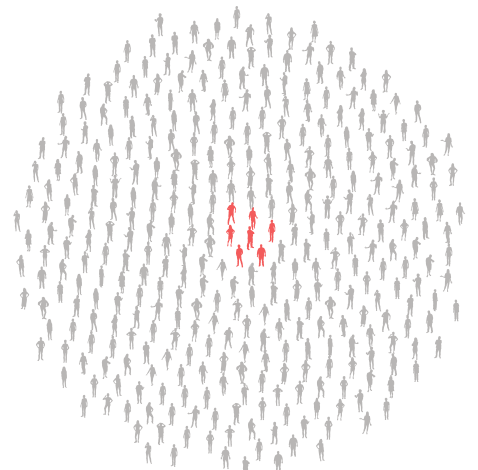
 = 10 PERSONER

3517 voksne nordmenn fikk oppnevnt en verge, fra nyttår til juni i år.

I 43 prosent av disse sakene – for 1510 mennesker – er personen beskrevet som «ikke samtykkekompetent». Altså mener en lege at de ikke er i stand til å forstå hva et vergemål er.

Fylkesmennene har bare valgt å snakke med 74 av disse personene før vergemålet ble opprettet. Det utgjør fem prosent av gruppa.

Statens sivilrettsforvaltning sier det er mangler ved registreringen for 2018. Grafikken baserer seg derfor på vergemålene som er opprettet fra 01.01.-28.06.2018.

«Jeg skjønner at noen kan trenge verge hvis de er veldig syke. Men hvis flere tusen andre har fått vergemål uten å ha blitt spurt, så er det helt vanvittig.»

TOLGA-SAKEN

pende at det skal ikke skje, sier han. Han er overrasket over tallene VG presenterer.

– Du kan ikke si at en person ikke har samtykkekompetanse uten å forsikre deg om at det stemmer. Du skal ikke sette noen under vergemål uten å undersøke hva som er deres vilje.

– **Men hvordan vet du det hvis de ikke har snakket med dem?**

– Nei, det gjør du jo ikke!

Han understreker at en samtale kun kan unnlates dersom det vurderes som formålsløst, for eksempel basert på sykehjemets uttalelser om en sterkt dement pasient.

Protester

Men i flere år har både Statens sivilrettsforvaltning og fylkesmennene tolket loven slik at også de som motsetter seg det, kan settes under vergemål – dersom de ikke forstår hva et vergemål er.

«Har vi saker i Nordland der vergemål har blitt opprettet uten at den det gjelder har blitt hørt eller etablert på tross av protester. Det kan være», skrev underdirektør ved Fylkesmannen i Nordland, Trond Gården, i en kronikk etter Tolga-saken.

Gården viste til at fylkesmennene overtok mange tusen saker da vergesakene ble overført fra kommunene for fem år siden. I disse sakene ble personer som ifølge legeerklæringen manglet samtykkekompetanse, sannsynligvis ikke spurt, skrev han.

«På samme måte er det sannsynlig at vi, etter 2013, har fattet vedtak om vergemål uten å snakke med personen, fordi legeerklæringen bekreftet at vedkommende ikke forsto hva samtykke til vergemål innebærer. Dette har typisk vært demente personer, alvorlig psykisk syke, moderat og dypt utviklingshemmede og andre med alvorlige kognitive svikt.»

Krever gransking

Lederen i Norsk Forbund for utviklingshemmede mener det er behov for å gjennomgå alle vergemål der de det gjelder ikke er bedt om samtykke.

– Det er ikke mulig å vite hvor mange som har et frivillig vergemål når man ikke har spurt den det gjelder, sier Jens Petter Gitlesen.

– Nå sier man at loven er brukt feil de siste fem årene. Da må man ta seg råd til å undersøke hvor mange som har fått opprettet et vergemål mot sin vilje.

– **Det er en stor jobb?**

– Ja, men hadde det vært snakk om andre grupper i samfunnet som er utsatt for menneskerettsbrudd i dette omfanget så hadde man vært i gang med en stor gransking av disse sakene for lengst, sier Gitlesen.

Reagerer

Jusprofessor Kjetil M. Larsen mener VGs funn tyder på at terskelen for å erklære at

folk ikke forstår, for dermed ikke å snakke med dem først, har vært for lav.

– Utgangspunktet i loven er at man så langt som mulig skal oppnevne vergemål der personen samtykker, altså at det skal være frivillig. Et vergemål kan være frivillig selv om personen ikke samtykker, men når samtykke ikke foreligger i nær halvparten av sakene, og i noen fylker over halvparten, har jeg vanskelig for å se at det skjer i samsvar med lovens hovedregel.

Jusprofessor Karl Harald Søvig er overrasket over at fylkesmennene kun har snakket med et fåtall.

– Man er nødt til å snakke med folk for å finne ut om de er samtykkekompetent eller ikke. Noen ganger vil det være så opplagt at det ikke går, for eksempel hvis man i praksis er bevisstløs og ligger i koma på sykehus. Men i de fleste tilfeller er man helt avhengig av å snakke med folk for å finne ut av det, sier Søvig.

Statens sivilrettsforvaltning sier de ikke vet hvilken tilstand eller sykdom de det gjelder, har. Men avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad sier det kan være flere årsaker til at samtaler ikke gjennomføres.

– Det er viktig at de blir tilbudt en samtale. Så er det en annen sak om Fylkesmannen får til å gjennomføre en samtale. Det kan være man ikke får tak i en person, eller at personen nekter å snakke med vergemålsmyndighetene.

Mogenstad vil ikke kommentere hvorvidt andelen som ikke bes om samtykke, er for høy. Hun viser til at gjøres konkrete vurderinger av hver enkelt sak.

– Helt vanvittig

Magnus Holøyen fikk vergemål vinteren 2017. Her ble det hevdet at han var psykisk utviklingshemmet. VG har funnet hans vergemål i datamaterialet fra Statens sivilrettsforvaltning. Her har Fylkesmannen i Hedmark registrert at samtale ikke er vurdert.

I halvannet år kjempet Magnus for å bli kvitt et vergemål han aldri har ønsket.

Han reagerer kraftig på tallene VG presenterer.

– Jeg skjønner at noen kan trenge verge hvis de er veldig syke. Men hvis flere tusen andre har fått vergemål uten å ha blitt spurt, så er det helt vanvittig. Da er det sikkert flere som har opplevd det samme som oss, sier han.

I år ble kommunelegen som skrev erklæringen for de tre brødrene på Tolga felt for brudd på helsepersonelloven. En ny test viser at Magnus ikke har psykisk utviklingshemming. Vergemålet ble opphevet i oktober.

Store forskjeller

Frem til i år har det manglet nasjonale retningslinjer på hvordan fylkesmennene skal vurdere om en person har evnen til å samtykke.

Jusprofessor Karl Harald Søvig

«Fylkesmannen skal ikke kunne sette noen under vergemål mot deres vilje. Det er så alvorlig og inngripende at det skal ikke skje.»

VG. 6 oktober

VG 16. oktober

Vergemåls-databasen

22 783

● Antall personer som er satt under vergemål mellom 1. januar 2014 og 28. juni 2018.

9795

● Antall personer som er registrert som «ikke samtykkekompetent» ved opprettelsen.

13 196

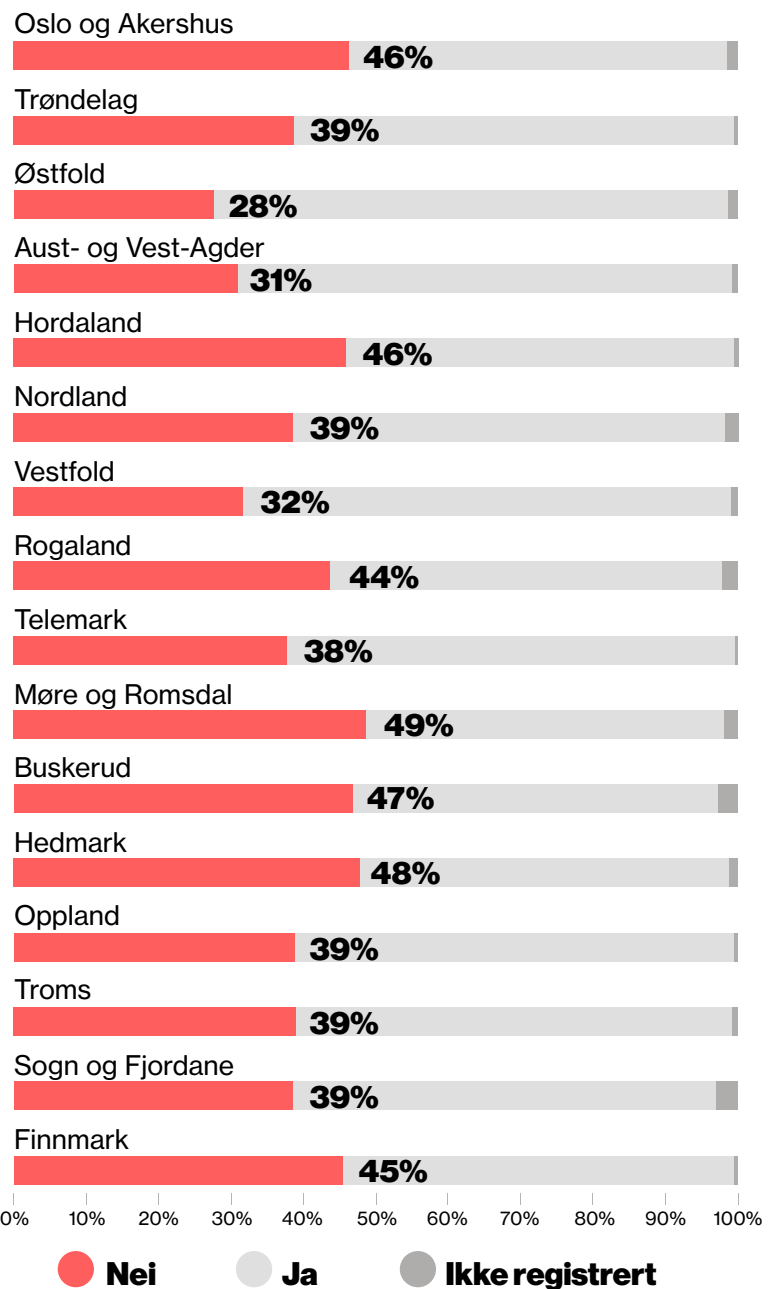
● Antall personer som er registrert som «samtykkekompetent».

300

● Antall personer som ikke er registrert

Fylkesoversikt

Denne oversikten viser hvor mange i hvert fylke som ikke er i stand å forstå hva et vergemål er, og som dermed trolig ikke ble spurt om hva de selv ønsker.

Grafikken viser antallet som er registrert som ikke samtykkekompetent ved opprettelse av vergemål, i perioden 01.01.14-28.06.18. SRF opplyser at tallene er noe usikre fordi de antar at det er gjort feilregistreringer til og med 2016.

FAGORGAN: Statens sivilrettsforvaltning har ansvaret for å følge opp fylkesmennenes arbeid med vergemålssaker. Fra venstre fagdirektør Anne Live Jensvoll og avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad. Foto: HANNA KRISTIN HJARDAR

Vill, villere, vergemål

Mot vergemålene er nordmenn vergeløse. En ny lov som skulle sikre samtykke har tydeligvis ikke virket særlig godt.

I NYHETENE

Tolga-saken har opprørt Norge. Jeg tror det er fordi den er et grellt eksempel på enkeltmenneskers møte med en stat som kjører over dem. Som deler ut diagnoser og tar fra folk retten til å fylle diesel for egne penger. Som ikke engang gidder å snakke med dem som blir fratatt sin psykiske helse og satt under økonomisk administrasjon.

I kjølvannet av Tolga-saken kom det frem at en rekke mennesker hadde fått diagnosen «psykisk utviklingshemmet» uten at de hadde blitt vurdert av spesialist. Mange fikk ikke engang vite om det. Brødrene Holøyen i Tolga var ikke alene.

De var heller ikke er alene om å ha blitt satt under vergemål uten samtykke. Bare i første halvår i år har nesten 1500 mennesker opplevd dette. Det er nesten halvparten av alle vergemål som ble opprettet.

Da den nye loven om denne ordningen ble innført i 2013, skulle det grunnleggende prinsippet være at alle vergemål i utgangspunktet krevde samtykke. Unntak kunne selvfølgelig gjøres for dem som ikke var i stand til å kunne gi det, for eksempel ved alvorlig demens, enkelte psykiske lidelser eller hvis man lå i koma. Jeg tviler på at så mange som nesten halvparten av de mister myndighet over seg selv har slike tilstander. Det kan vi uansett ikke vite, fordi bare en liten andel av dem som blir «verget» mot seg selv, faktisk har snakket med dem som tar beslutningen.

Staten kan altså, uten å være i kontakt med deg, beslutte at du ikke får bestemme over egne penger eller ta andre sentrale avgjørelser i livet. Dette rimer ikke med intensjonen om samtykke i loven.

VGs avsløring tyder på at det kan være en vergemålsskandale under oppseiling. At man i flere år helt uten kontroll og forsvarlige rutiner har grepet inn i enkeltmenneskers liv. Noen ganger har det helt sikkert vært riktig å gjøre det, men vi kan ikke ha en stat som forvalter så store inngrep i menneskers liv uten forsvarlige rutiner og kontroll. Det må gjøres en stor opprydning.

Vi vet at Magnus Holøyen fikk opphevet sitt vergemål da prosessen ble kjent og de som hadde ansvaret så ham på tv. Vedtaket mot ham tålte ikke dagens lys, det var et skandaløst vergemål som aldri skulle vært ilagt. Nå viser det seg at prosessen som satte Magnus Holøyen under administrasjon ser ut til å være normalen i en rekke vergemålssaker. Så hvor mange har lidd samme skjebne?

Det vet vi ikke før hvert eneste vergemål er gjennomgått på nytt. Det må skje. Det kan ikke være slik at det er enkeltmenneskers ansvar å innlede lange prosesser mot det offentlige for å rette opp urett. Staten selv har fått flere klare indikasjoner på at den kan ha begått urett, og den må gå foran for å rydde opp.

Frithjof Jacobsen

Twitter: @VGFrihthof, frithjof.jacobsen@vg.no

← Tallene VG har fått tilgang til, indikerer at registreringen varierer kraftig fra fylke til fylke.

Nå endrer justisminister Tor Mikkel Wara vergemålsloven for at det skal bli vanskeligere å sette folk under verge mot sin vilje.

– Lovens hovedregel har hele veien vært at vergemål skal være frivillig. Har loven blitt brukt feil?

– Ja, det har vært ulik praksis. Derfor presiserer vi nå loven.

– Hvorfor har det tatt dere flere år før dere presiserte at loven ble brukt feil?

– Det har jeg ikke noe godt svar på. Vi måtte bli klar over at loven praktiseres ulikt og når vi blir klar over det, må vi gjøre noe med det.

– Er det dere som har gjort feil ved å lage en uklar lov, eller har man forstått den feil?

– Når loven ikke er god nok, blir den praktisert feil. Jeg skal ikke henge ut noen for det. Men da må vi lage en ny lov.

– **Mister selvbestemmelsen**

Vurderingene rundt samtykke kan variere kraftig også fra sak til sak, ifølge Kjersti Skarstad, som har skrevet en doktorgrad om funksjonshemmedes rettigheter.

I 2015 undersøkte hun 167 vergemålssaker ved Fylkesmannen i Oslo og Akershus som gjaldt voksne funksjonshemmede.

I rundt halvparten var det ikke bedt om samtykke.

– Praksisen varierte veldig. Det ble begrundet med alt fra én setning til en side. I mange tilfeller refererte legen bare til diagnosen, sier Skarstad.

Skarstad fant at det fikk store konsekvenser for menneskene det gjaldt.

– I praksis mister de selvbestemmelsen. Det ble ikke vurdert om de skulle spørres om hvem de ønsket å ha som verge, eller hva vergemålet skulle innebære, sier Skarstad, som nå er ansatt i Stiftelsen SOR, som jobber med utviklingshemmedes rettigheter.

Vergemålsavdelingen ved Fylkesman-

Slik skal evnen til å forstå vurderes

I februar presiserte Statens sivilrettsforvaltning at fylkesmennene skal vurdere om en person har evne til å:

- Forstå informasjon som er relevant for den konkrete avgjørelsen
- Anerkjenne informasjonen og sin egen situasjon
- Resonnere, og avveie alternativene ut fra den relevante informasjonen
- Uttrykke og holde fast ved et valg

Kilde: STATENS SIVILRETTSFORVALTNING

nen i Oslo og Akershus påpeker at man tidligere ikke hadde plikt til å snakke med personer som ikke forsto hva et samtykke innebar. I dag er saksbehandlingen grundigere, ifølge direktør Eldbjørg Sande.

Ingen granskning

Statens sivilrettsforvaltning innrømmer at ingenting er gjort for å finne ut av hvor mange av de ni tusen personene som kan ha fått vergemål mot sin vilje.

– Det avgjørende er om personen som har verge selv ønsker vergemål i dag. Dette kan være endret siden den gangen vergemålet ble opprettet. Derfor er det ikke nødvendigvis hensiktsmessig å gjennomgå det store antallet gamle saker, sier avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad.

Justisministeren har ingen planer om å undersøke sakene nærmere.

– **SRF sier at det vil være personer som har fått vergemål mot sin vilje basert på den lovforståelsen som har vært. Hva vil du gjøre med det?**

– Vi har en granskning på gang etter Tolga-saken. Jeg vil ikke forskuttere hva vi

Slik kan du få vergemål

• Hvis du selv eller noen rundt deg mener at du ikke kan ivareta dine egne interesser, kan du få et vergemål og få hjelp av en verge.

• Fylkesmannen bestemmer om du trenger verge. Vergemålet kan gjelde personlige og økonomiske spørsmål.

• Vergemålet skal ikke være mer omfattende enn nødvendig. Vergen kan være et familiemedlem, en bekjent eller en profesjonell verge.

• For å få verge må du ha en sykdom, skade eller funksjonsnedsettelse, for eksempel demens eller psykisk utviklingshemming.

• Et vergemål skal være frivillig. Men dersom en lege mener du ikke forstår hva et vergemål innebærer, har det vært slik at du likevel kan få vergemål mot din vilje.

• Hvis du skal tvinges til å ha en verge, må en domstol frata deg din rettslige handleevne.

skal gjøre før vi har den rapporten på bordet, sier Tor Mikkel Wara.

Wara understreker at vergemål er et hjelpetiltak som mange er tilfreds med. Han ber personer som har fått vergemål mot sin vilje, om å klage til Fylkesmannen.

– **Bør ikke de myndighetene som har gitt deg det vergemålet basert på en feil tolkning av loven, være ansvarlige for å rydde opp i dette?**

– Jo, det forstår jeg. Men hvordan, når og hvem som skal gjøre det, må vi bestemme oss for når granskningen er ferdig og vi vet hvilken lærdom vi skal ta.

OM VERGEMÅL

VG-AVSLØRINGENE: VG har publisert en rekke avslørende reportasjer om praktiseringen av vergemål i Tolga kommune spesielt og i hele landet generelt siden den 6. oktober.

FAGORGANET: Statens sivilrettsforvaltning skal følge opp fylkesmennenes arbeid på vergemålsområdet. Fra venstre fagansvarlig Anne Live Jensvoll og avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad. Foto: HANNA KRISTIN HJARDAR

Etter vårt syn kan den foretalte SRF gir uttrykk for uønskede rekkevidden av å 20 andre hold beste praksis, ikke legger til grunn med mindre det finnes en lovendring. I den sammenheng med det også vurderes om oppsettet av vergemål for personer som viser økonomi, som ikke oppfyller vilkårene i §22, også bør behandles av domstolen. Spørsmålet er som nevnt et sivilrettslig, og en endring av foretaksloven i tråd med SRFs syn vil bli stort konsekvenser også for allerede eksisterende vergemål. Det er etablert en sikker vergemål leverandøren har lagt til grunn den foretaksloven vi har for nå gjøres for.

Spørsmålet om en eventuell endring i synet på hvilken betydning samtykkekompetansen har, eller skal ha, i forbindelse av vergemålsloven, bør underliggende en grundig utredning. Hvilken konsekvens en løsning frem til vil bli svært stor betydning for en rekke av de personer som har behov for vergemålsloven hjelpetiltak. I tillegg vil å endre utvalgte fra Lovendringen bør spørsmålet også vurderes av medlemskrets utvalgte. Dette for å finne bedre hvilke konsekvenser det vil kunne ha for de personer som er etablert lovforordninger nummer.

Dersom departementet støtter SRFs lovforslag vil det være behov for klargjøring med hensyn til håndteringen av tidligere saker. Skal disse sakene behandles på nytt, og hvilke prioriteringer skal i så fall legges til grunn med hensyn til gjennomgang av eldre saker og nye saker?

BEKYMNINGSMELDING: Dette er en del av brevet fylkesmennenes representanter i Fagutvalg for vergemål sendte til SRF og Justisdepartementet 3/1-18.

9295

Fra nyttår 2014 til og med første halvdel av 2018, har nærmere 22 491 personer fått verger. Av disse er 9 295 registrert som «ikke samtykkekompetent». 13 196 er registrert som «samtykkekompetent».

Lov om vergemål

- En ny vergemålslov trådte i kraft i juli 2013. Den skulle sørge for økt rettssikkerhet og selvbestemmelse for den enkelte.
- Loven krever samtykke fra den som skal ha verge, med mindre det kunne antas at den det gjaldt «ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer».
- Hvis det er tilfelle, har loven blitt tolket dit at vergemål kan opprettes også dersom han eller hun motsetter seg det.
- I mars i år uttalte lovavdelingen i Justisdepartementet, under tvil, at loven ikke kan tolkes slik.
- I oktober svarte Sivilombudsmannen at den er uenig.
- Onsdag denne uken varslet justisminister Tor Mikkjel Wara at han vil endre loven for å rydde unna all tvil om spørsmålet.

de vergemål hvor det ikke kommer inn protester, men SRF antar i utgangspunktet at det neppe vil være nødvendig», skrev fagorganet.

VG har spurt justisministeren om fylkesmennene fikk svar på spørsmålet sitt.

I en e-post skriver Justisdepartementet at brevet ble besvart i form av lovtolkningen i mars. Videre skriver departementet at SRF i april ble bedt om å gjøre løpende vurderinger om hvordan målene på vergemålsområdet skal nås.

Ber om granskning

Arbeiderpartiet og SV har krevd en full gjennomgang for å finne ut hvor mange av de 9000 som kan ha fått verge mot sin vilje.

Men justisminister Tor Mikkjel Wara (Frp) vil ikke gi noen lovna-der.

– Vi har stilt oss spørsmål om hva det er naturlig å gå igjennom av eldre saker, men vi har blitt enige om at vi tar den diskusjonen etter Tolga- granskningen, sa Wara til VG onsdag.

SRF ber personer som har fått verge mot sin vilje, om å klage til Fylkesmannen.

– Det avgjørende er om personen som har verge selv ønsker vergemål i dag. Dette kan være endret siden den gangen vergemålet ble opprettet. Derfor er det ikke nødvendigvis hensiktsmessig å gjennomgå det store antallet gamle saker, sa avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad til VG onsdag.

maria.mikkelsen@vg.no
mona.grivi.norman@vg.no
frank.haugbo@vg.no

uttalelsen fra Justisdepartementet ble sendt oss i mars, sier underdirektør ved Fylkesmannen i Nordland, Trond Gården, som var én av fire som skrev under brevet. SRF har innrømmet at det vil

være eksisterende vergemål som er opprettet mot noens vilje. Gården sier de gjerne skulle gjort en gjennomgang, men at de ikke har nok ressurser. – Det vi systematisk har gjort,

er å gjennomgå saker der vi skal gjøre endringer, for eksempel når det skal byttes verge eller mandatet skal endres. I januar ba også Statens sivilrettsforvaltning (SRF) departementet

ta stilling til hva man skulle gjøre med tidligere saker.

– Må vurderes nærmere
«Det må vurderes nærmere om det er nødvendig å gå igjennom løpen-

TOLGA-SAKEN

BLE ADVVART O

Av MARIA MIKKELSEN, MONA GRIVI NORMAN og FRANK HAUGSBØ

Allerede i januar ville fylkesmennene vite hva de skulle gjøre med saker der folk kan ha fått verger mot sin vilje. De har ikke fått svar.

Onsdag varslet justisminister Tor Mikkkel Wara (Frp) at han vil endre loven for å sikre at ingen skal få vergemål mot sin vilje.

Han innrømmet samtidig at loven i flere år har blitt praktisert feil:

Det er fylkesmennene som oppretter vergemål. De har ment at de ikke trenger å lytte til protester dersom personen det gjelder ikke er samtykkekompetent – altså hvis han eller hun ikke er i stand til å forstå hva et vergemål er.

Fagorganet Statens sivilrettsforvaltning har tolket loven fra 2013 på samme måte.

Ingen vet hvor mange som har fått en verge uten å ønske det. VG har avdekket at over 9000 personer er registrert uten samtykkekompetanse de siste fem årene. Trolig er bare et fåtall av disse snakket med.

Ny vurdering

For ett år siden begynte myndighetene å snu. Under en fagsamling for alle fylkesmenn i november i fjor, signaliserte sivilrettsforvaltningen at loven nå skulle forstås på en annen måte:

Alle vergemål skulle være frivillig. Selv om du manglet samtykkekompetanse, skulle eventuelle protester bli hørt. Dersom det skulle brukes tvang, skulle saken behandles av domstolen.

Staten stevnet

Ifølge e-poster VG har fått innsyn i, hadde staten noen måneder tidligere blitt stevnet av to personer som ikke ønsket vergemål. I forkant av fagsamlingen var beskjeden fra Justisdepartementet tydelig:

«Departementet er opptatt av å hindre at det skjer tvang innenfor rammen av et ordinært vergemål. Unntaket fra kravet til samtykke (...) kan ikke praktiseres slik at ordinære vergemål opprettes eller opprettholdes når det fremstår som klart at den det gjelder, ikke ønsker vergemålet», het det i en e-post fra Torunn Bolstad, direktør i Sivilavdelingen.

– Store konsekvenser

Fylkesmennene mente beskjeden de fikk var så oppsiktsvekkende at de ba om en avklaring fra Justisdepartementet. I et brev i januar advarte de om følgene det ville få for en rekke vergemål.

JUSTISMINISTER: Tor Mikkkel Wara (Frp), som tok over Justisdepartementet i april i år, har ansvaret for hvordan vergemålsordningen fungerer. Foto: HANNA KRISTIN HJARDAR

«Spørsmålet er som nevnt av stor betydning, og en endring av forståelsen i tråd med SRFs syn vil få store konsekvenser også for allerede eksisterende vergemål», heter det i et brev fra fire fylkesmannsembeter

og med tilslutning fra de andre.

Strid om lovforståelse

De skrev videre at de tvilte på at den nye forståelsen av loven, var riktig.

«Dersom departementet støtter SRFs lovforståelse vil det være behov for klargjøringer med hensyn til håndteringen av tidligere saker.

I mars i år kom Justisdepartementet med en lovtolkning som

støttet opp under den nye forståelse av loven.

Men fylkesmennene fikk aldri noe svar på hva de skulle gjøre med de gamle sakene.

– Nei, dette ble ikke berørt da

Justisministeren skal likevel granske tusenvis av vergemål etter VG-avsløring

BEKYMRET: Justisminister Tor Mikkkel Wara sier han har fått større grunn til å frykte at flere nordmenn har fått vergemål mot sin vilje. Foto: KRISTER SØRBØ

WARA SNUR

Av MONA GRIVI NORMAN AV MARIA MIKKELSEN AV FRANK HAUGSBØ

Tor Mikkkel Wara (Frp) ber nå likevel om en gjennomgang av gamle vergemåls-saker for å finne ut om det er nordmenn som har fått verge mot sin vilje.

Loven slår fast at det skal være frivillig å få en verge. Men onsdag avslørte VG at over 9000 personer som er satt under vergemål siden 2014, er blitt registrert som «ikke samtykkekompetent». Det betyr at personen er vurdert til ikke å forstå hva et vergemål innebærer.

Trolig er bare et fåtall av disse snakket med.

– Dette er så alvorlig at vi er nødt til å ha en stor gjennomgang av eldre vergemålssaker. Vi må avdekke om noen har fått et vergemål

mot sin vilje, sier Tor Mikkkel Wara (Frp).

Justisministeren innrømmet i et intervju med VG at vergemålsloven ikke har vært god nok og at den har blitt praktisert feil. Onsdag la han fram et forslag om en lovendring som skal gjøre det vanskeligere å sette noen under vergemål mot deres vilje.

– Kan være flere

Onsdag ville ikke justisministeren love at det ble en fullstendig gjennomgang av eldre vergemål som kan ha blitt opprettet på feil grunnlag. Wara sa til VG at han ville avvente konklusjonen i granskningen av Tolga-saken.

I går ettermiddag hadde justisministeren ombestemt seg.

– Det ligger i kortene at konklusjonen i Tolga-granskningen blir at vi må undersøke eksisterende vergemål. Da er det ingenting å vente på, sier han.

I går sendte Justisdepartementet et brev til fagorganet Statens sivilrettsforvaltning der de ber dem utarbeide et forslag om hvordan

gjennomgangen skal gjøres.

– Hva har endret seg siden onsdag?

– Etter hvert som vi graver tilbake i denne saken og ser tallene og leser brevene, så ser vi at det kan være flere alvorlige saker. Jeg fryktet på onsdag at det kunne være personer som har fått vergemål mot sin vilje, og jeg frykter det i enda større grad i dag.

VG skrev i høst hvordan Magnus Holøyen og hans to eldre brødre, Lars Peder og Arvid, fikk vergemål mot sin vilje – uten at de ble snakket med først. I etterkant har det vist seg at det kan gjelde langt flere.

Justisministeren sier han ikke har klart for seg hvem som skal lede en undersøkelse eller hvor mange år tilbake sakene skal gjennomgås.

– Må finne tiltak

– Statens sivilrettsforvaltning må finne ut hvilke tiltak som skal gjennomføres, hvor omfattende det skal være og langt tilbake vi bør gå, sier Wara.

Han bekrefter at det vil bli nødvendig å undersøke flere tusen vergemål.

– Men detaljene om hvordan det skal gjøres må SRF som har ekspertisen avgjøre.

Brev i januar

VG skrev torsdag at landets fylkesmenn i vinter reagerte på signaler om at vergemålsloven skulle forstås på en annen måte enn slik den var praktisert. I et brev i januar advarte de Justisdepartementet om at det ville få store konsekvenser.

Fylkesmennene stilte også spørsmål om hva den nye lovforståelsen ville bety for eksisterende vergemålssaker.

Det spørsmålet hadde de fortsatt ikke fått svar på i november.

– Vil Fylkesmennene få mer penger for å kunne gjøre en så omfattende gjennomgang?

– Det er noe av det SRF må svare ut. Er dette mulig å løse innenfor dagens rammer, eller er det behov for ekstra ressurser for å kunne gjøre denne jobben, sier Wara.

mona.grivi.norman@vg.no

maria.mikkelsen@vg.no

frank.haugsbø@vg.no

1510

3517 voksne nordmenn fikk oppnevnt en verge, fra nyttår til juni i år. I 43 prosent av disse sakene – for 1510 mennesker – er personen beskrevet som «ikke samtykkekompetent». Altså mener en lege at de ikke er i stand til å forstå hva et vergemål er. Fylkesmennene har bare snakket med 74 av disse personene før vergemålet ble opprettet. Det utgjør fem prosent av gruppa. Fra nyttår 2014 til og med første halvdel av 2018, har nærmere 22 492 personer fått verger. 9295 av dem var registrerte som «ikke samtykkekompetente». 13196 var regbisterte som «samtykkekompetente».

– OMTRENT ALT

Riksrevisoren om vergemål

Av MARIA MIKKELSEN, MONA GRIVI NORMAN og FRANK HAUGSBØ

Riksrevisor Per-Kristian Foss slakter vergereformen og mener landets fylkesmenn har famlet i blinde. Han legger skylden på Justisdepartementet.

Fredag for en uke siden varslet justisminister Tor Mikkkel Wara at flere tusen vergemål må granskes for å finne ut hvor mange nordmenn som har fått et vergemål mot sin vilje.

Innrømmelsen kom etter at VG avslørte at 9000 nordmenn de siste fem årene har fått opprettet et vergemål basert på at de manglet samtykkekompetanse, evnen til å forstå hva et vergemål er.

Samtidig foreslo Justisdepartementet å endre loven for å gjøre det tydeligere at vergemål skal være frivillig.

– Det er en erkjennelse av svikt i departementets egen utredning. Det er ille at det skal ta fem år oppdage det, sier riksrevisor Per-Kristian Foss.

Knusende rapport

Riksrevisoren er ikke nådig i sin kritikk av vergemålsreformen og loven som ble innført i 2013:

– Omtrent alt har gått galt med denne reformen. Fylkesmennene hadde ikke drevet med denne typen oppgaver før. Statens sivilrettsforvaltning fikk ansvar for tidlig. Og datasystemet fungerte ikke, sier Foss.

I januar publiserte Riksrevisjonen en knusende rapport (ekstern lenke) av hvordan vergemålsordningen fungerte og hva de fant hos landets Fylkesmenn som har ansvar for å opprette, behandle klager og føre tilsyn med vergemål.

VG skrev onsdag hvordan 14 av 16 fylkesmenn innrømmer at de kan ha opprettet vergemål mot personer vilje – i strid med hvordan justismyndighetene sier loven skal forstås.

– Famlet i blinde

Foss vil likevel ikke legge skylden hos fylkesmennene.

– Fylkesmennene har famlet litt i blinde. Da de ba om retningslinjer svarte departementet at det ikke var deres oppgave. Fylkesmennene har derfor ikke behandlet sakene på en enhetlig måte. De finner sin egen vei og gjør sitt beste, men det er ingen systematikk i saksbehandlingen, sier Per-Kristian Foss til VG.

– Hvor har det feilet?

– Det har feilet i departementet. Det var deres reform og Statens sivilrettsforvaltning er en del av departementet, sier han.

– Hva gikk galt?
– Denne reformen ble behandlet som en lov med forskrifter, skrevet av jurister. Det ble ikke tenkt på gjennomføringen. Arbeidet manglet linjer mellom det teoretiske og det praktiske. Det er departementets ansvar, sier Foss.

– Forsøkskaniner

Riksrevisjonen mener mye kunne sett bedre ut dersom den praktiske tilnærmingen

FÅRKRIKIKK: Justisminister Tor Mikkkel Wara (Frp) mener departementet er på god vei til å svare ut kritikken fra riksrevisoren. Foto: HANNA KRISTIN HJARDAR

FAGORGAN: Statens sivilrettsforvaltning skal følge opp fylkesmennenes arbeid på vergemålsområdet. Fra venstre fagansvarlig Anne Live Jensvoll og avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad. Foto: HANNA KRISTIN HJARDAR

hadde vært bedre før den nye loven ble innført i 2013. Dersom datasystemene var på plass, dersom saksbehandlere fikk opplæring – og fylkesmennene hadde fått praktisk opplæring.

I et intervju med VG i forrige uke sa justisminister Tor Mikkkel Wara at departementet først måtte bli klar over at loven ble praktisert så ulikt, før den nå ble endret. Det er over fem år siden den nye vergemålsloven ble innført.

– Det må være skuffende å høre for Stortinget. Reformen var vedtatt i god tid før den trådte i kraft, sier Per-Kristian Foss.

Han viser til at lovarbeidene hadde foregått over mange år og departementet hadde god tid til å forberede seg.

– Det de egentlig sier, er at dette er et forsøksprosjekt. Jeg tror ikke de som er under vergemål, vil like å høre at de blir kalt forsøkskaniner.

Justisminister Tor Mikkkel Wara (Frp) har blitt konfrontert med riksrevisorens kritikk. Han hevder at Fylkesmennene var

rustet til å takle vergemålsreformen fra 2013.

– På mange måter var de godt rustet. De hadde god kompetanse og bred erfaring fra mange fagområder, og ikke minst var de tidligere klage- og tilsynsorgan på vergemålsfeltet, skriver Wara i et svar og viser til at det ble gitt opplæring, men at man fikk problemer med saksbehandlingssystemet.

– Hvorfor ble reformen innført før man hadde et skikkelig datasystem – og før SRF og fylkesmennene hadde forstått hvordan loven skulle tolkes?

– Vergemålsloven innebar en omfattende reform både når det gjelder regelverk og organisering. Når det gjøres så store strukturelle og lovmessige endringer, vil det alltid dukke opp spørsmål og behov for avklaringer etter hvert som man får erfaring med loven, skriver justisministeren.

– Å vente med ikrafttredelsen av den nye loven til alle tenkelige spørsmål var vurdert og løst, ville ha vært en dårlig løsning for de personene denne lovgivningen gjelder for.

Hvorfor mer enn fem år?

– Hvorfor tok det over fem år før dere oppdaget at loven ble brukt feil?

– Det er det vi gjennomgår nå. Så får vi komme tilbake til hvor det eventuelt har vært svikt, nå gjennomgangene er foretatt og vi har fått tilbakemelding.

– Er du enig med riksrevisoren i at verghavere har blitt forsøkskaniner?

– Jeg skjønner ikke hva riksrevisoren mener med dette. Det var snakk om å flytte oppgaver fra ulønnede overformyndrier uten krav til fagkompetanse, til fylkesmennene med lang erfaring fra saksbehandling hvor rettsikkerhet er sentralt. Jeg mener at verghaverne fikk økt rettsikkerhet etter overgangen, selv om det fremdeles åpenbart er utfordringer som må løses.

Måtte utsettes

Statens sivilrett (SRF) innrømmer at de har slitt med oppstartsproblemer da vergemålsreformen ble innført i 2013. Særlig viser de til problemene med det nye datasystemet.

– Dette førte til at andre viktige oppgaver måtte skyves på og gis lavere prioritet, skriver avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad til VG.

I Riksrevisjonens rapport beskrev Statens sivilrett manglende styring og uklare beslutningslinjer. Mogenstad bekrefter at SRF opplevde dialogen med justisdepartementet som krevende i de første årene.

– I dag opplever SRF å ha et godt samarbeid med departementet og at styringsdialogen fungerer bra, skriver hun.

HAR GÅTT GALT

Bakgrunnen

● Lørdag 6. oktober fortalte VG om de tre brødrene Arvid, Lars Peder og Magnus Holøyen.

● Kommunen registrerte dem som psykisk utviklingshemmede noe som ga mer inntekter til kommunen. Tester fra i år viser at Lars Peder og Magnus ikke har psykisk utviklingshemming.

● Vinteren 2017 ble alle tre brødre satt under vergemål. En lege de aldri hadde møtt, erklærte at det ikke var behov for å be om deres samtykke.

● Arvid og Lars Peder fikk opphevet sine vergemål etter klager. Torsdag 11. oktober opphevet Fylkesmannen vergemålet for Magnus Holøyen.

● Regjeringen har varslet en stor, offentlig gransking av Tolga-saken innenfor diagnostisering, vergemål og tilskuddsordningen for psykisk utviklingshemmede.

● Tolga kommune har bestilt en ekstern gjennomgang av kommunen i etterkant av saken.

Vergemålsloven

● En ny vergemålslov trådte i kraft i juli 2013. Den skulle sørge for økt rettssikkerhet og selvbestemmelse for den enkelte.

● Loven krever samtykke fra den som skal ha verge, med mindre det kunne antas at den det gjaldt «ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer».

● Hvis det er tilfelle, har loven blitt tolket dit at vergemål kan opprettes også dersom han eller hun motsetter seg det.

● I mars i år uttalte lovavdelingen i Justisdepartementet, under tvil, at loven ikke kan tolkes slik.

● I oktober svarte Sivilombudsmannen at den er uenig.

● Justisminister Tor Mikkjel Wara har varslet at han vil endre loven for å rydde unna all tvil om spørsmålet.

◀ **KRITISK:** Riksrevisor Per-Kristian Foss mener justisdepartementet må ta hoveddelen av skylden for at man har mislyktes med vergemålsreformen. Foto: JØRGEN BRAASTAD

18.000 KAN BLI KONTAKTET ETTER VG-AVSLØRINGENE

Wara: – Ingen skal ha ordinært vergemål mot sin vilje

FAKSIMILE: VG 6. oktober

FIKK PLAN: Justisminister Tor Mikkel Wara (Frp) mener det er grunn til å frykte at flere nordmenn har fått vergemål mot sin vilje. Foto: TORE KRISTIANSEN

Av MONA GRIVI NORMAN, FRANK HAUGSBØ og MARIA MIKKELSEN

Justisministeren krever svar på hvor mange nordmenn som har et vergemål de ikke ønsker. Forslaget fra Statens sivilrettsforvaltning er å sende brev til 18.000 personer som i dag har verge.

Justisminister Tor Mikkel Wara (Frp) innrømmet for to uker siden at vergemålsloven ikke har vært god nok og at den har blitt praktiskert feil.

Han varslet også at det ville bli nødvendig å undersøke flere tusen vergemål for å sikre at ingen har en verge de ikke ønsker.

Oppdraget med å finne ut hvordan det kunne gjøres, fikk fagorganet Statens sivilrettsforvaltning (SRF). Tirsdag kveld leverte de sitt svar og sin anbefaling.

Bakgrunnen for oppdraget er VGs saker om brødrene Lars Pe-

der, Arvid og Magnus Holøyen fra Tolga som fikk vergemål mot sin vilje – og avsløringene av at over 9000 personer som er satt under vergemål de siste fem årene, er ansett ikke å forstå hva et vergemål er eller kunne samtykke til det.

Tre forslag til tiltak

Fagorganet viser til tall fra sin database over 42.000 aktive vergemål for voksne. Av disse personene er 24.000 registrert å ha evnen til å forstå og samtykke, mens det i tre tusen av sakene ikke er registrert informasjon om dette.

I brevet skisserer direktør Anne Pauline Jensen og avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad opp tre mulige tiltak:

- Tiltak 1: Informere på nettsidene til Fylkesmenne og vergemålsportalen.

- Tiltak 2: Skrive brev til samtlige 18.000 personer som ikke har registrert samtykkekompetanse – og deres verger. Her vil personene få opplyst hvordan de kan gå fram for å få opphevet vergemål.

SRF mener det kan være mulig å få ut brevene i løpet av januar med svarfrist i mars. Når svarene har kommet inn kan man enten gjennomføre samtaler med alle –

FAGORGAN: Statens sivilrettsforvaltning skal følge opp fylkesmenenes arbeid på vergemålsområdet. Fra venstre: Fagansvarlig Anne Live Jensvoll og avdelingsdirektør Line Schei Mogenstad. Foto: HANNA KRISTIN HJARDAR

eller bare de som aktivt har uttrykt ønske om ikke å ha et vergemål.

- Tiltak 3: Gjennomgå dokumentasjon i alle de 18.000 sakene for å se om det foreligger informasjon som tyder på at vergemålet var uønsket.

Svært ressurskrevende

Statens sivilrett (SRF) understreker at både det å gjennomføre samtaler og gå gjennom dokumenta-

sjon i så mange saker vil være veldig ressurskrevende og ta svært lang tid.

Deres anbefaling til justisdepartementet er å informere på nett, sende brev til 18.000 personer – men bare gjennomføre samtaler med personer som opplyser at vergemålet er uønsket.

«Tilnærmingen er også ressurskrevende, men antas å fange opp uønskede vergemål på en tilfreds-

stillende og ressurseffektiv måte», skriver SRF om denne løsningen.

Dersom justisministeren går for løsningen de foreslår, mener SRF det kan gjennomføres i løpet av 2019. Men et slikt oppdrag vil sprengje budsjetttrammene for neste år og trolig kreve ekstra bevilgninger.

– Skal gjennomgå planen

Vergemålsreformen som ble innført i 2013 har fått kraftig kritikk fra flere hold. Blant annet sa rikskrevitor Per-Kristian Foss i et VG-intervju i forrige uke at omtrent alt har gått galt med reformen.

VGs kartlegging viste også at 14 av 16 fylkesmenn innrømmer at de kan ha opprettet vergemål mot personer vilje – i strid med hvordan justismyndighetene nå sier loven skal forstås.

Justisdepartementet mottok svaret fra SRF tirsdag ettermiddag.

– Ingen skal ha ordinært vergemål mot sin vilje. Vi skal nå gjennomgå planen vi har mottatt fra SRF, siterer departementet Tor Mikkel Wara på i en pressemelding.

VG har bedt om et intervju med justisministeren tirsdag kveld, men får opplyst at det Wara ønsker å si nå står i pressemeldingen.

Justisministeren skal likevel granske tusenvis av vergemål etter VG-avsløring

BEKYMRET: Justisminister Tor Mikkkel Wara sier han har fått større grunn til å frykte at flere nordmenn har fått vergemål mot sin vilje. Foto: KRISTER SØRBØ

WARA SNUR

Av MONA GRIVI NORMAN AV MARIA MIKKELSEN AV FRANK HAUGSBØ

Tor Mikkkel Wara (Frp) ber nå likevel om en gjennomgang av gamle vergemålsaker for å finne ut om det er nordmenn som har fått verge mot sin vilje.

Loven slår fast at det skal være frivillig å få en verge. Men onsdag avslørte VG at over 9000 personer som er satt under vergemål siden 2014, er blitt registrert som «ikke samtykkekompetent». Det betyr at personen er vurdert til ikke å forstå hva et vergemål innebærer.

Trolig er bare et fåtall av disse snakket med.

– Dette er så alvorlig at vi er nødt til å ha en stor gjennomgang av eldre vergemålssaker. Vi må avdekke om noen har fått et vergemål

mot sin vilje, sier Tor Mikkkel Wara (Frp).

Justisministeren innrømmet i et intervju med VG at vergemålsloven ikke har vært god nok og at den har blitt praktisert feil. Onsdag la han fram et forslag om en lovendring som skal gjøre det vanskeligere å sette noen under vergemål mot deres vilje.

– Kan være flere

Onsdag ville ikke justisministeren love at det ble en fullstendig gjennomgang av eldre vergemål som kan ha blitt opprettet på feil grunnlag. Wara sa til VG at han ville avvente konklusjonen i granskningen av Tolga-saken.

I går ettermiddag hadde justisministeren ombestemt seg.

– Det ligger i kortene at konklusjonen i Tolga-granskningen blir at vi må undersøke eksisterende vergemål. Da er det ingenting å vente på, sier han.

I går sendte Justisdepartementet et brev til fagorganet Statens sivilrettsforvaltning der de ber dem utarbeide et forslag om hvordan

gjennomgangen skal gjøres.

– Hva har endret seg siden onsdag?

– Etter hvert som vi graver tilbake i denne saken og ser tallene og leser brevene, så ser vi at det kan være flere alvorlige saker. Jeg fryktet på onsdag at det kunne være personer som har fått vergemål mot sin vilje, og jeg frykter det i enda større grad i dag.

VG skrev i høst hvordan Magnus Holøyen og hans to eldre brødre, Lars Peder og Arvid, fikk vergemål mot sin vilje – uten at de ble snakket med først. I etterkant har det vist seg at det kan gjelde langt flere.

Justisministeren sier han ikke har klart for seg hvem som skal lede en undersøkelse eller hvor mange år tilbake sakene skal gjennomgås.

– Må finne tiltak

– Statens sivilrettsforvaltning må finne ut hvilke tiltak som skal gjennomføres, hvor omfattende det skal være og langt tilbake vi bør gå, sier Wara.

Han bekrefter at det vil bli nødvendig å undersøke flere tusen vergemål.

– Men detaljene om hvordan det skal gjøres må SRF som har ekspertisen avgjøre.

Brev i januar

VG skrev torsdag at landets fylkesmenn i vinter reagerte på signaler om at vergemålsloven skulle forstås på en annen måte enn slik den var praktisert. I et brev i januar advarte de Justisdepartementet om at det ville få store konsekvenser.

Fylkesmennene stilte også spørsmål om hva den nye lovforståelsen ville bety for eksisterende vergemålssaker.

Det spørsmålet hadde de fortsatt ikke fått svar på i november.

– Vil Fylkesmennene få mer penger for å kunne gjøre en så omfattende gjennomgang?

– Det er noe av det SRF må svare ut. Er dette mulig å løse innenfor dagens rammer, eller er det behov for ekstra ressurser for å kunne gjøre denne jobben, sier Wara.

mona.grivi.norman@vg.no
maria.mikkelsen@vg.no
frank.haugsbø@vg.no

1510

3517 voksne nordmenn fikk oppnevnt en verge, fra nyttår til juni i år. I 43 prosent av disse sakene – for 1510 mennesker – er personen beskrevet som «ikke samtykkekompetent». Altså mener en lege at de ikke er i stand til å forstå hva et vergemål er. Fylkesmennene har bare snakket med 74 av disse personene før vergemålet ble opprettet. Det utgjør fem prosent av gruppa. Fra nyttår 2014 til og med første halvdel av 2018, har nærmere 22 492 personer fått verger. 9295 av dem var registrerte som «ikke samtykkekompetente». 13196 var regbisterte som «samtykkekompetente».